Raftul Denisei

Ismail Kadare

Amurgul zeilor stepei

roman

HUMANITAS fiction

Ne aflăm în anul 1958. Boris Pasternak tocmai a primit Premiul Nobel, iar întreaga lume est-europeană vuiește la aflarea veștii. Un tânăr albanez care studiază literatura la Institutul Maxim Gorki din Moscova trăiește timpuri confuze și complicate. Îndrăgostit de eterica și fascinanta Lida, naratorul încearcă să-și salveze povestea de iubire, luptând în paralel cu dramele unei istorii tulburi și amenințătoare, căci relațiile dintre Moscova și Tirana sunt tot mai tensionate. Fără a-i dezvălui Lidei, care manifestă o adevărată aversiune față de ipocrizia viitorilor scriitori ce urmează cursurile Institutului, că are veleități literare, el își duce până la paroxism vina de a nu fi spus adevărul. Aidoma personajului unei legende albaneze, eroul știe că, odată ce și-a încălcat cuvântul, lucrurile sunt ireversibile și nu o pot apuca decât pe un făgaș nefast. Într-o Moscovă întunecată, în care siluete neverosimile se profilează de-a lungul străzilor cufundate într-o ceață eternă, dragostea și cruzimile istoriei se întâlnesc într-o poveste cu rezonanță mitică.

ISMAIL KADARE

Amurgul zeilor stepei

Traducere din albaneză și postfață de
MARIUS DOBRESCU

Raftul
Denisei

Colecție coordonată de
DENISA COMĂNESCU

Coperta de
ANGELA ROTARU

Redactor
ANDREEA RĂSUCEANU

ISMAIL KADARE
LE CREPUSCULE DES DIEUX DE LA STEPPE
[MUZGU I PERËNDIVE TË STEPËS]
Copyright © 1981, Librairie Arthème Fayard
All rights reserved.

© HUMANITAS FICTION, 2009, pentru prezenta versiune românească

EDITURA HUMANITAS FICTION
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 73, fax 021/408 83 74
www.humanitas.ro

Comenzi CARTE PRIN POȘTĂ: tel./fax 021/311 23 30
C.P.C.E. – CP 14, București
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
KADARE, ISMAIL
Amurgul zeilor stepei / Ismail Kadare; trad., postf.: Marius Dobrescu. – București: Humanitas Fiction, 2009
ISBN 978-973-689-296-7

I. Dobrescu, Marius (trad.; postf.)

821.18-31=135.1

1

Jucam ping-pong nu departe de țărmul mării până către miezul nopții, căci era încă suficientă lumină, deși nopțile albe trecuseră. Ultimele partide, cele de după unsprezece și jumătate, erau apanajul celor cu vederea mai bună, în vreme ce nouă, celorlalți, nu ne rămânea decât să stăm sprijiniți de gardul de lemn, să privim jocul și să-i corectăm pe cei care țineau scorul. După douăsprezece noaptea, când jucătorii plecau, iar pe masă rămâneau numai paletele, pe care le găseam dimineață ude de ploaie, constatam că, deși nu mi-e somn, nici nu am încotro s-o apuc. Dădeam o tură în jurul parcului din vecinătatea vilei, care înainte vreme fusese proprietatea unui nobil leton, rămâneam câteva minute lângă arteziana cu delfini de ghips, mă întorceam apoi la casa suedeză și, în cele din urmă, ieșeam pe malul mării. Țărmul Balticei era minunat, dar nopțile erau foarte reci și era imposibil să zăbovești acolo prea mult.

Acest scenariu se repeta aproape în fiecare seară. În zilele în care nu ploua, dimineața și amiaza treceau repede, cu înot și plajă, dar serile erau monotone, iar majoritatea celor aflați în stațiune erau

oameni în vârstă. Cei mai mulți dintre ei erau deținătorii unor titluri, fiind scriitori cunoscuți și, cu toate acestea, serile erau plicticoase mai ales că eu eram singurul străin de acolo.

Când se apropia asfințitul, ieșeam toți cu aparatele de fotografiat pe țărm și le reglam, așa încât să putem fotografia înserarea. În fiecare seară, marea avea altă culoare, iar noi ne străduiam să captăm pe peliculă toate aceste nuanțe, după cum se perindau una după alta. Adesea se întâmpla ca în raza obiectivului să intre câte un cuplu care se plimba pe țărm și, atunci când developam filmul, se ivea pe peliculă o pată minusculă, rătăcită fără noimă în imensitatea peisajului. Apoi, după cină, ne strângeam în jurul mesei de ping-pong, și eu, urmărind cu privirea mingea albă care trecea dintr-o jumătate a mesei în cealaltă, simțeam cum intram treptat într-o legătură misterioasă cu mișcările ei de du-te vino. Încercam să mă smulg din această hipnoză, ceea ce era aproape imposibil, și numai din când în când, în rarele momente de revoltă, reușeam să mă eliberez de magia mingii aceleia, ale cărei mișcări și sunete sacadate pe care le făcea când lovea masa le socoteam de-a dreptul idioate. Deci, în clipele acelea de luciditate îmi întorceam brusc privirile spre țărm și, ori de câte ori făceam această mișcare de somnambul, era în mine o fărâmă de speranță că acolo, pe plajă, aveam să descopăr ceva nou, un lucru ce nu existase în noaptea precedentă. Dar țărmul era întotdeauna la fel de monoton. Nu-mi oferea nimic altceva decât peisajul arhicunoscut, poate același de la facerea lumii, și siluetele de cupluri care

se plimbau agale de-a lungul lui. Plimbăreții aceștia locuiau în celelalte case de vacanță. Ei treceau pe lângă vila în care stăteam noi, pierzându-se în direcții misterioase, acolo unde plajele aveau nume de stații de tren, nume cu rezonanțe și accente ciudate, Dzintars, Majori, Dubulti. Denumiri pe care le mai întâlnisem scrise pe sticle de parfum sau de cremă, în vitrinele magazinelor din orașe, fără să-mi imaginez că ar putea proveni de la niște gări sau plaje.

Noaptea târziu, atunci când peste țărm se lăsa întunericul, băncile de lemn erau pline de bătrâni care nu aveau somn la ora aceea. Bântuind încoace și încolo, le auzeam șoaptele ori tusea uscată, sau loviturile de baston pe caldarâm, atunci când se ridicau și plecau spre casa suedeză, unde dormeau cei mai bătrâni și cei mai cunoscuți dintre ei.

Rătăcind așa fără vreo țintă, mă întrebam cum se făcea că aproape toți acești oameni erau scriitori renumiți, care-și dedicau uneori operele unii altora. La fel cum unii dintre părinții copiilor care se zbenguiau pe aici în timpul zilei le dedicaseră acestora poezii sau povestiri, unii știind despre acest lucru, iar alții nu. În vreme ce pe multe dintre băbuțele care stăteau și bârfeau cât era după-amiaza de lungă mi le închipuiam mergând pe tocuri înalte, tinere și elegante, în romanele în care se ascundeau sub inițialele D.V. sau N. ori, mai simplu, în spatele pronumelui „ea". Era valabilă și reciproca, în cărțile femeilor, în spatele unor inițiale, se puteau afla foști iubiți, dar aceasta era o raritate, iar masculii respectivi erau acum suferinzi de stomac și cereau la cantină mâncare de regim.

Uneori, seara, mergeam la poștă, cu speranța să găsesc liberă linia telefonică cu Moscova și să vorbesc cu Lida Snieghina. De obicei însă linia era ocupată, așa încât convorbirile telefonice trebuiau rezervate cu o zi înainte.

Lida Snieghina era actuala mea iubită de la Moscova. Era cea care mă însoțise la gară în ziua aceea cețoasă când am plecat spre Riga. Înainte de a mă urca în tren, pășind pe peronul umed așa cum fac toți cei care se despart pentru o vreme, ea mi-a mărturisit, fără să mă privească, că uneori e groaznic de trist pentru fetele care umblă cu străini, mai ales cu cei din țări foarte îndepărtate. Iar când am întrebat-o de ce, ea mi-a povestit ceva despre o prietenă de-a ei, care se împrietenise cu un belgian, și că belgianul a părăsit-o și a plecat brusc, fără să-i spună un cuvânt. „Poate că nu toți străinii sunt așa," a adăugat ea, „dar adevărul e că dispar când te aștepți mai puțin. Eu cel puțin așa am auzit."

Fără îndoială că ar fi trebuit să-i răspund cumva, dar, din păcate, trenul meu trebuia să plece în scurtă vreme și nu am mai fi avut timp să ne ciondănim și apoi să ne și împăcăm. Așa încât trebuia să mă hotărăsc, să aleg dacă mă cert cu ea sau nu. Am ales varianta a doua: mi-am înăbușit tentația de a mă certa cu ea și i-am spus că, în orice situație și indiferent ce s-ar întâmpla, eu n-aș accepta în nici un caz să dispar ca un hoț, fără să-i spun un cuvânt. Aș mai fi vrut să adaug că veneam dintr-o străveche țară balcanică unde există legende cutremurătoare despre puterea cuvântului dat, dar timpul se scurgea al naibii de repede și nu mi-ar fi ajuns decât pentru

câteva banalități și în nici un caz pentru a-i povesti trista legendă a lui Kostandin și a Doruntinei, care tocmai îmi venise în minte.

Îmi plăcea să parcurg în singurătate drumul de la casa de odihnă la poștă și retur. Nici nu era cine știe ce drum, ba chiar din contră, era un drum de țară cu câteva tufișuri pe margine, prăfuite și pline de spini. Însă, așa cum femeile urâte au un *ceva* al lor care le face atrăgătoare, drumul acesta avea și el ceva care te punea pe gânduri.

Era pentru a doua oară când mă aflam în vacanță la casa de creație a scriitorilor și cunoșteam de-acum obiceiurile și secretele locatarilor. Fusesem și în ianuarie la Ialta și atunci camera mea se învecinase cu cea a lui Konstantin Paustovski. El ținea lumina aprinsă până la miezul nopții și toată lumea știa că-și scria memoriile. Ori de câte ori ieșeam pe coridor, mă întâlneam acolo cu supraveghetorul anului nostru, un anume Ladonșikov, aflat și el la Ialta, care nu făcea altceva decât să țină sub observație camera lui Paustovski, să ofteze, să se bată cu pumnul în piept și, parcă anunțând o mare grozăvie, să șoptească oricui era dispus să-l asculte că el, adică Paustovski, în memoriile lui nu făcea altceva decât să-i elogieze pe evrei. Îmi mai aminteam de atunci ploaia enervantă, masa de biliard unde pierdeam de fiecare dată, câteva relicve tătărești și invidia imensă de pe chipul șters, dar în permanență îngrijorat pentru soarta patriei socialiste, al lui Ladonșikov. Inițial, crezusem că aici, la Riga, lucrurile aveau să fie mai vesele,

dar regăsind o parte din atmosfera de la Ialta, masa de ping-pong care o înlocuia pe cea de biliard, ploaia cu intermitențe, care-mi amintise de vorbele lui Pușkin, cum că vara în nord nu e decât o caricatură a iernii sudice, și întâlnind cam aceleași figuri, discuții și inițiale (singurul care lipsea era Paustovski și, culmea, Ladonșikov), mi se păruse că totul nu era decât o copie a Jaltei. Era o viață consumată de mult, aș putea spune chiar mumificată, sau poate că numai mie mi se părea așa, pentru că, la fel ca acolo, și aici, la Riga, simțeam că trăiesc într-o lume ciudată, într-un timp hibrid, în care viața și moartea se împleteau, se amestecau, precum în vechea legendă balcanică pe care nu apucasem să i-o povestesc Lidei Snieghina. Acest sentiment îmi era confirmat de legătura pe care o făceam involuntar între oamenii aceștia și dublurile lor, personajele din romanele și dramele pe care le citisem cândva. Dorința nebună de a compara cuvintele, gesturile, chiar și chipurile scriitorilor cu acelea ale personjelor lor nu-mi mai dădea pace din ziua aceea de iarnă când mă aflam la Ialta și când, pentru prima oară, mi-a trecut prin cap că majoritatea scriitorilor sovietici contemporani nu pomenesc aproape niciodată despre bani în operele lor. Acesta era un fel de semn. Acum, la Riga, observam că nu numai banii, ci și multe alte lucruri lipseau din cărțile lor și că, pe de altă parte, multe altele, cărora li se acorda un spațiu amplu în cărți, nu aveau nici o relevanță în viața lor. Această contradicție începuse să mă sâcâie în permanență. În plus, paralelismul celor două lumi avea în el ceva fals, chiar înfricoșător, și-mi amintea de creaturile

oribile pe care le văzusem plutind în borcane cu alcool la muzeul de ştiinţe naturale.

Încercasem în câteva rânduri să ies din această realitate încremenită, care semăna din ce în ce mai mult cu o ruină antică, dar tentativele mele eşuaseră şi mă trezisem din nou lângă masa de biliard, la Ialta, în iarna trecută, sau la masa de ping-pong, aici, la Riga. În ambele cazuri, atât iarna trecută, la masa de biliard, cât şi vara aceasta, la cea de ping-pong, nu cunoscusem decât înfrângerea.

Era într-o sâmbătă. Jucam, ca de obicei, în lumina amurgului, iar eu, din ce în ce mai nervos pentru că eram pe punctul să pierd şi a treia partidă, am simţit în apropiere o prezenţă cunoscută şi, în acelaşi timp, străină. Era un fel de sclipire platinată, care m-a făcut să-mi spun în sinea mea: parcă ar fi pletele Lidei. Ba chiar prezenţa mi s-a părut atât de reală, încât am întârziat să întorc capul, ca şi când aş fi vrut să-i dau necunoscutei răgazul necesar de a se transforma în adevărata Lida. În acele secunde am realizat cât de mult aş fi dorit ca ea să fi venit aici, la mine, străbătând ceruri şi stepe pustii şi poposind în linişte, ca o rază de lună, lângă masa de ping-pong.

Cu o săritură piezişă, mingea mi-a trecut pe lângă ureche şi, aplecându-mă s-o iau, am zărit-o în treacăt pe fată, o prezenţă inedită în zona aceasta a staţiunii. Se apropiase încet şi se amestecase printre nelipsiţii spectatori din jurul mesei de ping-pong, cei care îi corectau pe arbitri atunci când încurcau punctajul. Cel puţin să nu mă fac de râs, mi-am zis, conştient fiind că soarta partidei fusese pecetluită de mult.

Strălucirea pletelor ei, pe fundalul întunecat al masei de spectatori, îmi câștigase întreaga atenție.

Am pierdut și am aruncat înciudat paleta. Eram furios, și totuși m-am dus lângă fata aceea necunoscută, ștergându-mi funtea de transpirație. Îmi venea să mor de necaz că pierdusem pentru a treia oară la rând și aș fi putut pune prinsoare că cineva greșise punctajul. În timp ce îmi ștergeam fruntea, am observat că fata, cu mâinile înfipte în buzunarele din față ale pantalonilor, privea fără nici un interes masa de ping-pong.

Se înserase de mult și plimbăreții de pe malul mării păreau că-și abandonaseră chipul și se transformaseră în umbre, dar îmi era clar că erau tot cei pe care îi imortalizasem ceva mai înainte pe filmul fotografic.

Încet-încet mi-a trecut supărarea și am observat atunci că fata avea un păr foarte frumos. Culoarea nu era ceva neobișnuit pentru locurile acestea. Îmi amintea de un peisaj molatic de toamnă, îndepărtat, tare îndepărtat, ca un reflex argintiu de lună. Dar, mai mult decât orice, părul ei îmi amintea de Lida. La Ialta, un cunoscut de-al meu încercase să mă convingă că există o rasă de câini care, zărind un asemenea păr, încep să urle prelung, ca și când ar vedea cum răsare luna peste stepă. Mai târziu, gândindu-mă la asta, ajunsesem la concluzia că, oricât de ciudate păreau cuvintele lui, ar fi putut ascunde un sâmbure de adevăr. Normal că nu era vorba despre urletul câinilor, ci despre urletul scos de oameni și, cu siguranță, prietenul meu de la Ialta probase el însuși sentimentul acesta, chiar dacă se

încăpățânase să susțină contrariul. Și, oricum, în situația de față nu era vorba despre un urlet adevărat, ci mai curând despre un strigăt interior, fără glas, un fel de suspin înăbușit, care se poate transforma, de ce nu, într-un început de simfonie.

— Nu se dansează în seara asta la voi? m-a luat fata prin surprindere, privindu-mă direct în față.

Ochii ei cenușii erau la fel de frumoși și liniștiți.

— Aici nu se dansează niciodată, i-am răspuns.

Ea a zâmbit.

— Cum așa?

Am ridicat din umeri.

— Nu știu, am zis. Aici n-avem decât glorie.

Ea a râs fără să-și dezlipească privirea de la masa de ping-pong, iar eu m-am simțit mândru că-i spusesem cuvintele acelea, pe care, în sinea mea, le consideram teribil de inteligente, deși ele nu erau nicidecum originale, le mai auzisem în zilele din urmă la un șofer de taxi, al cărui număr se încăpățâna să-mi rămână în memorie asemenea multor lucruri inutile.

— Sunteți străin? m-a întrebat fata peste puțin timp.

— Da.

M-a privit plină de curiozitate.

— Se cunoaște după accent, a zis. Deși nici eu nu vorbesc prea bine rusește, pe alții îi simt când sunt străini.

Mi-a spus apoi că venise aici cu două zile în urmă împreună cu familia, că stătea la o casă de odihnă de lângă vila noastră și că se plictisea. Iar când eu i-am zis că eram dintr-o țară tare îndepărtată, Albania, că mă plictiseam și mai tare decât ea și că aveam

motive s-o fac, ea m-a aprobat și mi-a mărturisit că nu mai văzuse niciodată până atunci un albanez. Mi-a mai spus apoi că-și închipuise că albanezii erau negricioși ca georgienii, cu nasul coroiat și că preferau muzica orientală, pe care ea o urăște.

— De ce crezi asta? am întrebat-o aproape disperat.

Ea a ridicat din umeri.

— Nu știu nici eu, cred că mi se trage de la o expoziție care a fost anul trecut în Riga.

— Hm, am făcut, vrând să pun capăt discuției.

Băgasem de mult de seamă că sovieticii nu puteau să și-i imagineze pe locuitorii celorlalte țări socialiste decât comparându-i cu naționalitățile celor care trăiau în cele șaisprezece republici ale lor. Dacă erai blond, atunci spuneau că semeni cu lituanienii sau estonienii, dacă aveai nasul coroiat, erai ca georgienii lor, dacă aveai privirea mai melancolică aduceai cu armenii și așa mai departe. Unii dintre ei știau, de exemplu, că Turcia e o provincie a Azerbaidjanului, rămasă întâmplător în afara granițelor, ba chiar, într-o după-amiază plicticoasă, un bielorus beat s-a chinuit să mă convingă că armenii sunt în realitate musulmani, dar că se dau drept creștini ca să le facă azerilor în necaz, treabă care nu avea să mai țină mult.

— V-ați plimbat prin Riga? m-a întrebat fata. Cum vi s-a părut?

I-am răspuns că-mi plac orașele ca Riga.

— Nu vi s-a părut cam cenușie?

Am dat din cap că da.

— Dar orașele dumneavoastră cum sunt?

— Albe, i-am răspuns, fără să mă gândesc deloc.

— Ce interesant, a spus ea, mi-ar plăcea să văd un oraș alb.

Aș fi vrut să-i spun că orașele noastre sunt albastre, așa cum îi spusesem unei ucrainence naive, la Ialta, iarna trecută, dar fata aceasta era nespus de frumoasă și eu începusem să-mi cenzurez cuvintele. Ea asculta într-un mod niţeluș ciudat, cu o curiozitate amestecată cu indiferență, zâmbind cu privirea pierdută în zare, ca și când ar fi văzut acolo ceva amuzant.

Am discutat o bucată de vreme sprijiniți de gard, în vreme ce în jurul mesei de ping-pong oamenii vorbeau tare și socoteau punctele, după care se certau din cauza lor cu o îndârjire ciudată.

— O vedeți pe doamna aceea grasă, cu șal, care se răstește la fiu-său? am întrebat-o.

— Aia cu părul alb?

— Da. Ei i s-a dedicat un poem faimos, care începe așa: „Când amurgul era albastru, albastru."

— Adevărat? Dar dumneavoastră de unde știți?

I-am spus de unde știam.

În loc să se bucure că-i dezvăluisem un secret din lumea literară, ea a făcut un gest de uimire.

— Mă mir că ați rostit aceste cuvinte cu atâta satisfacție, a observat. Deși, scuzați-mă, aș putea spune chiar cinism.

— Cinism? m-am arătat surprins.

Adevărul e că, atunci când am văzut-o pe femeia aceea, m-am bucurat că găsisem un subiect interesant de „forfecat", fără să-mi treacă nici o clipă prin cap că ar fi putut exista cineva care să mă învinuiască

pentru că mă bucuram remarcând cum îmbătrânesc femeile.

M-am gândit apoi să clarific într-un fel problema, dar mi-am amintit că în asemenea ocazii încercarea de a lămuri ceva creează noi neînțelegeri și mi-am ținut gura. Fetei i se întipărise acum pe chip o expresie de indiferență și de orgoliu.

Am rămas tăcuți o bună bucată de vreme și, cu fiecare minut care trecea, îmi ziceam în sinea mea că, uite, noi doi redevenim străini cu o repeziciune cutremurătoare.

A dracului grăsană, am mormăit. De ce a trebuit să-mi iasă în cale?

Acum o să plece, mi-am spus. Stai să vezi că o să plece fără să-mi spună nici măcar noapte bună. N-aș fi vrut să plece. Cu o jumătate de oră în urmă nici nu știusem că există, iar acum plecarea ei mi se părea ceva de neîndurat. Nu înțelegeam nici eu care era motivul acestei disperări, dar cred că avea legătură cu plictiseala și monotonia zilelor de vacanță, cu oamenii cu inițiale, care se învârteau peste tot ca niște umbre, și cu goliciunea mea sufletească din ultima vreme. În toată această încremenire de muzeu apăruse, în sfârșit, un om viu. În plus, fata aceea mai avea ceva deosebit: semăna cu Lida Snieghina, mai ales din pricina părului și a cefei netede și albe.

Mingea de ping-pong sărea ca un drăcușor, făcând ca fiecare gând să ți se destrame cu țopăiala ei uniformă. Liniștea dintre noi se prelungea nepermis de mult, iar eu mi-am spus din nou: stai să vezi cum o să plece, lăsându-mă singur în mijlocul acestui adevărat muzeu.

Dar ea nu a plecat. Continua să privească spre masa de ping-pong, la fel de calmă și de indiferentă. Părul ei își arunca sclipirile de platină chiar lângă umărul meu, ca niște raze decolorate de soare, iar eu mi-am amintit de urletul sau simfonia aceea a câinilor de la Ialta, din iarna trecută. La un moment dat mi-a trecut prin cap să las naibii totul și să plec, dar apoi m-am încurajat singur spunându-mi că așa sunt fetele de prin părțile astea și apoi, dacă te luai după cât de accesibile sunt moscovitele, ai fi putut crede că toate tinerele din lume sunt reci și inabordabile.

— Facem o plimbare? am întrebat-o brusc.

— Unde? mi-a răspuns ea, fără să mă privească.

— Uite, în partea aia, poate găsim un loc unde se dansează.

Fără să spună nimic, fata a pornit-o spre țărm, iar eu am pășit în urma ei. Nisipul ne scârțâia sub tălpi și noi tăceam în continuare. Ea își ținea mâinile în buzunarele pantalonilor, iar bluza ei mov părea acum neagră.

Pe partea stângă aveam marea, iar pe dreapta se înălțau umbrele molizilor de pe țărm. Ici-colo se zărea câte o casă de odihnă sau un peron al căii ferate electrice. Printre molizi se iveau bisericuțe cu o arhitectură cum nu mai văzusem până atunci, suple și având clopotnițe foarte înalte. De câteva minute bune îmi storceam creierul întrebându-mă ce aș fi putut discuta cu ea și în timpul acesta mi-am amintit, aproape cu melancolie, de ucraineanca aceea de la Ialta, căreia puteai să-i torni cele mai incredibile

bazaconii, pentru că ea, nu numai că le credea, ci, după fiecare gogoriță de-a mea, îmi sărea în brațe.

Liniștea dintre noi devenea din ce în ce mai apăsătoare și eu îmi luasem orice nădejde că am fi putut purta o discuție, când fata m-a luat prin surprindere întrebându-mă ceva despre Fadeiev. N-aș fi putut să-mi doresc o întrebare mai potrivită și, când i-am spus că la Moscova trec în fiecare zi prin fața casei lui, ea a făcut „ah".

— Umblă multe bârfe despre sinuciderea lui, a remarcat apoi. Dumneavoastră veniți din capitală și trebuie să știți ceva, a adăugat.

— Firește, i-am spus. Adevărul e că în cercurile scriitorilor moscoviți se auzeau multe despre sinuciderea lui Fadeiev și i-am povestit cele mai credibile dintre zvonuri. Ea asculta ca vrăjită. Și deodată mi-a trecut prin cap să-i povestesc despre perioada în care Fadeiev stătuse la dezalcoolizare, la spitalul din Kremlin. Era o întâmplare foarte dureroasă, pe care o auzisem într-o seară, undeva la periferia Moscovei. Aceea a fost ultima încercare de a-l dezbăra pe scriitor de băutură. Conform unei metode noi, în fiecare zi el trebuia să bea o anumită cantitate de vodcă, într-o asemenea măsură, încât aceasta să-i provoace o reacție adversă. Și uite așa, în fiecare dimineață apărea pe coridoarele pustii ale spitalului un bărbat deșirat, cu mișcări de somnambul, îmbrăcat într-un halat de noapte, cu ochii tulburi și mintea rătăcită, pulbere de beat, încurcând ușile, oamenii, totul. Asistentele, infirmierele, femeile de serviciu se adunau grămadă pe la colțuri și șușoteau: „azi i-au dat trei sute de grame, mâine vor mări doza", apoi îl

urmăreau cu privirea, moarte de curiozitate, multe dintre ele cu părere de rău, altele râzându-și în barbă, cu bucuria individului mărunt și neînsemnat în fața nenorocirii unui om mare; îl priveau, așadar, cu curiozitate pe el, mândria literaturii sovietice, devenit de nerecunoscut, prăbușit, având în creier doar aburii alcoolului și un mare întuneric.

Am încercat să povestesc toate acestea fetei cu cuvinte cât mai exacte și cred că am și reușit, pentru că la sfârșitul povestirii am simțit că mi se înmuiaseră picioarele, ca după o beție. Ea m-a luat de braț și s-a sprijinit ușor de mine.

— Dar de ce? m-a întrebat, cu vocea gâtuită de emoție.

Era o întrebare la care mă așteptam, pentru că, imediat ce ea a început să vorbească, eu am și ridicat din umeri pentru a-i arăta că nu știu. De ce el, imediat ce a ieșit din spital, s-a sinucis?

Am mers încă o bucată de vreme fără să vorbim, iar eu mă simțeam de parcă aș fi avut creierul blocat complet. Mi-am închipuit din nou că văd zburând prin fața mea calul pe care călăreau împreună Kostandin și Doruntina, adică mortul cu cel viu.

— Ceea ce mi-ați povestit este ceva foarte trist, mi-a spus fata. Hai să nu mai vorbim despre asta.

Am dat din cap că sunt de acord și am abandonat într-adevăr discuția aceea. Ne-am amintit că eram în căutarea unui loc cu muzică și, privind în jur, ne-am dat seama că ne îndepărtasem binișor de casa de odihnă. Plaja se întindea nesfârșită și pustie în fața noastră, iar valurile mării aveau o strălucire ciudată, care se stingea în clipa imediat următoare.

Pe partea cealaltă, se înălțau ici și colo câteva turnuri ca niște clopotnițe. Șuieratul unei locomotive se auzea când mai aproape, când mai departe. Mi-am amintit din nou de Lida, de Rijski Vokzal, unde venise să mă conducă, și de legenda pe care nu apucasem să i-o povestesc.

— La ce vă gândiți? m-a întrebat fata.

— Ați citit *Lenoren Lied* a lui Bürger? am întrebat-o dintr-odată.

Ea a dat din cap în semn că nu.

— Dar *Liudmila* lui Jukovski?

— Pe-asta da, am făcut-o la școală.

— Este același lucru, am spus. Jukovski a tradus-o din Bürger.

— Ceva-ceva îmi amintesc că ne-a spus profesorul, a zis ea, deși rușilor nu le convine să recunoască lucrurile astea.

Se vedea de la o poștă că nu-i simpatiza pe ruși.

— Totuși, nici Bürger nu este autorul ei, am urmat eu. Amândoi au luat legenda din altă parte, după care au masacrat-o unul mai cumplit ca altul.

— Bürger e neamț, nu-i așa?

— Da.

— Și el de unde a luat-o?

Am deschis gura să spun „de la noi", dar mi-am reținut pornirea aceea, pentru a nu mă pune singur în situația reprezentanților unor popoare mici, care abia așteaptă să pronunțe „noi", „la noi", cu o emfază și o aroganță care mie mi se par jalnice, pentru că sunt convins că nici măcar ei nu cred în aceste cuvinte.

Am început să fiu atent la fiecare cuvânt. I-am spus că Peninsula Balcanică, deși a fost calul de bătaie al tuturor, chiar și al eschimoșilor, și indiferent dacă acestora le-a convenit sau nu, este leagănul străvechi al marii poezii. Acolo au rezistat până târziu legende de o frumusețe rară și tocmai una dintre acestea, balada ridicării mortului din mormânt pentru a-și respecta legământul, a fost exploatată de Bürger în *Lenoren Lied*, deși a sărăcit-o de sens. Apoi i-am mai spus că toate popoarele peninsulei au creat variante ale acestei legende și că ea ar fi trebuit să mă creadă, pentru că nu exageram cu nimic afirmând că varianta noastră e cea mai tragică, deci și cea mai frumoasă. I-am mai zis apoi că acesta e adevărul gol-goluț, confirmat chiar și de un poet grec, coleg cu mine la Moscova.

— Vă cred, mi-a spus ea. Dar de ce ar trebui să găsesc că varianta grecească e mai bună?

— Din cauza lui Homer, i-am zis. Câtă vreme Homer e grec...

— O, da, aveți dreptate, a făcut ea. Dar povestiți-mi mai întâi legenda.

Mă așteptasem la asta. Acum e acum, mi-am zis. Am să ți-o spun. Pare-se că în vara aceea trebuia neapărat să povestesc cuiva legenda. Dacă nu i-o spusesem Lidei Snieghina, la Rijski Vokzal, în Moscova, înseamnă că, în conștiința mea, legenda nu fusese modelată suficient de bine încât să poată fi prezentată în cea mai perfectă formă. Acum însă, venise momentul să fie povestită.

Am tras aer în piept și m-am concentrat cât am putut de tare, deși, din păcate, eram destul de confuz

pentru a-i putea explica ce însemna pentru o mamă albaneză cu nouă copii ca singura fiică să i se mărite departe, peste mări și țări. O simțeam cum mă urmărește și, în plus, Marea Baltică, o masă de apă rece și străină, mă ajuta cu foșnetul ei trist și monoton. Mama nu dorea să-și mărite fata atât de departe, pentru că, după cum se întreba ea, cine avea să i-o mai aducă pe Doruntina dacă ar fi avut vreodată nevoie de prezența ei, la bucurie sau necaz? Uite însă că cel mai mic dintre fii, Kostandin, i-a făgăduit maică-sii că, orice s-ar întâmpla, el îi va aduce fiica din depărtările unde se află. Și atunci mama a acceptat să-și mărite fata peste mări și țări. Dar iată că a trecut ceva vreme și a venit o iarnă grozavă și a început un război ucigător, cei nouă fii ai femeii au căzut în luptă, iar ea a rămas singură-cuc în bătaia vântului și a necazurilor.

— Dar eu nu-mi amintesc nimic din toate astea, mi-a spus fata.

— Pentru că ei au simplificat povestea, am replicat pe un ton amenințător, ca și când Bürger și Jukovski ar fi fost niște tâlhari de duzină.

Ea mă urmărea cu cea mai mare atenție.

— Ud și noroios era mormântul lui Kostandin, pentru că mortul încălcase legământul, am urmat eu. Pentru că la noi, cuvântul dat, *besa*, este ceva sfânt, iar încălcarea lui îi poate aduce omului mari nenorociri. Pricepi? Chiar și plopul, dacă i-ai transmis legământul tău și nu l-a respectat, se usucă, așa se spune în popor.

— Ce frumos! a exclamat ea.

I-am povestit apoi cum într-o duminică, atunci când mama a mers la mormintele fiilor ei, a aprins câte o lumânare la căpătâiul a opt dintre ei, în vreme ce la mormântul lui Kostandin a aprins două. Și, cum i-a pus ea lumânările la cap, a început a se jelui: „Kostandine, unde ți-e cuvântul pe care mi l-ai dat? Ți-ai uitat făgăduiala că o vei aduce înapoi pe Doruntina, la bucurie sau necaz?" Și a făcut ceea ce o mamă albaneză face extrem de rar, și-a blestemat fiul mort: „pe tine, care ți-ai călcat cuvântul, să nu te putrezească pământul".

Când am rostit cuvintele „și a căzut noaptea", fata m-a prins de mână.

— Ce lugubru e totul, a șoptit, după care, ca pentru a reintroduce lucrurile pe făgașul normal, mi-a spus că nimic din toate astea nu există în balada pe care o știa ea.

— Lasă-i pe plagiatorii ăia, aproape că am strigat furios. Deci, când a căzut noaptea și luna și-a întins razele peste cimitir, placa de pe mormântul lui Kostandin s-a dat la o parte și de sub ea, palid și cu pletele năclăite de noroi, s-a ivit mortul.

Mâna i-a tremurat pe mâna mea, dar eu nu m-am oprit.

— Kostandin s-a ridicat din mormânt pentru că, după cum se crede la noi, cuvântul dat spulberă și barierele morții, pricepi?

Tremurul îi zgâlțâia deja umerii, dar eu am continuat să-i povestesc despre goana lui Kostandin sub razele lunii spre ținutul unde se afla soră-sa.

— Și a ajuns acolo și a găsit-o într-o mare sărbătoare, dar el a urcat-o pe cal și a pornit înapoi spre

casă. Tot drumul, sora lui l-a întrebat: de ce eşti aşa de alb la faţă şi ai părul plin de noroi, frate-meu? Iar el răspundea: de oboseală şi de colbul drumului. Şi uite-aşa au călătorit ei împreună pe cal, mortul şi viul, până ce au ajuns aproape de casa părintească. Şi, trecând pe lângă biserică, Kostandin a tras de frâie şi a oprit calul. Biserica şi cimitirul din spatele ei erau cufundate în beznă. Doar o luminiţă pâlpâia moale în altar. Iar Kostandin i-a spus soră-sii: du-te tu, înainte, că eu mai am o treabă pe aici. A împins apoi portiţa de fier şi a intrat, ca să nu mai iasă apoi în vecii vecilor de acolo.

Sfârşind de povestit, am tăcut.

— O, ce înfiorător şi ce frumos, a oftat ea.

— Ţi-a plăcut? am întrebat-o.

— Mult, a răspuns ea. Mult de tot. E altceva decât ce am făcut noi la şcoală.

— Lasă ce aţi făcut voi.

Mersesem destul de mult şi din depărtare răzbăteau acordurile unei orchestre.

În mod bizar, mă simţeam uşurat că până la urmă povestisem cuiva vechea baladă. Ba chiar pornind de la constatarea că îi plăcuse atât de mult, m-am gândit să-i povestesc şi cealaltă legendă celebră, aceea a zidirii nevestei în piciorul podului, dar m-am răzgândit în ultima clipă de teamă că exageram, transformând seara într-o serată folclorică.

Muzica se auzea din ce în ce mai aproape, iar noi ne îndreptam înspre ea. În faţa noastră s-au ivit luminile multicolore ale unui restaurant.

— Lido, am citit eu. Intrăm?

— Stați puțin, a zis ea. S-ar putea să fie scump. Nu-mi place aici.

M-am scotocit prin buzunare și am scos toți banii pe care-i aveam.

— Am o sută zece ruble, i-am spus. Cred că ne ajung.

— Nu, nu, a insistat ea. Nu-mi place aici. Mai bine mergem în altă parte.

Știam că banii erau cam puțini, așa că n-am mai insistat.

Ceva mai departe se auzea din nou muzică și am pornit-o într-acolo. Era o reuniune tovărășească, organizată în comun de veteranii și muncitorii din stațiune. Nu ne-a oprit nimeni la ușă, așa că am intrat. Oamenii dansau și beau la mesele aranjate pe laturile sălii. La lumină, fata mi-a părut și mai frumoasă și, neștiind ce să facem, am început să dansăm. Înăuntru zgomotul era insuportabil. Din când în când îi dădeau afară pe cei care băuseră prea mult. Trezindu-ne dintr-odată într-un mediu străin, era normal să ne simțim mai apropiați unul de altul, deși mie îmi plăcea la ea amestecul ăla de gravitate și nonșalanță. Am cumpărat o sticlă de coniac, pentru că nu ne ajungeau banii și pentru altceva, și ne-am retras lângă o masă, în picioare. Deși nu se grăbea cu băutul, nu-i stătea rău în postura aceea și avea niște gesturi sigure, ca și cum ar fi fost un obișnuit al casei. Trei bărbați în vârstă, care beau și stăteau de vorbă în letonă la o masă vecină, ne priveau curioși, până ce unul dintre ei, cel mai bătrân, a întrebat-o ceva pe fată. Deși nu știam nici un cuvânt în limba aceea, am înțeles totuși că o întrebase ce suntem,

pentru că la început o fixase pe ea, apoi ridicase ochii la mine; se pare că înțeleseseră că sunt străin și, când ea le-a spus ceva cu aceeași voce egală pe care i-o cunoșteam, ei m-au privit cu mai multă atenție, mi-au zâmbit, iar unul s-a ridicat de pe scaun ca să-și ceară scuze.

Am făcut cunoștință cu cei trei veterani și am început să discutăm, în timp ce fata ne servea drept traducător. Cei trei știau câte ceva despre Albania, dar, după cum se vede, nu întâlniseră în viața lor albanezi și repetau întruna cât sunt de bucuroși să mă cunoască. M-am bucurat că cel puțin oamenii aceia nu și-i închipuiau pe albanezi cu nasul coroiat sau cu mustăți îmbârligate, dar chiar și ei; nu știu de ce, ne credeau mai înalți și mai voinici, imagine pe care fizicul meu nu o putea confirma.

— Sunteți logodiți? ne-a întrebat unul, cel mai în vârstă.

Am negat amândoi din cap, apoi am privit unul spre celălalt și ea mi s-a părut atunci mai apropiată, pentru că din clipa aceea între noi exista un mic secret, primul nostru secret, și anume că cei trei nu știau că noi ne cunoscuserăm chiar în seara aceea și că încă ne mai vorbeam cu „dumneavoastră".

Erau vechi camarazi de arme, membri ai regimentului leton care apărase Kremlinul după revoluție. Exista un adevărat folclor despre „pușcașii letoni". Cu câteva zile în urmă fusesem la cimitirul eroilor din Riga și văzusem sute de morminte ostășești, aliniate la rând, iar printre ele basoreliefuri uriașe înfățișând cai și viteji nordici priveghindu-i pe cei căzuți. Nu mi-ar fi trecut prin cap că aș fi

putut întâlni vreodată trei ostași vii ai acestui regiment, și nu numai atât, ci trei ostași care stăteau și beau la aceeași masă cu mine și cu o fată necunoscută.

Când și când cei trei o dădeau pe rusește, dar era o rusă tare ciudată, și eu îmi ziceam că numai așa putea suna o limbă deprinsă printre zidurile unui palat al revoluției bolșevice, printre alarme, comploturi ale „albilor" în atmosfera încărcată de ura unei lumi răsturnate de la putere.

— Știi, a început unul dintre ei, că aici, pe țărmul Balticei, la Kemeri, dacă nu greșesc, un rege de-al vostru și-a cumpărat o vilă și a stat în ea câteva luni?

— Cum, am întrebat, un rege de-al nostru?

— Da, da, a întărit el, așa am citit în ziar. Asta a fost prin 1939 sau 1940.

— Noi am avut un singur rege, i-am zis, pe Zogu.

— Nu-mi amintesc numele, s-a scuzat el, dar am reținut bine că era regele Albaniei.

— Ciudat, am spus, iar în sinea mea am făcut „hm", așa cum faci atunci când într-o țară străină dai peste cineva cu care n-ai vrea să te întâlnești.

Și ceilalți doi letoni știau că un rege albanez își cumpărase o vilă pe plaja de la Kemeri. Fata, înviorată brusc de această descoperire, a discutat o vreme cu ei, probabil pe aceeași temă.

— O, dar e adevărat, a spus și a început să aplaude. Ce frumos!

Am avut impresia că, pentru prima dată, în ochii ei a sclipit o luminiță de interes și asta nu mi-a plăcut. Ahmet Zogu, am murmurat cu o umbră de invidie, cum de nu scap nici aici de tine?

— De ce te strâmbi? m-a întrebat ea. Nu-ți convine că s-a aflat aici?

Nu știam ce să-i răspund, așa că am luat o mină indiferentă.

— Eu? Să-ți spun sincer, nici nu mă interesează. Nu m-am omorât niciodată cu firea după el.

— Ia te uită la el ce încrezut e! a exclamat ea.

Ce m-o fi apucat, mi-am zis. Asta îmi mai trebuie mie acum, să creadă că sunt gelos pe ăla. Adevărul e că simțisem un soi de invidie pe Zogu, pentru simplul motiv că ochii ei, până atunci cenușii și inexpresivi, s-au înviorat doar atunci când am vorbit despre fostul rege. M-am chinuit să-mi ascund acest sentiment și, adresându-mă mai mult veteranilor decât ei, am decretat cu indiferență:

— Poate că o fi venit aici după ce s-a exilat. A avut mulți dușmani și era foarte bănuitor. Iar aici era departe de Albania.

— E departe, a spus unul dintre veterani. Chiar foarte departe.

Numai de asta nu-mi arde mie acum, mi-am spus. Am ridicat paharele și am băut împreună cu veteranii, închinând în sănătatea fiecăruia dintre noi, cu fata în frunte. Bătrânii începuseră să se matolească. Și-au exprimat dorința să ne vadă dansând și, în timp ce noi ne legănam în ritmul muzicii, ei ne aruncau ocheade melancolice și zâmbeau.

Spre miezul nopții am realizat că e târziu și fata mi-a spus că ar trebui să plecăm. Am ciocnit pentru ultima oară cu cei trei și am golit paharele. Apoi, în clipa în care ne pregăteam să ieșim, bătrânii, strângându-se unul lângă altul, au început să cânte,

pare-se în onoarea mea, marşul *Bandiera rossa*. În sală era mult zgomot, iar ei cântau solemn şi cu voci puţin răguşite. Poate-şi închipuiau că marşul acela era un cântec albanez, sau poate că ştiau de unde e şi totuşi îl cântau pentru că eu veneam dintr-o ţară îndepărtată, vecină cu locul de baştină al cântecului; ori o făceau pur şi simplu pentru că era singura melodie străină pe care o ştiau şi mi-o închinau mie, străin şi eu. Nu m-am lămurit deloc şi nici nu i-am întrebat nimic, pentru că asta nu avea nici o importanţă, dar am stat acolo şi am ascultat cântecul cunoscut, căruia cei trei îi stâlceau rău de tot cuvintele, cu excepţia lui *revoluzione*, pe care îl pronunţau *revoluziones*, adăugându-i deci un *s* conform naturii limbii letone.

În fine, ne-am salutat şi am ieşit. Afară era răcoare, iar linia ţărmului se distingea cu greu în întuneric. Ea m-a luat de braţ şi am început să păşim la întâmplare prin beznă, ascultând cum ne scârţâie nisipul sub tălpi la fel ca la-nceput, doar că acum călcam mai rar şi scârţâitul nisipului se auzea mai tare în liniştea care se lăsase. Mergeam fără să scoatem o vorbă şi-mi tot repetam că ne strecuram ca nişte umbre, aşa cum apar ele prin filmele noastre.

— Încotro? m-a întrebat ea.

— Nu ştiu, i-am zis. Încotro doriţi.

— Nici eu nu ştiu şi nici nu vreau să ştiu, a zis. Îmi place să merg aşa, la-ntâmplare.

I-am spus că şi mie îmi place să merg fără nici o ţintă şi ea a mai zis ceva. Apoi ne-am ascultat din nou paşii călcând fără grabă pe nisip, fără să ştim încotro ne îndreptam. N-ar fi fost prea greu să găsim

casa de odihnă, dar noi preferam, pare-se, să nu dăm de ea, drept care mergeam în cu totul altă direcție.

— O mai fi trecut vreun alt albanez pe aici, în afară de regele vostru? m-a întrebat ea.

— Nu știu. Poate că da.

— Sau poate că nu, a zis ea. Mi-ar plăcea să nu fi fost decât regele și cu tine.

A pronunțat încet ultimele cuvinte, aproape în șoaptă, de parcă regele și cu mine am fi fost cavalerii ei, însoțind-o la braț pe această plajă pustie, după care ea avea să-l aleagă pe unul dintre noi.

— N-ar fi frumos să fi trecut doar voi doi pe aici? m-a întrebat peste puțin timp.

— Habar n-am, i-am răspuns. Nu mi se pare că ar fi ceva extraordinar.

— Hm, a făcut ea, vi se pare deci mai interesant ca lumea să știe că versurile cântecului *Asfințituri albastre* au fost dedicate unei femei care cântărește o sută de kile?

Am râs, pentru că nu știam ce să-i spun. Îmi răspundea cu aceeași monedă. Bine-ți face, mi-am zis. O femeie obeză, un rege fantomatic, oare nu era suficient ca să-ți strice cheful? Feudal înapoiat, l-am evocat în sinea mea, de ce mi te-ai ivit în cale tocmai aici?

Ca și când mi-ar fi ghicit gândul, ea a plusat:

— Nu cumva crezi că am cine știe ce simpatie pentru regi? Ca să-ți spun drept, eu mi-i închipui ca pe niște bunicuți simpatici, cărora într-o bună zi li se taie capul.

Am râs.

— Ca în filmele de doi bani, am zis fără să mai lungesc vorba, de teamă să n-o ofensez.

— Cum? a făcut ea.

— Regele nostru a fost tânăr, viclean și rău și n-a semănat deloc cu bunicuții tăi.

Toate astea se pare că nu i-au făcut nici o impresie.

— A fost un bărbat frumos? m-a întrebat imediat.

Aha, uite ce-o interesează pe ea.

— Nu, i-am răspuns, era negricios, cu nasul coroiat și-i plăcea muzica orientală.

— Vorbiți de parcă v-ar fi luat tronul.

Am râs amândoi din toată inima. Printre hohote, i-am spus că în realitate regele nostru fusese un bărbat chipeș, iar ea a făcut „ah, așa?". Și am râs apoi din nou împreună. După aceea, o bucată de vreme am tăcut și ea a continuat să meargă sprijinită de brațul meu. Îmi venea să fredonez o melodie. Deși tăceam, am simțit că umbra fostului rege era cu noi, așa cum înainte de asta fusese umbra lui Fadeiev.

De departe s-a auzit un șuier înfundat și am zărit o lumină, poate lampa vreunei locomotive, dispărută între timp ca o fantasmă în noapte. Probabil că lumina locomotivei i-a amintit balada pe care i-o povestisem în seara aceea și a pomenit ceva despre ea. Am întrebat-o care parte îi plăcuse cel mai mult. Ea mi-a spus că momentul în care Kostandin s-a oprit în fața cimitirului și i-a spus soră-sii: „du-te tu înainte, că eu mai am o treabă aici."

— Parcă fiecare dintre noi ar putea face așa ceva, a argumentat ea, și chiar într-o mie de variante, și totuși pare un lucru rupt de viața concretă, de viața noastră zilnică, de parcă... cum să spun...

— Vrei să spui că exprimă o suferință universală, i-am zis, ca orice operă de artă sublimă.

— „Du-te tu înainte, că eu mai am o treabă pe aici...“ Oh, e atât de macabru și totuși ce minunat e!

Și iar mi-a trecut prin cap că poate ar fi trebuit să-i spun și legenda cealaltă, cea a zidirii nevestei la piciorul podului, dar am ezitat din nou.

— „Du-te tu înainte, că eu mai am o treabă pe aici“, a repetat ea în șoaptă, ca și când ar fi vorbit singură. Este o suferință universală, nu-i așa? De parcă toți oamenii de pe pământ... Nu știu cum să spun... parcă suferința asta uriașă i-ar lovi pe toți... ba chiar le-ar prisosi... cum să mă exprim... ar ajunge mai departe, la lună... la stele.

Am mai discutat ceva despre miracolele artei, în vreme ce în sinea mea îmi repetam că ar fi fost totuși prea mult să-i povestesc în seara asta balada nevestei zidite la piciorul podului, care ar fi putut să atenueze din șocul produs de cea dintâi istorisire.

Tot discutând despre arta adevărată și cea mediocră, am ajuns la o gară minusculă.

— Vine ultimul tren, a observat ea, în vreme ce străbăteam peronul pustiu, iar pașii noștri răsunau stingher pe ciment.

Într-adevăr, un tren verde a intrat cu viteză în gară și a frânat cu zgomot chiar lângă noi, mare și aproape gol. Poate că era același tren ale cărui lumini le văzuserăm licărind cu puțin timp în urmă. S-au deschis ușile, dar nu a coborât nimeni și deodată, în vreme ce trenul se punea în mișcare, fata m-a prins de mână și mi-a strigat: „Hai să urcăm!“, după care s-a aruncat în primul vagon care trecea pe lângă

noi. Eu am urmat-o, iar trenul a început să ia viteză. O vedeam pentru prima oară strâmbându-se de râs, cu ochii strălucind, și am intrat așa în vagonul complet pustiu, în care canapelele lungi păreau și mai pustii în lumina iluzorie a becurilor.

Am ieșit pe coridor și am privit pe geam la bezna de afară.

— Unde mergem? am întrebat-o.

— Nu știu, mi-a răspuns ea, veselă. Habar n-am. Știu doar că mergem undeva.

Nici pe mine nu mă interesa încotro mergeam, dar îmi plăcea că eram cu ea, noaptea târziu, într-un tren aproape gol.

— Dacă vila regelui e în direcția asta, coborâm s-o vedem, m-a avertizat ea. Vreau să văd vila în care a stat.

Am râs, dar ea a insistat și eu am acceptat în final, de teamă să nu provoc o ruptură pentru un motiv de doi bani. Nu voiam să mă cert cu ea, pentru că era dulce cu încăpățânarea aia a ei, dar mai ales pentru că știam cât de nocive sunt certurile într-un spațiu închis, cum era vagonul acela, de unde nimeni nu poate pleca, dându-i celuilalt ocazia să strige din urmă „stai" și să alerge după el pentru a se împăca apoi conform unui ritual străvechi, operă comună a tuturor îndrăgostiților lumii. Am cedat, așadar, eu, deși am înțeles că habar n-aveam încotro ne îndreptăm. Gările erau atât de multe și de asemănătoare, încât era imposibil să le deosebești una de alta. Și totuși, priveam cu atenție ori de câte ori trenul intra în vreo gară și citeam denumirea de pe tabelă, pentru că speram să ajungem în cele din urmă

la vila regelui. Rămăsesem pe coridorul vagonului, iar ei îi stătea nemaipomenit de bine în postura aceea, în fața ferestrei, cu mâinile băgate adânc în buzunarele pantalonilor, încercând să deslușească prima scrisul de pe tabelele care treceau în viteză pe lângă tren. Gările erau pustii, iar înscrisurile de pe pereți păreau teribil de triste la ora aceea, când încetase orice mișcare și nimeni nu se mai oprea să le citească.

— Nici bilete n-avem, i-am zis.

— Mare lucru, mi-a replicat ea. La ora asta nu ne mai controlează nimeni.

Am început să fluier o melodie și ea mi-a zâmbit. Ne priveam în ochi și poate că am fi trecut de gara unde voiam să coborâm, dacă ea n-ar fi observat tabela și n-ar fi bătut din palme, strigându-i numele. Trenul s-a oprit, iar noi ne-am năpustit unul după altul pe peron. Peste câteva clipe, trenul s-a pus din nou în mișcare. A dispărut apoi în întuneric, luându-și cu el și zgomotele, iar noi am rămas singuri pe peronul care acum ne părea de-a dreptul abandonat.

— Am luat chiar trenul care trebuia, a zis fata, arătându-mi tabela din gară.

— Pentru mine n-are nici o importanță, i-am răspuns.

Într-adevăr, nu mă interesează, mi-am spus în gând. Nopțile erau groaznic de monotone la casa de odihnă, așa încât mă simțeam extraordinar de bine atunci când mă aflam departe de ea.

— Ba pentru mine are, a zis ea. Eu chiar vreau să văd vila regelui vostru.

— Dar cum o s-o găsim? am întrebat-o.

— Nu știu, a răspuns ea. Dar sunt convinsă că o vom găsi.

Am trecut peste șine și am pornit-o spre țărmul mării. Ea m-a luat la braț și i-am simțit din nou greutatea trupului. Plaja era acum complet pustie. În întuneric se zăreau siluetele întunecate ale vilelor de pe țărm. Nici o lumină, pe nicăieri. Se auzea doar zgomotul valurilor lovindu-se de mal, sporind senzația de singurătate.

Treceam prin dreptul ferestrelor și ușilor închise ale caselor și ea mă întreba din când în când care ar fi putut fi vila regelui.

— Poate c-o fi asta, mi-a zis la un moment dat. E cea mai mare și cea mai luxoasă.

— Probabil, i-am răspuns, privind vila mare, cu etaj și grădină, înconjurată cu gard de fier. Probabil, am repetat. Era bogat și nu se calicea la nimic.

— Ne oprim puțin aici? m-a întrebat.

Ne-am așezat pe treptele de marmură și am luat-o în brațe, pentru că-mi spusese că-i e frig. Dinspre mare venea o briză ușoară și i-am simțit câteva fire de păr, grele de umezeală și reci ca niște fire de cupru, gâdilându-mi obrazul.

— La ce te gândești? m-a întrebat ea pe nepusă-masă. Faptul că vorbeam o limbă străină pentru amândoi ne făcea să încurcăm singularul cu pluralul.

Am ridicat din umeri. Adevărul e că nu aveam nimic în minte care ar fi meritat să se numească gând. Am vrut să spun la un moment dat: „mă gândesc la tine", dar afirmația asta mi s-a părut groaznic de „fumată" și de banală și, în plus, ea era din specia

aceea de fete cu care era imposibil să folosești asemenea șmecherii de doi bani.

— Eu știu la ce te gândești tu, a răspuns tot ea. Ți-l imaginezi acum pe regele tău stând pe treptele astea și privind marea, uite-așa ca noi, și-ți spui că tu ești cu siguranță primul albanez care vine aici în urma lui.

— Nu, am negat eu.

— Ba da, a insistat ea.

— Nu.

— Nu vrei să recunoști asta din mândrie.

— Sincer, nu, i-am zis, cu oboseală în glas. Mă doare-n cot că el a stat pe treptele astea. Asta nu numai că nu-mi incită imaginația, așa cum crezi tu, ci, din contră.

— În cazul acesta tu n-ai deloc imaginație, m-a întrerupt ea.

— Poate.

— Scuză-mă, a spus. N-am vrut să te jignesc.

Am tăcut minute bune. Simțeam cum vântul îmi lipește de obraz zulufii ei reci. Brațul îmi amorțise pe umărul ei ca o creangă grea, udă, cum sunt acelea pe care le găsești dimineața căzute în fața porții.

Trebuie reluată discuția despre fostul rege, mi-am spus. Toată seara, din clipa în care a apărut între noi fantoma lui, încercasem să evit subiectul acesta, dar acum realizam că era inevitabil.

Am tras aer în piept și, înainte de a deschide gura, m-am simțit teribil de obosit. Aș fi vrut să-i povestesc ceva despre Albania, despre mizeria din regimul trecut, după cum învățaserăm la școală, unde regele era ponegrit mai dihai decât sultanii turci, decât

Nero cel nebun, ba chiar mai al naibii și decât țarii Rusiei. I-am bâiguit ceva despre faptul că albanezii, creatorii unor legende atât de mărețe (acum mi se părea că-i povestisem și balada podului), erau atât de săraci, încât majoritatea, deși trăiau aproape de țărmul mării, nu văzuseră niciodată în viața lor marea, și asta se întâmpla în vreme ce omul acesta (și am arătat cu mâna zăbrelele de fier forjat ale gardului) își cumpăra vile luxoase în străinătate și chefuia în ele. Apoi i-am mai spus că sărăcia era atât de lucie, încât existau câteva zone în care țăranii nu aveau altă avere decât o bucată de cârpă pe care și-o înfășurau pe cap sub formă de tulpan, și cârpa asta nu era altceva decât un giulgiu pe care ei îl purtau permanent, pentru ca trecătorii să aibă cu ce să-i îngroape dacă moartea îi ajungea pe drum.

Când am terminat de povestit, i-am simțit degetele pe ceafă, ca și când ar fi căutat giulgiul acela, și m-am cutremurat.

— Ai mai auzit așa ceva? am întrebat-o.

— Nu, a răspuns ea. Știam că Albania e o țară frumoasă, dar ceea ce mi-ai spus tu este cumplit de trist.

Îi simțeam degetele jucându-se în continuare prin părul meu și, după o clipă de tăcere, m-a întrebat:

— Știi ceva? Despre regi poate că ai dreptate, dar omul are nevoie totuși de puțină imaginație. Puțină imaginație, a adăugat apoi, căci multe dintre cărțile de la noi sunt groaznic de plicticoase, pline de eroi vânjoși, cu zâmbetul mereu pe buze. Nu-i așa?

Nu știam ce să-i răspund. Mi se părea că are dreptate, deși am încercat să-i demonstrez că revoluția

are frumusețea ei, de exemplu cei trei veterani letoni de care abia ne despărțiserăm, sau chiar figura lui Lenin, în fața căreia mulți dintre regi, țari, hani, emiri, împărați, sultani, califi și papi nu erau altceva decât niște infirmi, numai că...

Simțeam și eu că mă lăsasem cucerit de personalitatea lui Lenin, ceea ce devenise un fenomen la modă. Un coleg de facultate îmi spusese că este metoda cea mai sigură de a-l minimaliza pe Stalin. Erau prezentați diametral opus, aproape vrăjmași, ba chiar se lăsa să se înțeleagă că Lenin fusese spionat de Stalin, lucru care va fi dezvăluit la vremea potrivită.

— Nu te contrazic, de data aceasta vocea ei părea obosită, dar majoritatea cărților de azi despre revoluție sau despre Lenin... nu știu, parcă sunt fără sare și piper...

Mi-am amintit atunci cât de anevoie îmi era în ultima vreme să tot citesc genul acela de cărți despre care vorbea ea și am simțit că-mi va fi greu s-o combat.

— Asta pentru că despre regi a scris Shakespeare, i-am zis.

— Nu știu, a spus ea derutată, nu știu.

Despre regi a scris Shakespeare, în vreme ce despre revoluție... Prin minte mi-a trecut atunci mulțimea de scriitori mediocri, cu privirile încărcate de o invidie permanentă (printre ei erau unii care îl mai pizmuiau încă pe răposatul Maiakovski), care făcuseră un circ din revoluție, îndepărtându-i pe cititorii tineri. Prin minte mi-a trecut fulgerător chipul roșcat al criticului literar Iermillov, pe care-l uram cu toată ființa mea pentru că știam că el fusese unul dintre autorii morali ai sinuciderii lui Maiakovski,

și, ori de câte ori îl vedeam, scund și pocit cum era, mâncând la cantina casei de odihnă, mă întrebam uimit cum de nu se reped toți ceilalți scriitori asupra lui să-l lovească, să-l linșeze, să-l facă una cu pământul, să-l târască prin bălării, pe nisip ori în fața artezienei cu delfini. Și-mi mai spuneam câteodată: dacă nu se întâmplă una ca asta, înseamnă că ceva nu merge bine aici, că totul e cu susul în jos.

— Vezi că am și eu un dram de dreptate? m-a întrebat ea.

— Cum? am sărit speriat ca trezit din somn.

Eram cu gândul aiurea și nu reușeam să pricep de ce spunea că are dreptate. Am reluat discuția despre regele nostru, și eu, înfricoșat, temându-mă că fata va rămâne cu iluzia unui rege bun, am vrut să-i povestesc despre meschinăria curții regale, despre prinții și prințesele, unchii și mătușile din jurul lui, despre liota de curteni ale căror chipuri necioplite le văzusem în revistele vechi de la Biblioteca Națională, pe vremea când îmi pregăteam lucrarea de diplomă. Dar era foarte târziu pentru o asemenea discuție dureroasă și am renunțat să-i mai spun ceva. Și totuși, poate din cauza resemnării mele, sau poate a imobilității de lemn a brațului meu de pe umărul ei, se pare că ea a înțeles ceva, pentru că mi-a spus în șoaptă:

— Dar poate că asta nici nu e vila lui.

— Poate, am zis și am respirat adânc, ostenit de victoria aceea à la Pyrrhus, pentru că, la urma urmei, îmi părea rău, chiar foarte rău, că el, fostul rege, ieșise din bezna lui medievală ca să-mi strice mie seara. Apoi mi-a trecut prin cap că orice seară a vieții

noastre poate fi compromisă și că omul nu are cum să anticipeze cu nici un chip din ce adâncuri neguroase se poate ivi pericolul. Dar probabil că nu este o coincidență, mi-am mai spus, că fantoma fostului rege mi-a apărut tocmai aici, în plină criză sufletească, printre sutele de dune pustii, peste care alergau tăcuți, călări pe cai de baladă, doi câte doi, mortul și viul.

— Cum te cheamă? m-a întrebat fata, după o liniște semnificativă.

I-am spus. Ea s-a aplecat și, pe nisipul întărit de umezeală, a scris cu degetul primele două litere ale numelui meu.

Mi-am amintit inițialele grăsanei și apoi m-am mirat cât de lungă a fost seara aceea, care între timp se transformase în noapte, așa cum o fetișcană se maturizează și devine femeie. Nu peste mult timp ne vom ridica și vom pleca de aici, orbecăind prin întuneric printre traversele de cale ferată, pentru a nu rătăci drumul. Apoi mi-am imaginat cum aveam s-o însoțesc până la vila ei, iar pe urmă până la ușă, cum îi voi mângâia pletele, după care ea va fugi de lângă mine fără să-mi spună nici noapte bună, dar eu nu mă voi mira, pentru că știu că așa fac de obicei fetele din părțile acestea după prima îmbrățișare. A doua zi ea va veni din nou la masa de ping-pong, unde oamenii se ceartă pentru puncte, și apoi ne vom plimba din nou în amurg, pe malul mării, tocmai în momentele în care fotografii amatori își potrivesc obiectivul aparatului foto pentru a imortaliza apusul. Iar pe urmă ne vom transforma încetul cu încetul în niște umbre și ne vom strecura, cu

siguranță, în interiorul camerelor foto ale unor necunoscuți, la fel ca majoritatea umbrelor care se plimbă seara pe malul mării, iar mai târziu, când filmele vor fi developate, ne vom ivi ici și colo în fotografiile acestor necunoscuți, ca niște pete minuscule, aproape invizibile, în amurgul nordic, și nimeni nu va ști cine suntem și ce căutăm acolo.

— E foarte târziu, a spus ea, trebuie să plecăm.

Într-adevăr, trebuia să plecăm. Ne-am ridicat și am pornit în liniște în direcția din care veniserăm, trecând din nou prin fața porților de fier ale vilelor, cu mânere de bătut în formă de mână omenească (nu știu de ce am avut mereu impresia că în fața unor asemenea porți trebuie să se fi întâmplat crime), și pe lângă zăbrelele care adăposteau pustietatea grădinilor. La ora aceea nu mai era nici un tren și ea a spus că trebuie să ieșim la șosea, să găsim un taxi sau o mașină de ocazie. Așa am și făcut, dar mașinile erau extrem de rare și, cum se întâmplă de regulă în asemenea cazuri, nici una din câte au oprit nu mergea în direcția în care trebuia s-o luăm noi. În cele din urmă, o pereche de bătrânei, care se întorceau de la o „nuntă de argint", ne-au luat în mașină o bucată de drum, lăsându-ne într-o gară al cărei nume îl văzusem scris pe o sticluță de lac de unghii sau de șampon. Restul drumului l-am făcut pe jos.

Când am ajuns la Dubulti, tocmai se crăpa de ziuă. Foloseam din ce în ce mai puține cuvinte, și nu numai cuvintele ni se împuținaseră, ci și gândurile, ca și când am fi pătruns în ionosferă. Am însoțit-o până la vila în care stătea, iar la ușă s-a

întâmplat chiar ceea ce-mi imaginasem. Îndepărtându-mă, am privit încă o dată înapoi și am văzut că la unul dintre geamurile vilei s-a aprins o lumină, care, din cauza ceții, părea o sclipire de platină. Mi-am amintit de amicul meu de la Ialta, de anul trecut, și de dorința lui de a urla, și mi-am spus ca prin vis că poate nu e o întâmplare faptul că cuvintele platină și planetă sună asemănător, că între ele există într-adevăr ceva comun și că eu simțisem clar lucrul acesta atunci când fata fugise de lângă mine, la fel cum fugise Lida Snieghina, cândva, pe strada Nieglinaia, lăsând în urmă un reflex iluzoriu, ca o scânteiere de stea.

Am să-ți spun și ție balada, îndată ce o să mă întorc la Moscova, i-am promis în gând, în vreme ce mă apropiam de casa de odihnă. Simțeam că dimensiunile și greutatea picioarelor mele nu mai erau aceleași, ca și când aș fi mers pe suprafața lunii. Când am trecut pe lângă masa de ping-pong, udă de rouă, cu două palete uitate acolo de seara trecută, mi-am spus că omul poate suferi în câteva ore mai multe schimbări decât strămoșul lui antropomorf în zeci de mii de ani de evoluție. Am lăsat în urmă havuzul cu delfini, în care Iermillov ar fi trebuit să fie de mult înecat, și am ajuns la vilele scriitorilor. Le priveam cum stau cufundate în întuneric și liniște și deodată mi-a venit să strig: „Treziți-vă, Shakespeare ai revoluției! Treziți-vă!" Tocmai treceam pe lângă casa suedeză, în care dormeau cei mai renumiți scriitori, când în liniștea de mormânt am auzit pe cineva tușind. M-am oprit; într-o cameră, cineva tușea într-adevăr.

Era o tuse veche, hârâită, ca și când ar fi fost însoțită de un mormăit bătrânesc.

Ajuns pe aleea care ducea spre vila în care locuiam, am întors încă o dată capul și am privit întinderea aceea nesfârșită de nisip, care începuse să sclipească în lumina săracă a dimineții nordice. Era ceva care nu mă lăsa să plec de acolo. Acum, pe întinderea aceea, albeau, ca niște fosile milenare, oasele cailor pe care călărisem cu câteva ore mai devreme împreună cu morții. Ce noapte lungă, mi-am zis, pe jumătate adormit, și am pornit-o spre vilă.

2

Odată cu seara, trenul cu care călătoream se apropia de Moscova. Era un tren neobișnuit de lung și, cu toate că ziua aceea în care călătorisem de la Riga la Moscova fusese când frumoasă, când ploioasă și mohorâtă, eu îmi imaginam cum o parte dintre vagoane înaintează prin ploaie, iar celelalte se află în plin soare. Uite, acum primele vagoane trebuie că intrau din nou în vijelie, iar când m-am apropiat de fereastră ca să văd undeva, în față, prăpădul, picăturile de ploaie au izbit vijelios în geam. De data aceasta trenul nu a mai reușit să ajungă la finalul după-amiezei aceleia. După cum se părea, când ieșise din zona cu ploaie, se ivise brusc amurgul, așa încât n-a mai existat după-amiază. Acum, afară, în spatele geamurilor opace, în mijlocul câmpului pustiu, cu discreție, departe de oameni, se dădea bătălia dintre amurg, seară și noapte. Dar asta nu a ținut prea mult, întâlnirea lor a fost scurtă, fapt la care a contribuit și vremea rea, și în final au priceput cu toții că jur-împrejur, dincolo de calea ferată și mult mai departe de ea nu mai era decât noapte.

Am avut de câteva ori senzația că intram deja în Moscova, dar nu erau decât periferiile ei cele mai îndepărtate. Luminile lor au început să joace obsedant, până când mi-am zis că trebuia să mă smulg din reveriile mele.

În vara aceea văzusem Moscova de câteva ori în vis, dar era întotdeauna vorba despre un scenariu chinuitor: ajungeam acolo, dar nu reușeam să mă orientez pe străzi, să găsesc drumul spre centru și rămâneam undeva în suburbii. Semafoarele nu funcționau, troleibuzele se mișcau iluzoriu, ca fantomele din povești. Și la Ialta, ca și la Riga, fiind departe de Moscova, mi se făcuse dor de ea, cum se întâmplă de obicei când ești despărțit de ceva, și atunci dădusem fuga la biblioteca stațiunii pentru a găsi vreun roman contemporan care să descrie amănunțit orașul unde trăisem o bună bucată din viața mea și mai aveam încă destul de trăit. Dar și la Ialta, ca și la Dubulti, părăsisem bibliotecile dezamăgit. Aproape nici un roman sovietic nu descria Moscova în amănunt. Chiar și atunci când personajele trăiau acolo sau treceau prin oraș, ele rămâneau blocate pe câteva străduțe de la periferie, ca și mine în visul meu, nu ajungeau aproape niciodată în centru, pe strada Gorki, pe Tverskoi Bulvar, la Ohotni Riad, lângă hotelul Metropol, ca și când le-ar fi fost frică de toate acestea. Ba chiar și atunci când treceau întâmplător, parcă erau abulice, fără ochi și fără urechi, sau mai bine zis cu niște ochi și urechi care vedeau numai Kremlinul și auzeau doar ceasul de acolo. Părăseau apoi panicate centrul, ceea ce se vedea și din succesiunea haotică de fraze, și nu se liniștea decât

atunci când se aflau în afara Moscovei, departe, cât mai departe de ea, când ajungeau într-un sătuc pașnic, unde se așezau turcește și descriau în sute și sute de pagini fiecare izbă și uliță a lui.

Încercasem în zadar să găsesc vreo asemănare între Moscova din coșmarul acela al meu, de o lentoare ciudată, și fuga (de fapt, o autoexilare) scriitorilor sovietici din capitala lor.

Văzând că luminile de-afară și-au încetinit goana nebunească, am înțeles că trenul își micșorase viteza. Sub ploaia de început de toamnă, cu un șuierat ce părea să spargă întinderile de dincolo de orizont, trenul se apropia de Rijski Vokzal. Îmi lipisem fruntea de geam, așteptând cu înfrigurare să zăresc luminile gării. Mă cuprinsese o luciditate stranie. Apăru, în cele din urmă, platforma de beton a peronului, a cărei pustietate o simțisem încă de la primii metri. Udă de ploaie, cenușie, ea luneca precum un șarpe uriaș pe lângă vagoane. Nici nu era nevoie ca șarpele să iasă complet din gaura lui. Am înțeles din primele momente că Lida Snieghina, căreia îi trimisesem o telegramă în urmă cu două zile, nu venise să mă aștepte. Poate că acum e cu altul. Acesta a fost primul gând care mi-a trecut prin cap. Și nici nu-mi trecuse acum pentru prima oară. Era de mult în conștiința mea, doar că apăruse acum, în clipa în care trenul oprea. E cu altul, fiuu, fiuu. Ah, chiar acum mi-am amintit că locomotiva tocmai asta-mi comunicase cu șuieratul ei, în momentul în care intrase în gară și văzuse cine se află pe peron.

„Păzește-te de vară", îmi spusese un coleg de grupă, înainte de a pleca în vacanță. „Vara are o mare

putere asupra rusoaicelor". Și-mi mai povestise cum toate despărțirile lui avuseseră loc vara, în împrejurări din care nu lipseau gările și biletele cu număr fără soț.

Ori a găsit pe altul, ori a făcut avort, continuam să vorbesc cu mine însumi. Am simțit un regret: ultima dată mă rugase să fiu atent (te rog, doar de data asta, auzi?), dar eu îmi văzusem de treabă.

Am coborât pe peron, târându-mi anevoie geanta de mână. Ici-colo se zăreau siluete lipite în îmbrățișări și sărutări, ca niște apariții din altă lume. Și ei au petrecut aceeași vară ca și mine, și totuși s-au așteptat unii pe alții.

Am luat un taxi din piațeta din fața gării și i-am spus adresa șoferului bătrân, cu ceafa acoperită de blana unei căciuli cu urechi: Butirski Hutor, căminul Institutului Gorki.

Contrastând cu clădirea veche, cu două etaje, înconjurată de un parc, a Institutului Gorki, căminul studențesc din Butirski Hutor era un imobil cu fațada decolorată, o șandrama de șapte etaje, ridicată din cărămizi cenușii, cum se construia în ultima vreme. Fără să știu nici eu de ce, mânat de un soi de neliniște, mi-am lipit fruntea de geamul mașinii, pe care silueta întunecată a căminului se desena cețos, și brusc am priceput de unde mi se trăgea toată neliniștea aceea. Clădirea era în întregime cufundată în întuneric. Mă așteptasem să văd sclipind luminițe la ferestre, dar geamurile erau întunecate și doar undeva, între etajul al șaselea și al șaptelea, se zărea un punct luminos. Însă lumina de acolo era atât de slabă, încât nu făcea altceva decât

să întărească și mai mult impresia de pustietate. Nu s-a întors nimeni din vacanță, mi-am spus.

Am plătit taximetristului, am coborât și, în vreme ce mă îndreptam spre intrare, mi-am ridicat încă o dată privirea, ca pentru a mă asigura că clădirea era pustie. Chiar așa și era. Etajele erau toate pierdute în întuneric, dar cel mai sinistru mi s-a părut etajul al patrulea, cel al fetelor. Și mi-a trecut prin cap că ele se aflau acum departe, în brațele verii.

La poartă, tanti Katia m-a salutat fără amabilitatea ei de altădată. Căuta ceva prin sertarele biroului și nu știu de ce mi-am închipuit că avea să-mi înmâneze o telegramă cu vești rele din Albania. Totuși, în ochii ei, în spatele lentilelor, n-am zărit nici o umbră de compătimire.

— Tu, băiețaș, și colegul tău, albanezul celălalt, trebuie să vă prezentați la secția de poliție, mi-a strecurat printre dinți.

Am făcut o figură mirată și m-am pregătit să întreb „de ce", când am văzut că și în ochii ei apăruse aceeași întrebare, și tocmai întrebarea aceasta fusese cea care șterse de pe chipul ei orice urmă din amabilitatea de altădată.

— Știți de ce? am întrebat-o totuși.

— Nu, a clătinat ea din cap. Parcă am auzit ceva despre actele tale de identitate.

Ultimele cuvinte le-a pronunțat accentuând pe „a", ca toți rușii care au câteva clase.

În spatele lentilelor groase, bătrânești, privirea ei iscoditoare părea să mă întrebe: „oare ce-ați făcut voi, albanezii, acolo unde ați fost în vacanță?"

Gândul mi-a zburat fulgerător la avortul Lidei.

— Eu am toate documentele în regulă, i-am spus. Iar colegul meu a plecat în Albania.

Ea a ridicat din umeri. Apoi a început să caute din nou prin sertarele biroului și mi-am închipuit că avea să scoată de acolo niscai mesaje pentru mine.

— Am vreo scrisoare? am întrebat-o.

Ea a dat din cap în semn că nu.

Mi-am înhățat geanta și am făcut stânga-mprejur. Ascensorul era în revizie. Până la etajul al șaselea, unde era camera mea, trecându-mi geanta dintr-o mână într-alta, m-am întrebat de câteva ori ce-o fi fost cu convocarea aia la poliție.

În fine, am ajuns, am deschis ușa și am intrat. Eram obosit. M-am așezat pe pat și mi-am pus mâinile pe genunchi. Preț de o secundă mi s-a părut că singurul lucru pe care mi-l puteam dori era să mă întind pe pat și să dorm, să dorm, pentru a scăpa de amintirea acelei zile nefaste. Însă, odată ce momentul a trecut, am făcut exact contrariul: m-am ridicat și, cu mișcări lente, am început să patrulez prin cameră. Pe masă se afla magnetofonul, rămas afară din cutia lui din ultima seară în care fusesem aici cu Lida. Aveam o gămadă de cântece pe benzi, dar simțeam că în momentul acela aș fi putut mișca mai ușor bolovanii unui templu antic, pentru a scoate de acolo o mumie, decât să învârt butoanele aparatului. Nu știu de ce, dar ideea de a asculta muzică în pustietatea aceea mi se părea complet deplasată.

Fără a mă gândi prea mult, am deschis ușa și am ieșit pe coridor. Din cauză că avea un singur bec, plasat pe undeva pe la mijloc, holul mi se părea acum

mai lung ca de obicei. Am rămas o bucată de vreme așa, fără să mă mișc și fără să mă gândesc la nimic. Coridorul era, într-devăr, foarte lung. De o parte și de alta se aflau cincizeci sau șaizeci de camere. Nici un coridor nu jucase în viața mea un rol atât de important ca acesta. Îmi aminteam sâmbetele de beție sau sărbătorile, când, la miezul nopții, colegi beți turtă vociferau în fața ușilor, recitau versuri demente sau încercau să spargă broasca, pentru că yalele, izbite cu putere, se închideau automat și ei rămâneau pe dinafară.

Am înaintat cu încetineală. Parchetul, desprins din loc în loc, scârțâia la fiecare pas. Povestea coridoarelor... Am simțit un fior vag, așa cum se întâmplă atunci când amintirile frumoase se contopesc cu cele urâte. Sub acest coridor mai erau alte șase, iar deasupra mai era unul, și pe fiecare dintre ele se întâmplau aceleași lucruri: oamenii le străbăteau încoace și încolo, ieșeau și intrau în camere, își conduceau prietenii, își împărțeau idei de romane, zvonuri și bârfe literare, de multe ori mai interesante decât cărțile lor, însoțeau fete și femei care chicoteau, tăceau sau suspinau tot drumul până la ascensor, iar apoi, în cabina liftului, fremătau asemenea unor păsări dornice de zbor sau unor animale prinse în cursă. Uneori se întâmpla ca fata pe care o însoțeai, după ce o lăsai să intre prima în ascensor, să-ți trântească ușa în nas, și atunci, în vreme ce cabina cobora încet, porneai după ea pe scări în jos, s-o ajungi la parter. Scara se învârtea în jurul spațiului abrupt împrejmuit cu plasă de sârmă, prin care cobora

ascensorul, iar tu semănai o plantă agățătoare ce înconjoară un stâlp monumental.

Parchetul scârțâia din loc în loc sub pașii mei. Liniștea de pe coridor era insuportabilă. Uite ușa lui Ladonșikov. Mai încolo stătea P.N. Taburokov, din Asia Centrală. Apoi, la rând: Jeronim Stullpans, din Letonia; Artașes Pogosian, armean; doi georgieni, cu același nume amândoi, Șota, unul stalinist, celălalt antistalinist; Iuri Goncearov, rus; Kiuzengheș, din nord, din teritoriile iakute, sau chiar eschimos, cu o undă de tristețe în privire, ce-ți readucea în minte întinderea nesfârșită a tundrei, și care vorbea o rusă teribil de stâlcită, cu o pronunție ciudată, amintindu-ți de susurul trestiilor în vânt. Ori de câte ori mă apropiam de el aveam senzația că murmură încontinuu cuvinte magice și că voi rămâne hipnotizat, prizonierul tundrei nemărginite, departe de toți și de toate. Mai erau A. Șoghențukov, din Caucaz, și Matchiavicius, lituanian.

Grupa noastră ocupa cea mai mare parte a etajului al șaselea. Pe ușă nu scria nimic, deoarece majoritatea ocupanților acestor camere erau scriitori cunoscuți în țările și orașele lor de baștină. Unii erau președinți ai uniunii scriitorilor din republicile sau provinciile autonome unde se născuseră și, din cauza numeroaselor probleme pe care le aveau sau a intrigilor abile, abandonaseră studiile și doar acum, după ce-și îngenunchează adversarii, după ce-i acuzaseră de stalinism, liberalism, naționalism burghez, rusofobie, șovinism, semitism, modernism, folclorism etc., după ce le distruseseră carierele literare, le interziseseră opera, îi împinseseră spre alcoolism,

spre sinucidere sau, pur și simplu, îi băgaseră la zdup, după ce terminaseră deci cu toate acestea, se gândiseră și ei să vină la Institutul Gorki, pentru a-și completa cunoștințele de literatură. O parte dintre ei erau deputați în sovietele supreme din republicile lor, alții erau personalități publice cunoscute și, într-o zi, la seminarul de economie politică, în vreme ce se discuta despre devalorizarea monedei, Șoghențukov, care stătea cu mine în bancă, a rostit cu dezinvoltură: „când eram prim-ministru, s-a întâmplat să mă confrunt cu o problemă asemănătoare".

Ajunsesem acum în zona întunecoasă a coridorului. Nu se vedea nimic, cu excepția plăcuțelor de bronz ale personalităților, puse pe ușile acelea banale, vopsite în cele mai obișnuite culori. „Aici a locuit între 1958 și 1960 celebrul Johnreed Abdullahanov." „Aici a locuit între 1955 și 1960...". „Stai", aproape că am strigat. Din camera de alături, răzbătea pe sub ușă, o luminiță palidă. Era camera lui Anatoli Kuznețov, iar lumina era cu siguranță cea pe care o văzusem eu din taxi. Kuznețov se întorsese din vacanță înaintea mea. Dacă mi-ar fi spus cineva mai-nainte că în Sahara aceea cu șapte etaje se afla vreo persoană cunoscută, aș fi zbughit-o la fugă ca un nebun... O vorbă, frățioare, doar o vorbă-mi trebuia în liniștea asta de mormânt. Am ridicat mâna să bat în ușă, apoi am renunțat. Nu-mi plăcea deloc omul acesta, așa cum nu-mi plăcea nici Iuri Goncearov, despre care unul dintre cei doi Șota spunea că e cel mai important scriitor din toate teritoriile udate de Volga, în vreme ce celălalt îl încadra fără să clipească

în categoria turnătorilor. Am început să cobor fără grabă pe scară. Într-un rând am avut impresia că aud voci înăbușite și m-am oprit să ascult mai bine. Mi-am închipuit că Kuznețov își citea cu voce tare vreun text. Când am ajuns la etajul al cincilea, vocile s-au auzit iarăși. Era un fel de lălăială în surdină, care m-a obligat să mă opresc din nou. La etajul acesta, într-una dintre camerele ale căror ferestre dădeau în curtea interioară, venise probabil cineva. Am început să înaintez pe coridorul slab luminat, cu speranța că individul pe care-l auzeam vorbind era vreo cunoștință de-a mea. În cele din urmă, ghidându-mă după lumina care se vedea pe sub prag, am găsit camera, dar nu știam a cui e. La etajul acesta stăteau studenții din primii ani, față de care nu ne ascunsesem niciodată disprețul. Cu un sentiment de culpabilitate, gata să-mi cer și scuze, dacă ar fi fost nevoie, m-am pregătit să bat la ușă.

Înăuntru s-a auzit din nou vocea cuiva și în secunda următoare mi-am amintit că acolo stătea chinezul Ping, pe care studenții îl porecliseră „O sută de flori înflorite", și asta din pricină că avea o figură care-ți sugera orice, în afară de o sută de flori. Probabil că chinezul citea ceva cu voce tare. Odată cu chipul lui, mi-am amintit și felul cum articula cuvintele, așa încât mi-am zis că mi-ar fi fost poate mai ușor să înțeleg rusa vorbită de un papagal, decât rusa lui.

Am trecut mai departe și am ajuns din nou la scară. Celelalte etaje erau complet pustii. La poartă, tanti Katia m-a urmărit din nou cu privirea aceea lipsită de orice semn de prietenie. În vreme ce

ieșeam, am înțeles că, mai mult ca oricând, aveam nevoie în seara aceea de prietenia ei și mi-am zis că până la urmă ea avea să devină din nou blajină și amabilă, ca orice *babușcă* rusoaică. Ele, bătrânele acestea, erau de fapt singurele care-și arătau afecțiunea față de noi, studenții străini; deci ea putea să redevină bătrânica cumsecade dintotdeauna, deși, mie mi se părea că n-o voi putea ierta pentru răceala din seara aceasta.

Afară ploaia încetase. În stația de troleibuz nu era multă lume. Am simțit de departe freamătul firelor electrice și el, cerbul viselor mele, tăind aerul cu coarnele, și-a făcut apariția prin întunericul înșelător.

Am coborât la piața Pușkin. Pe strada Gorki era ca de obicei plin de lumini și de forfota trecătorilor. De la sediul *Izvestiei* și până la hotelul Moscova, mai ales pe trotuarul din dreapta, studenții Institutului Gorki își făceau de obicei „rondul de seară". Și asta probabil pentru că institutul își avea sediul în vechea casă a lui Herzen, la doi pași de aici.

Pe frontispiciul clădirii *Izvestia* se derulau știri luminoase, o expoziție, apoi numele lui Nixon, aha, o expoziție americană, mi-am zis, în parcul Sokolniki. Erau și alte știri din Ucraina, din Urali, plecarea sau sosirea lui Hrușciov de undeva, dar am amețit urmărindu-le și m-am lăsat păgubaș. La Cinema Central rula filmul *Nopțile Cabiriei*, pe care-l văzusem la Riga. La intrare era aglomerație. Involuntar, am întors din nou capul spre știrile luminoase. La aeroport, Nikita Hrușciov a fost întâmpinat de pre-șe-din-tele

Prezidiului... La Rijski Vokzal, L-i-d-a Snie-ghi-na nu l-a întâmpinat pe *ăla*. Hm. Eram, într-adevăr, foarte obosit. În fața cinematografului, pe trotuarul de vizavi, se aflau mai multe cabine telefonice. Când am intrat într-una din ele, nu eram supărat pe Lida, ci doar dezamăgit. Am băgat moneda, am format numărul și am așteptat. Receptorul puțea a mahorcă. Mi-a trecut prin cap că, înaintea mea, de la telefonul acela cineva se despărțise probabil definitiv de persoana iubită, altfel nu se explica mirosul acela îngrozitor. Mi-a venit să închid acel telefon ghinionist, dar am renunțat și am așteptat mai departe. Pauzele dintre semnale erau neobișnuit de lungi. Am încercat să mi-o imaginez pe Lida îndreptându-se spre telefon, călcând (nu știu de ce) cu tocurile pe covor, cu aura aceea jucăușă deasupra capului și cu ceafa ei delicată, departe de orice gând vulgar. Tocmai ceafa și părul ei, în jurul căruia aveai impresia că se produce o descărcare electrică, mi-au atras atenția la o serată a Institutului Gorki, în vreme ce ea dansa cu un georgian. Deci, înainte de a o vedea la față, am făcut cunoștință cu ceafa și părul ei. Știam că ceafa oamenilor este la fel de personală ca și chipul și totuși, după ce am cunoscut-o, mereu m-am întrebat cum de a fost cu putință ca zilele și săptămânile care au urmat în relația noastră să nu-mi ofere atât de multe amănunte despre ea, cum o făcuseră clipele acelea de la început, la serata de la institut. Albă, delicată, cu un miros înnebunitor, deși Lida nu folosea parfumuri și săpunuri fine, ceafa aceea transmitea toată răceala și, simultan, toată tandrețea acelei fete, dacă virtutea poate fi numită răceală și pasiunea, tandrețe.

Nu știu de ce, dar în timp ce o urmăream din ochi, am avut impresia că ceafa delicată, de lebădă, este amenințată de ceva. Poate că acesta a fost modul în care mi s-a arătat primul firicel de pasiune vizavi de ea sau impresia aceasta avea o legătură cu tot ceea ce auzisem prin căminul institutului, la Butirski. Cert este că în seara aceea am avut senzația că ceafa Lidei Snieghina era amenințată de colții gălăgiosului Abdullahanov sau de cei ai sâsâitului Kiuzengheș.

Eram înconjurat de hărmălaia obișnuită a seratelor de dans de la Institutul Gorki, de climatul acela special care se creează la impactul gloriei veșnice a literaturii cu reprezentanții ei vii, care uneori dansează stângaci, se bâlbâie sau mint de îngheață apele. Știam că aceste serate sunt animate doar la început, atunci când fetele invitate sunt fascinate și așteaptă cu sufletul la gură să-i cunoască, să-i cunoască, să-i cunoască pe scriitori. Iar să faci cunoștință cu celebritățile zilei era aici floare la ureche, se petrecea chiar în jurul lor; gloria era atât de aproape, încât ele nici nu știau încotro să-și întoarcă mai repede privirea. Faceți cunoștință cu amicul meu, Piotr Reutski, scrie poeme. Ați citit *Diminețile mestecenilor*? E al lui. Ah, da, da. Faceți cunoștință, el este... Și toate acestea înotau într-un ocean de aluzii, de speranțe vagi că, dacă îi cunoști, ai putea deveni personaj de nuvelă, ai putea câștiga cel puțin dreptul ca inițiala numelui tău să fie pusă la începutul unui poem sau al unei povestiri, ca să nu mai vorbim apoi de jurnalele descoperite după moarte, de editarea corespondenței secrete, de memorii și arhive.

Era încă prima jumătate a seratei (pentru că, în a doua, adevărul începea încetul cu încetul să se dezvăluie, după care venea un moment în care invitatele începeau să-şi privească partenerii de dans cu alţi ochi, încercau să se desprindă din braţele lor, ba chiar au fost cazuri, ca acela al lui Nutfulla Şakenov, când fata îşi pălmuise partenerul, îl lovise peste faţă pe cel alături de care visase, doar cu două ceasuri înainte, să fie împreună în vecii vecilor, până ce moartea îi va despărţi, iar pe cruce să fie scrise versurile lui: „îmi amintesc acel aprilie, acel aprilie friguros din Karakum"), deci era încă jumătatea fericită a seratei, când ea, Lida Snieghina, privea deja în jur cu o nemulţumire vizibilă. Părea că regretă venirea acolo, în vreme ce o prietenă de-a ei, „oh, ea este ciudată", îmi explicase Lida mai târziu, după ce ne-am cunoscut, „este o fată cu capul pe umeri, dar e înnebunită după scriitori. Uite, ăla e prozator, nu?" m-a întrebat ea, arătând spre un anume Kurganov. „Patru luni a aşteptat prietena mea ca el să publice o nuvelă ce-i fusese dedicată ei. Şi ştiţi cum s-au terminat toate astea? Nuvela a apărut, într-adevăr, dar personajul principal era o mulgătoare din colhozul *Calea leninistă*. Şi totuşi, prietena mea, mă credeţi, este fericită, pentru că el a convins-o că în spatele personajului se află chiar ea. Dar eu socot că asta e... nici nu ştiu cum să-i spun. Dar dumneavoastră? Tot scriitor sunteţi?"

Ah, nu, puişor, i-am spus în gând, e prea târziu să mă prinzi în cursă. Ar fi trebuit să fiu tare tâmpit să nu mă „prind" că ea n-avea nici o simpatie pentru scriitori şi că se apropiase de mine tocmai pentru că

nu păream a fi unul dintre ei. Nu, am dat din cap. I-am îndrugat ceva depre cinematografie, regretând imediat că nu am ales o specialitate și mai rară, lingvist sau egiptolog. Ea m-a întrebat dacă eram scenarist sau scriam dialoguri, iar eu, ca să fiu mai sigur, m-am depărtat cât de mult am putut de zona periculoasă, bâiguind ceva despre traducerea de filme, subtitrare, dar nici despre asta prea clar și... după cum începusem aș fi ajuns la specialitatea de mașinist, dacă în momentul acela n-ar fi încetat muzica.

La celălalt dans i-am spus, râzând, că e puțin ciudată antipatia ei pentru scriitori, mai ales aici, în propria lor fortăreață. Ea a ridicat din umeri, apoi mi-a explicat că în realitate iubește mult și literatura, și pe scriitori... Dar că-i preferă mai ales pe cei... morți, în vreme ce pe scriitorii vii... poate pentru că cunoscuse doi, datorită prietenei ei... nu-i suporta... în vreme ce... morții... Uite, iar viii și morții, mi-am zis, călărind pe același cal, ca în balada lui Kostandin și a Doruntinei. Și, în seara aceea, mi s-a năzărit pentru prima oară să-i povestesc vechea legendă despre tăria legământului făcut.

În vremea aceasta, lângă noi, prietena ei dansa visătoare cu Kurganov, iar eu i-am spus Lidei că poate el îi promitea acum s-o facă personaj de roman, după care, în romanul acela, s-o zugrăvească sub chipul unei vicepreședinte de colhoz, puțin încărunțită, care să reprezinte Republica Socialistă Bielorusă la vreo conferință pentru pace.

Lida a râs din toată inima și mie mi s-a părut că acela era momentul cel mai bun pentru a-i cere

numărul de telefon. Strălucitor, ca un colan de șase perle minunate, el s-a ivit din adâncurile misterioase ale ființei ei, un giuvaier alcătuit dintr-o jumătate de duzină de cifre fermecate, cu ajutorul cărora eu, învârtind un disc mititel, voi pătrunde pe tărâmul intimității ei de fată. Eram mai obosit ca un pescuitor de perle și, când ea a plecat împreună cu prietena ei, însoțite de Kurganov, la sfârșitul seratei, mi-am spus că este, într-adevăr, una dintre fetele cele mai atrăgătoare din câte cunoscusem, deși mă temeam că ar fi putut fi nițeluș cam prea rece. Dar, când i-am telefonat câteva zile după aceea și ea, cu o voce catifelată, aproape somnoroasă, mi-a răspuns „v-am așteptat telefonul", am simțit că Lida nu era deloc cum mi-o închipuisem. Ne-am întâlnit apoi în aprilie, în mai și o bucată din iunie, până la începutul vacanței de vară (ea era studentă la medicină), iar eu, ori de câte ori o sunam, îmi spuneam că este foarte ciudat cum unele fete au în ființa lor, în laringe, în plămâni, poate și în coardele vocale, un mecanism care le transformă brusc vocea, o îndulcește, o face mai tandră, dacă s-ar putea spune așa. E, ca să fiu mai explicit, un fel de transformator care schimbă curentul de 220 de volți în curent de 110 sau invers.

Toate acestea mi-au trecut prin cap în cabina telefonică strâmtă, în intervalul dintre două semnale, respirând mirosul acela greu de mahorcă „Ndarja"[1]. Chiar, cum de le trecuse prin cap să le numească așa?

Mi-o imaginam îndreptându-se spre telefon cu pași întinși, iar imaginația mea trăgea fără milă de

1 Despărțirea (lb. albaneză). (N. tr.)

coridorul acela, îl lungea ca pe un pat al lui Procust, așa încât să justifice întârzierea ei, pașii ei nesfârșiți spre aparatul care suna. În cele din urmă, moneda de 15 copeici a căzut undeva în interiorul telefonului, sau mai curând în interiorul meu, în stomac, grea ca de plumb, monedă veche a regelui Irod.

„Alo, alo", s-a auzit o voce slabă. Era bunica ei, care, după ce s-a chinuit o vreme să înțeleagă ce și cum, mi-a spus că Lida era plecată în Crimeea.

Am ieșit din cabină și, după ce am depășit scuarul Pușkin, am pornit-o pe strada Gorki, pe trotuarul din dreapta, acolo unde grupuri de băieți, îmbrăcați după ultima modă, își pierdeau vremea ceasuri întregi aruncând ocheade fetelor care treceau pe lângă ei. În spatele meu, pe frontispiciul clădirii *Izvestia*, știrile se perindau una după alta. Hrușciov se pregătea de o nouă vizită. În perioada aceea, ziarele începuseră să-i spună Nikitușka sau Nikitinka, așa cum erau alintați eroii din folclorul rusesc, ca Ilia Murameț ș.a. Ori de câte ori încercasem s-o strig pe Lida cu apelativul Lidușka sau Lidocika, îi provocasem hohote de râs cu accentul meu, pe care îl puneam nu pe prima silabă, ci, conform naturii limbii albaneze, pe cea de-a doua. Deci Lida avea acum vara ei, așa cum avusesem și eu cu câteva zile în urmă la Dubulti. În timp ce pășeam pe stradă, am simțit o dorință teribilă de a vorbi cu cineva, măcar la telefon. Să schimb câteva cuvinte despre vreme, despre vara aceea, cu oricine și despre orice, chiar și cu o statuie (ah, dacă statuile ar fi putut vorbi la telefon...), numai să vorbesc. Ajunsesem în fața Poștei centrale. Brigita, am șoptit numele

cunoștinței mele letone. Cum de nu-mi trecuse prin cap s-o sun pe Brigita? Am urcat aproape în fugă treptele clădirii. Brigita se afla acum la Riga. Plecase din Dubulti cu două zile înainte ca eu să mă întorc la Moscova. Cu siguranță că se afla acum în apartamentul ei din Riga, un apartament aristocratic, cu o sobă de ceramică ce acoperea un perete întreg și cu mobile grele, din lemn de plop. Îmi plăcea Riga, unde acum vremea începuse să se răcească, cu clădirile ei solemne, având la colțuri ornamente în formă de coifuri cavalerești și străzi pavate cu piatră, ale căror nume se terminau toate cu particula „baum".

I-am dat operatoarei numărul Brigitei și m-am așezat pe o bancă. Vocile amestecate ale centraliștelor repetau numele unor orașe îndepărtate, dintre care multe, nu știu nici eu de ce, le credeam dispărute de mult. Le-am auzit pronunțând Magadan, Astrahan și alte denumiri cu aceeași rezonanță fabuloasă (puteai crede că din clădirea asta ai fi putut să vorbești la telefon cu întreaga Hoardă de aur) și am simțit fiori reci cum mă săgetează din creștet până-n tălpi. Mi-am spus că, mai mult ca sigur, Kiuzengheș vorbea de aici la telefon cu tundra lui cețoasă, la orele serii, alinând-o cu șoapte misterioase și promițându-i cine știe ce, la ora la care păsările zboară razant deasupra ei, prin semiobscuritatea aceea tristă, care ține nu mai puțin de șase luni.

Poate că Brigita mai este acasă și nu a ieșit să se plimbe pe străzile acelea care se termină cu „baum", mi-am spus. În ultima săptămână a vacanței mele la Riga vremea a fost urâtă, iar ploaia ne-a obligat de multe ori să intrăm la cinema, unde rulau filme pe

care le mai văzuserăm, în cafenele de unde ieșiserăm cu puțin timp înainte, ori prin micuțele biserici protestante, în care uneori era și slujbă. Am mers de câteva ori la Dzintars și în toate acele stațiuni cu nume de parfumuri sau de creme, iar acum, mireasma părului ei, mirosul pastei de dinți și al buzelor, pe care și le ruja discret doar ca să nu i se crape de la vânt, se amestecaseră și se combinaseră cu denumirile gărilor acelora minuscule.

Mi-am auzit numele strigat de una dintre operatoare. Am intrat într-o cabină, unde am zis de mai multe ori alo, alo, apoi am auzit pe cineva vorbind în letonă, moment în care este clar că nu am înțeles nimic, în vreme ce în cabina de alături o voce răspicată vorbea într-o limbă limbă orientală cu Samarkandul ori poate chiar cu Karakumul. Apoi, la mine pe fir a intervenit o altă voce, într-o limbă necunoscută, silabisită, după care mi s-a părut că aud din nou vorbindu-se în letonă, și iar voci sacadate, cu ecou. Fără să-mi mai fac prea mari speranțe, i-am aruncat din nou numele în toată bulibășeala aceea continentală, care i l-a înghițit într-o clipă, l-a sfâșiat, l-a tocat mărunt, l-a îngropat în nisip, în mlaștini nesfârșite, în taiga, i l-a amestecat cu aurorele boreale, până n-a mai rămas nimic decât un sorb lacom care cerea alte și alte nume, poate chiar numele meu, cu un geamăt cutremurător. Am pus receptorul în furcă și am ieșit împleticindu-mă din clădirea poștei. Strecurându-mă printre trecători, am simțit o durere de cap insuportabilă și tâmplele vuindu-mi, bum, bum, ca și când străzile din Riga mă loveau peste creștet asemenea unor bastoane

de cauciuc, cu rezonanța lor cunoscută „baum", „baum", „baum".

La Ohotni Riad, mulțimea cenușie, udă de ploaie, se mișca apăsată parcă de clădirea înaltă a Comisiei Planului de Stat și de cea a hotelului Moscova. Departe, se zărea ca prin ceață silueta lui Bolșoi Teatr și, ceva mai încolo, luminată de o geană de lumină albăstruie, clădirea vechiului hotel pentru străini Metropol, în jurul căruia poliția făcea din când în când raiduri ca să strângă prostituatele. Mi-am încetinit pașii, întrebându-mă încotro s-o iau, la dreapta, ca să ajung la Kuznieţki Most și la Petrovska, o stradă îngustă și foarte agitată, sau să urc spre Piața Roșie. Orice om singur ar fi ales prima variantă, dar, culmea, fără să știu nici eu de ce, mi-am continuat drumul înainte, către Piața Roșie, pe care toți cei care nu cunosc Moscova o cred centrul capitalei sovietice. Adevărul e că, îndreptându-te seara spre Piața Roșie, simțeai imediat că valul de trecători de pe strada Gorki se rărește la confluența cu ea, mulțimea se destramă și nu peste mult timp aveai să constaţi că în cunoscuta piață ajung doar câțiva trecători, așa cum sângele urcă cu greu la cap, acolo unde și presiunea este mai mică. Dacă vizavi de Kremlin nu s-ar afla marele magazin universal Gum, cu certitudine că locul acesta ar fi cel mai pustiu din Moscova.

Pesemne că Gum era încă deschis, pentru că pe trotuarul din fața lui era agitație. Pe partea cealaltă, spre Muzeul de Istorie, nu se zărea țipenie de om. Mergeam din ce în ce mai încet, până ce m-am trezit lângă Kremlin. Câtă vreme pe strada

Gorki ajungeam aproape zilnic, și la fel în Piața Sverdlov, în Arbat, la Tverskoi, sau în piața Dzerjinski, unde avea capătul troleibuzul 3, care mergea la Butirski, în Piața Roșie veneam foarte rar și numai duminica. Poate că această reținere de a ajunge aici era cauzată de deziluzia pe care am avut-o mai demult, când am văzut zidurile scunde, cărămizii ale Kremlinului. Aveau ceva ciudat, sumbru, simțeai absența oricărei emoții în zidurile acelea joase de cărămidă și în turnurile banale care se ridicau din loc în loc. Dar poate că numai mie mi se păreau așa, pentru că am crescut într-un oraș în mijlocul căruia se înalță o cetate maiestuoasă, cu turnuri ce sparg uneori norii, cu ziduri monstruoase, amenințătoare, care, și acum, după o mie de ani de existență, rostogolesc când și când bolovani uriași la vale, ce se prăvălesc fulgerător de sus, dărâmând case și ucigând oameni. În vreme ce zidurile mărunte ale Kremlinului aveau în ele ceva de bunicuț cuminte, care îți reprimă orice dorință de a-ți da frâu liber imaginației. Nu mi-aș fi putut închipui nici în ruptul capului că pe porțile acestei cetăți ar putea intra vreun călăreț năvalnic, cu coiful strălucind în razele lunii, aducând știri de departe, ci doar doi-trei călugări de la mănăstirea Troițki, cu pas încet, caftane de stofă groasă și rugi pravoslavnice, însoțiți de Dimitri cel Fals, venit să facă istoria Rusiei.

Toate acestea mi se învârteau prin cap, în vreme ce pășeam pe lângă zidurile vechii cetăți. În lumina albăstrie și rece, turlele armonioase ale bisericii Sf. Vasili îmi aminteau când de un turban musulman, când de niște baloane multicolore de săpun,

umflate de o gură uriașă. În mitologia slavă se vorbește despre un cap înfricoșător, care, singur în mijlocul stepei, suflă din adâncul plămânilor iscând uriașe furtuni de nisip. În felul acesta, el doboară pe oricine i-ar călca tărâmul. Ori de câte ori citeam despre capul acesta mă cutremuram de groază, deși moartea pe care o aducea printre oameni nu era cu vărsare de sânge și nu avea nici un pic de mister. Dar poate că tocmai asta mă speria cel mai tare: prăbușirea sub vârtejul sufocant de nisip, chiar în mijlocul stepei pustii, unde nu se află nimic cu excepția capului acela „plantat" în mijlocul câmpului. Decât cu o așa mitologie, mai bine fără, răbufnea uneori Matțchiavicius. Este mitologia stepei și a colbului. Înspăimântătoarea mitologie slavă. Ah, ce legende și ce zeități aveți voi, balcanicii, la fel ca și noi, lituanienii. Dar degeaba, ele nu au loc în patria realismului socialist. Așa spunea Matțchiavicius. Dar el era schimbător, ce spunea azi, mâine uita.

Am traversat piața și am ajuns pe trotuarul de la Gum. Alături se afla monumentul lui Minin și Pojarski, ridicat pe locul unde odinioară se tăiau capetele. De aici, zidurile Kremlinului păreau chiar și mai pașnice. O voce interioară abia auzită îmi susura că macbethismul sau budismul unei cetăți nu vine de la cenușiul sau stacojiul zidurilor ei și nici de la silueta ei misterioasă, ori, din contră, de la aparența unui banal hambar de lemn. Aceeași voce îmi șoptea că probabil și această cetate, pe jumătate europeană, pe jumătate asiatică, ascundea sau va ascunde tone de mister între zidurile acelea pașnice, cărămizii. Locul execuțiilor de altă dată era acolo, lângă ea,

neschimbat de sute de ani. Mi-am amintit cuvintele portăresei, că trebuia să mă prezint la poliție, apoi mi-am zis, aproape cu voce tare, că sunt teribil de obosit și că era timpul să mă întorc la căminul institutului.

Acolo erau aceeași liniște și aceeași beznă pe care le lăsasem la plecare și, în vreme ce urcam scările, storcându-mi creierul la ce ușă să bat ca să-mi mai pierd vreun ceas din noaptea aceea, la Anatoli Kuzneţov sau la chinezul Ping, am ajuns la concluzia că n-aveam chef nici de unul, nici de celălalt și că, decât cu ei, mai bine singur. Am trecut de ușile lor și, cu pași de pisică, am urcat la etajul șase. Mi-am amintit de liniștea de templu a Casei de Creație de la Ialta, de pașii hoțești ai lui Ladonșikov pe covoare și de Valentin, șoferul beat al lui Paustovski, care ne spunea, sughițând și cu lacrimi în ochi, că el, Paustovski, este un om de aur, dar că scorpia de nevastă-sa îi mănâncă sufletul, că și lui, șoferului, blestemata de femeie îi otrăvise viața, și că rămăsese la ei doar pentru Paustovski, pentru că altfel ar fi preferat să care porci sau gunoaie noaptea, cu camionul, ori să fie șofer la morgă, numai să n-o mai vadă pe zgripţuroaica aia. Dar ce să faci, se calmase el apoi, Paustovski primise această podoabă de femeie de la porcul ăla roșcat, Arbuzov, ăla care scrie drame, niște drame cu care el, Valentin, nu s-ar șterge nici la c... „Pentru că, continua să ne explice, scriitorii sunt niște indivizi cumplit de invidioși, iar acest Arbuzov, văzând că nu poate să-l bată pe Konstantin Gheorghevici la scris și nici cu denunţurile nu-i merge, că n-a reușit să-l dea pe mâna

anchetatorilor, să-i pună stricnină în farfurie, ori să-i transmită vreo boală, văzând aşadar că n-a putut să facă nici una din astea, a făcut ce a făcut şi i-a dat-o pe nevastă-sa de soţie." De obicei, ajungând în acest punct al povestirii, Valentin privea de jur împrejur să vadă dacă era careva pe acolo care nu ştia că actuala soţie a lui Paustovski este fosta soţie a lui Arbuzov. „I-a pasat ciuma aia", urma el după ce se convingea că toţi ştiau acest amănunt, „şi i-a distrus viaţa, căci altfel preşedintele Uniunii Scriitorilor sovietici ar fi fost acum Konstantin Gheorghevici şi nu ăla cu căpăţână de bostan, Fedin", iar el, Valentin, în locul Volgii albastre a lui Paustovski, ar fi condus un camion Zim, iar salariul i-ar fi fost dublu.

Nu ştiu de ce continuam să-mi amintesc atât de amănunţit monologurile lui Valentin, chiar împotriva voinţei mele. Voiam să mă gândesc în altă parte, dar, culmea, îmi era imposibil. Şi asta se întâmpla, probabil, pentru că îi ascultasem povestirile tot pe un coridor pustiu ca acesta, în seri monotone şi liniştite, departe de lume. Poate că trebuia să plec de acolo, pentru ca murmurul acela să înceteze. Să plec, dar unde? În cameră, nu aveam nici un chef. Acolo, pe o bandă de magnetofon, aveam înregistrată vocea Lidei. Rămăsese acolo, ca într-un sicriu magic, nu trupul, nu părul, nimic altceva decât vocea ei. Să fiu cât mai departe de magnetofon, mi-am zis şi, deodată, în vreme ce-mi storceam mintea în căutarea unui loc de refugiu, în care să uit de toate, mi-am amintit de aripa cealaltă a acestei clădiri uriaşe. Zona aceea era aproape mereu pustie şi era formată în majoritate din apartamente, era un

fel de hotel al Uniunii Scriitorilor, unde locuiau profesorii care predau temporar la Institutul Gorki sau scriitorii care divorțau de soții și nu aveau locuință. Uneori, în nopțile de beție și de scandal, mă distra să merg acolo. Aveam cheia de la un apartament. Acela era, ca să spun așa, a doua locuință a mea, liniștită și secretă. „Vrei să te duc la *dacea*[1] mea?" îi spusesem într-una dintre serile de beție Lidei Snieghina, trăgând-o de mână pe coridoarele întunecoase ale aripii celeilalte. Ea rămăsese fără cuvinte la vederea apartamentului gol, pe pereții căruia luminile mașinilor de afară păreau niște melci transparenți.

De singurătate te vindeci tot prin singurătate, mi-am spus, în timp ce căutam cheia apartamentului. În cele din urmă am găsit-o și am pornit spre aripa nelocuită a căminului. Parchetul de pe coridor scârțâia ușor la fiecare pas, chiar și după ce treceam mai departe. Am găsit ușa, am deschis-o și am intrat. Pipăind peretele, am descoperit întrerupătorul și am aprins lumina. Erau aceiași pereți acoperiți cu hârtie verde înflorată, amintind de un sarcofag. Am pătruns în prima cameră și am rămas o secundă în mijlocul ei. Când am aprins lumina în camera cealaltă, ceva m-a oprit în prag. Cineva îmi violase templul. Uimit, priveam colțul de odaie în care fuseseră lăsate o sticlă goală, o cutie de conserve și încă ceva. M-am apropiat și am zărit alături de sticlă o hârtie de împachetat unsuroasă, arătând ca și când în ea fusese înfășurată o bucată de slănină. Ceva mai

1 Vilă, casă la țară (lb. rusă). (N. tr.)

încolo, un teanc de pagini scrise. M-am aplecat și am luat câteva. Erau dactilografiate înghesuit. Nimic altceva în jur. Părea că necunoscutul intrase acolo doar pentru a bea vodcă și a citi textele acelea, care nu-i plăcuseră, de vreme ce le abandonase lângă resturile cinei. Pentru o clipă m-am temut că avea să vină, să deschidă brusc ușa și să mă găsească acolo. Dar cutia de conserve era uscată de mult. M-am așezat în genunchi și am luat de jos grămada de foi. Erau în jur de două sute. Cum mi-am aruncat ochii mi-am dat seama după dialoguri că e vorba de o operă literară. Nu avea însă paginile de început și nici titlu. Am văzut apoi că lipseau o mulțime de file. Manuscrisul începea cu pagina 304 și se întrerupea la 514. Am vrut să le las, dar mi-au căzut ochii pe câteva rânduri de la mijlocul paginii, acolo unde începea capitolul XXXI. „Jivago, Jivago, continua să repete Strelnikov, în vagonul în care tocmai urcase. Nume de negustor sau de nobil. Profesor, doctor la Moscova..." Am sărit patruzeci sau cincizeci de pagini și am citit o altă frază: „analiza cu aceeași pasiune *Demonii* lui Dostoievski și *Manifestul Comunist*...". Poate că aș fi continuat să citesc, dar am scăpat câteva file pe dușumea și, aplecându-mă să le iau, am pierdut pagina pe care o citisem. Am răsfoit manuscrisul în viteză și m-am oprit la ultima filă, din care am citit rândurile de unde se întrerupea textul. „Afară începuse să ningă. Vântul învârtejea zăpada. Fulgii erau tot mai deși și mai grei, iar Iuri Andreievici privea de la fereastră, ca și când ceea ce vedea n-ar fi fost zăpadă, ci..."

Ce-o fi cu manuscrisul ăsta? m-am întrebat. Mi-am imaginat mai întâi că îl uitase cineva, într-una din nopțile de beție din cămin, dar mi-am amintit fraza despre Dostoievski și *Manifestul Comunist*. Atunci mi-am zis că manuscrisul seamănă mai degrabă cu o operă interzisă, una dintre cele care se transmiteau din mână-n mână. În ultima vreme deveniseră ceva obișnuit. În urmă cu trei luni, târziu după miezul nopții, poate chiar spre dimineață, Mațchiavicius, mort de beat, bătuse, sau mai bine zis râcâise la ușa mea, și, când i-am deschis, mi-a întins câteva pagini scrise, bolborosind: ia și citește ce a scris ăla, ăla, cum îi zice, Dante Tvardovski, sau, mai bine zis, Margarita, nu, Alexandr Alighieri. Doar după câteva minute am reușit să aflu că pe filele acelea se afla scris un poem interzis al lui Alexandr Tvardovski, intitulat: *Vasili Tiorkin pe lumea cealaltă*...

Am lăsat teancul de pagini acolo unde l-am găsit, alături de sticla de vodcă, de cutia de conserve și de hârtia murdară și, după ce am mai privit o dată, din pragul ușii, natura aceea moartă, am stins toate luminile și am ieșit.

Acum nu mai aveam unde să mă duc decât la mine în cameră. Eram epuizat și m-am întins pe pat, dar, oricât m-aș fi străduit să adorm, nu reușeam să ajung decât la periferia somnului, în niște ținuturi gri, incolore, surde și mute, câtă vreme centrul strălucitor al lui, unde se aflau și visele, îmi rămânea inaccesibil. În starea aceea de somnolență auzeam pe stradă șuieratul firelor electrice și frânele troleibuzelor când opreau în stație. Cerbii greoi din

poveste mă îmbiau spre centrul Moscovei, dar se mișcau mult prea încet, de parcă ar fi înotat prin ceața fantomatică, luând norii în coarne, în vreme ce sub pântecele lor străzi strâmbe, cenușii și fără nume așteptau să ne prăbușim peste ele.

Trei zile după asta, studenții și profesorii ambelor cursuri ale Institutului Gorki au început să se întoarcă. Căminul uriaș începea să se trezească la viață. Primul din anul nostru s-a întors Ladonșikov, zâmbind cu optimismul acela specific omului sovietic, care și-a rezolvat toate problemele și privește cu încredere spre viitorul luminos al marii Uniuni Sovietice. Pe chipul lui lătăreț, cu obrajii rozalii, avea mereu un soi de înflăcărare, de exuberanță specifică mitingurilor, de nostalgie a întâlnirilor cu cititorii, cu bătrânele eroine ale Muncii Socialiste, un devotament optimist și degajat, la fel cum îi era și trenciul, de un bej-viu, înflăcărat, croit în stilul lejer al veșmintelor oficiale. Dacă-l observai cu atenție, mai ales atunci când rostea „vot tak, tovarișci"[1], aveai impresia că toate indicațiile Consiliului Uniunii Scriitorilor erau elaborate luând drept model figura lui, începând cu problema eroului pozitiv și tot ce deriva din ea. Chipul nesuferit al lui Ladonșikov te făcea să te gândești cu ură la toate astea. Într-o singură împrejurare îi dispărea zâmbetul acela sovietic: când venea vorba despre evrei. Atunci se transforma într-un alt om, gesturile îi deveneau haotice, raportul

1 Asta e, tovarăși (lb. rusă). (N. tr.)

dintre optimism și pesimism îi schimonosea trăsăturile feței, cuvintele „vot tak, tovarișci" erau înlocuite cu altele, de multe ori vulgare, și totuși, în aceste situații rare, cu toate că vorbea și se purta ca un căruțaș, Ladonșikov rămânea uman, pentru că, deși mirosea a grajd și a gunoi, mirosul acela era măcar unul autentic. În această postură îl văzusem în câteva rânduri la Ialta, iarna trecută, când îl spiona pe Paustovski. Iar unul dintre cei doi Șota chiar remarcase: în asemenea momente nu trebuie să-ți fie frică de Ladonșikov. În momentele astea, după Șota, Ladonșikov nu putea face rău. El este periculos în starea lui naturală, solemno-roz-optimistă, când poate să te trimită fără să clipească la Butiurka, așa cum făcuse cu un an în urmă cu doi confrați. Ori de câte ori, ieșind din metrou în stația Novoslobodskaia, treceam pe lângă zidurile lungi, cărămizii, ale închisorii Butiurka, îmi aminteam cuvintele georgianului.

Cei doi Șota s-au întors împreună, în aceeași zi. Se certaseră de câteva ori prin cafenelele din Tbilisi în timpul vacanței, se trimiseseră reciproc la dracu', se înjuraseră zdravăn, după care se întâlniseră, culmea, în aceeași casă de vacanță, iar acolo se certaseră din nou, își spuseseră ce te ții după mine, când o să scap de tine, plecaseră amândoi acasă întrerupându-și sejurul, până ce, în final, spre uimirea generală, deși între Tbilisi și Moscova circulau sute de trenuri, se nimerise ca ei să călătorească chiar în același vagon.

În ziua următoare au venit pe rând pribalticii Jeronim Stullpans și Matchiavicius, supărați amândoi fără un motiv evident, și „virginele bieloruse" (așa le poreclisem pe fetele din cursul nostru, deși doar una

dintre ele era din Bielorusia). Grupul din Karakum, adică asiaticii, au ajuns după miezul nopții, morți de beți cu toții, târându-l după ei pe Taburokov, care se înverșunase în zadar să intre în ambasada israeliană, să-i spună vreo două vorbe, numai două, ambasadorului evreu, doar ca să-și liniștească conștiința, să nu zică mai pe urmă jigodia aia de ambasador că el, Taburokov, nu l-a avertizat la timpul potrivit, așa cum îi dicta conștiința de scriitor, că a schimbat până acum trei alfabete, uhu, și altele, că lui nu-i pasă și, la urma urmei, o să i se pișe chiar în mijlocul Iordanului, da, da, în râul sfânt Iordan; și ce am mai pătimit noi, care nu avem nici un râu, noi am înecat, bâldâbâc, din față, Volgile și Olgile, împreună cu alfabetele, pentru că-i avem pe Chiril și Metodiu și gloriosul nisip sovietic, și unitatea de nezdruncinat, brrr, mi-e frig...

Artașes Pogosian sau „Masele de multe milioane", cum îi mai spuneam, pentru că, atunci când avea în față o masă încărcată cu mâncare și băutură, declama, frecându-și palmele: mai rămâne ceva și pentru noi, masele de multe milioane? Pogosian, deci, fericit că se despărțise de nevastă-sa, a sosit împreună cu ceilalți caucazieni, clătinându-se toți de matoli ce erau, cu excepția lui Șoghențukov, care a sosit singur, cu un tren în urma lor, tras la față și cu o expresie tristă, de veritabil fost prim-ministru.

Tot în aceeași zi au sosit moldovenii, rușii din Siberia și din Rusia Centrală, printre care Iuri Goncearov sau Iuri Donosciku[1], cum îi spunea unul

1 Turnătorul (lb. rusă). (N. tr.)

dintre cei doi Șota, apoi evreii, tătarii și ucrainenii, singurii care au călătorit cu avionul. Ultimul, în după amiaza zilei următoare, a ajuns, cu aceeași figură crâncenă, Kiuzengheș. Apoi s-a închis în camera lui, de unde, conform obiceiului, n-a mai ieșit vreme de fix patruzeci și opt de ore. Jeronim Stullpans, care avea camera lipită de a lui, spunea că, ori de câte ori se întorcea din tundră, Kiuzengheș făcea la fel, pentru că îi era greu să se adapteze la zilele noastre de douăzeci și patru de ore. „Nu-i o treabă ușoară pentru scriitorii de acolo", a continuat Stullpans. „Ia gândește-te, să trăiești toată viața cu zile și nopți de câte șase luni, iar apoi, în scrierile tale, să măcelărești timpul, să-l faci arșice. Kiuzengheș, de pildă, nu poate să scrie «el a plecat a doua zi», pentru că, acolo, *a doua zi* înseamnă *peste șase luni*. Sau, când un scriitor din tundră scrie «s-a înserat», înserarea este un fenomen atât de rar în viața lui, încât parcă ar spune: a început al treilea plan cincinal sau a început războiul. Au probleme tovarășii noștri din tundră. Într-o seară, Kiuzengheș mi-a spus ceva, dar vorbea atât de încet, încât n-am auzit nimic. Dar sunt sigur că se plângea de toate astea. La urma urmei trebuie făcute studii speciale despre utilizarea timpului în operele tovarășilor din tundră", a urmat Stullpans, „fenomen care naște adevărate ciudățenii. Totuși, nu trebuie căzut nici în patima modernismului, cum am auzit despre un francez, unul Proust, care a făcut timpul harcea-parcea. Trebuie făcute studii despre realismul socialist în tundră, nu-i așa? „Tu, Stullpans, vorbești aiurea", l-a apostrofat Nutfula Șakenov. „Tu îmi vorbești mie despre

decadentul ăla, Procust, sau cum naiba îl cheamă, fără să știi că în tundră și în taiga, luate împreună, la trei milioane și ceva de kilometri pătrați, nu există decât un singur scriitor, Kiuzengheș. Crezi că trebuie creată o teorie literară special pentru el?"

Discuția ni s-a părut tuturor ciudată și interesantă în același timp. Să fii stăpân peste un teritoriu de șase ori mai mare decât Europa! Să fii conștiința cețoasă a tundrei!

Coridoarele vechii case cu două etaje a lui Herzen, grădina protejată de zăbrelele unui gard înalt de fier și de două porți, din care una, cea principală, dădea în bulevardul Tverskoi, iar cealaltă, din spate, în Malaia Bronia, erau pline de studenți abia întorși din vacanță. Era greu să găsești undeva în lume un spațiu atât de strâmt în care să se îngrămădească atâtea speranțe de glorie eternă. Uneori, privindu-le fețele atât de obișnuite, unele frumoase și energice, dar majoritatea speriate și neîngrijite, aveam impresia că aveau încă de pe acum ceva din grandoarea unor busturi de bronz sau de marmură, senzație atât de vie, încât eram convins că un student din anul patru, ciung de o mână, și Nutfula Șakenov, cu cicatricea lui de pe nas, semănau, mai cu seamă seara și în nopțile de beție, cu niște statui ciobite de un arheolog neatent.

Dar cea mai mare agitație era printre studenții din anul întâi. Aceștia păreau căzuți direct din lună, erau de un entuziasm vecin cu sminteala. Printre ei se învârtea un tip tinerel, sosit de departe, din

munții Altai, cu ochii înguști, carismatic, slăbuț și frumușel. Îl puteai vedea când aici, când dincolo, făcându-și loc printre grupuri, prezentându-se fără să fie întrebat, spunând tot ce-i trecea prin cap și apoi trecând mai departe. „De unde ai făcut rost de pantalonii ăștia", m-a întrebat ajungând lângă mine. Ochii lui înguști s-au rotunjit cât s-a putut de mult, accentuându-i frumusețea chipului. „Ce pantaloni minunați", s-a mirat din nou. „De unde i-ai cumpărat?" I-am dat câteva detalii fără nici un chef, surprins că, deși era abia în anul întâi, mi se adresase cu „tu". El a înțeles și s-a înclinat de câteva ori, ducându-și palma la piept și cerându-și iertare, după care mi-a spus că putea să mi se adreseze și la persoana a doua plural, la a treia, ori chiar și la a patra, dacă ar exista, numai să nu i-o iau în nume de rău, pentru că venea de pe înălțimile Altaiului, acolo unde oamenii sunt mai sinceri și mai cinstiți ca oriunde. „You, you, you", a repetat, zâmbind, singurul cuvânt englezesc pe care-l știa, iar eu i-am zis: „Exact așa e și în limba albaneză". Abia atunci a înțeles că eram albanez și mi-a mărturisit cu mâna pe inimă că din clipa aceea va îmbrăca numai pantaloni albanezi, care sunt, după cum se pare, cei mai eleganți din lume, și m-a rugat să-i spun de unde și-i putea cumpăra. Mi-a mai spus apoi pe nerăsuflate că ar vrea ca tot ce are să fie perfect, că va scrie opere perfecte și că o va cunoaște chiar în luna aceea pe cea mai frumoasă fată din Moscova, pe cea perfectă, de care se va îndrăgosti imediat. „Eu sunt virgin", mi-a mărturisit apoi, „și, la fel ca Altaiul, care depășește în înălțime tot ce-l înconjoară, vreau

să-mi pierd virginitatea lângă cea mai frumoasă fată din Moscova. Chiar așa", a continuat să-mi vorbească cu patos, dar patosul acela, în loc să-i coloreze obrajii, le dădea o paloare ciudată. „Și ori va fi așa cum spun, ori nu va fi deloc. Ce bine că te-am cunoscut, vai, scuză-mă, că v-am cunoscut. O să încep cu pantalonii. Un bărbat care nu are niște pantaloni ca lumea, nu merită să se numească bărbat. Vreau ca totul să fie perfect, pentru că eu vin din Altai și... și... Eu nu pot să ies cu o fată obișnuită; ori cu cea mai frumoasă, ori cu nici una". „Nu gândești rău", i-am spus nițeluș ironic. „Nu gândești rău deloc, deși în viață este greu să te măsori tot timpul cu Altaiul". „Ah, niciodată n-o să mă convingeți de asta", m-a întrerupt furios. „Mai bine spuneți-mi dumneavoastră, care aveți cei mai perfecți pantaloni din oraș, unde aș putea-o găsi pe fata cea mai frumoasă din Moscova?" Am zâmbit și am deschis gura să-i explic, pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios, că nici KGB-ul n-ar fi putut să se descurce în chestia asta, când am observat că el, concentrat la maximum, ca o pisică sălbatică, aștepta într-adevăr ca eu să pronunț numele, adresa și numărul de telefon al Ilenei Cosânzeana.

3

În stânga mea, dincolo de geamul dublu al ferestrei, zăpada se așternea în liniște. În dreapta, în contradicție totală cu ea, se vedea chipul negricios și uscat al lui Nutfula Șakenov, aplecat deasupra caietului de notițe. Fulgii erau rari, apoși și cădeau pieziș peste Tverskoi Bulvar, peste pomi și peste bănci. Literele de pe pagina lui Nutfula Șakenov erau la fel de rare și de dezlânate. Profesorul de estetică vorbea despre relația indestructibilă dintre viață și artă. Uneori, părea că fulgii de nea cad și peste cuvintele lui, conferindu-le nuanțe efemere și tragice.

— Arta ne însoțește încă de la naștere, ne explica el, când oamenii îl întâmpină cu cântece pe nou-născut, și până la moarte, când suntem conduși la groapă cu bocete de îngropăciune.

Pe jumătate adormit de căldura din calorifere, urmăream cu privirea trecătorii care pășeau zgribuliți pe Tverskoi și-mi spuneam că arta este acum zăpada aceea apoasă, care-i biciuiește pe oameni până departe, pe strada Gorki, pe Sadovaia sau pe Arbat, obligându-i să-și bage capul între umeri, cu pleoapele „împodobite" cu ace de gheață, și să grăbească pasul.

— Şi nici chiar după moarte, arta nu se desparte de om, continua profesorul. Sigur că nici atunci, repetam ca în transă, zăpada acoperă totul şi după dispariţia noastră, şi acesta este cel mai sigur lucru pe lume.

Lângă mine, Nutfula Şakenov aşternea mai departe pe hârtie litere negre şi strâmbe. Pe rândul din faţa noastră, grecul Anteos îi şoptea ceva la ureche lui Jeronim Stullpans. Lângă ei, cei doi Şota păreau abia sculaţi din somn.

— Iată, de exemplu, continua profesorul, omului i se pune la cap după moarte o sculptură sau, mai simplu, i se scriu câteva versuri; deci, arta ne însoţeşte chiar şi în somnul cel fără întoarcere. Profesorul a făcut o scurtă pauză, pentru a vedea, probabil, ce efect au avut vorbele lui, dar, închipuindu-şi că nu a fost destul de clar, şi-a reluat monologul.

— În urmă cu o lună am fost la Novodieviceski Manastir, a urmat el. Mi-am făcut un obicei să vizitez cimitirul de acolo. Se vedea că toamna e aproape. M-am oprit dinaintea mormântului Annei Kerna, pe crucea căreia sunt încrustate celebrele versuri ale lui Puşkin: „Îmi amintesc clipa ferice, când lângă mine ai venit".

— Cine a fost această Anna Kerna? a întrebat Taburokov.

Profesorul s-a întors mirat spre el. Argintiul din păr îi trăda parcă supărarea. Înainte de a răspunde, a bâiguit ceva.

— Dumneavoastră ar trebui să ştiţi asta, Taburokov, a rostit în cele din urmă. Orice elev de liceu ştie pe de rost aceste versuri, care sunt perle ale poeziei universale, şi orice elev de liceu ştie, de

asemenea, că ele i-au fost dedicate unei femei tinere și frumoase, de care Pușkin era îndrăgostit.

— A, ia te uită, a exclamat Taburokov.

— Drept pentru care dumneavoastră n-aveți voie să nu știți acest lucru, a adăugat profesorul.

— Oho, a pufnit Taburokov, eu nu țin minte nici cum o chema pe prima mea nevastă, d'apăi pe Anna Kerna asta sau Anna Cârna, cum i-o spune, naiba s-o ia.

— Nu-ți permit, a strigat profesorul, cu vocea pițigăiată de enervare.

Somnolența din sală, la care contribuiau albul zăpezii de afară, căldura din calorifere și timpul suficient rămas până la teza la estetică, pieri fără urmă. Căpățâna rotundă, tunsă chilug, a lui Taburokov, cu pungile de sub ochi, rămăsese imobilă. Stullpans spunea că Taburokov îi amintește de personajele negative din filmele chinezești. Și avea dreptate. Scăfârlia lui negricioasă, cu niște ciudate pete verzi pe ici-colo, ca și când așternutul pe care-și punea capul în fiecare noapte s-ar fi aflat sub pământ, semăna într-adevăr cu un urcior scos dintr-un sit arheologic.

Au fost necesare câteva minute ca să se facă liniște. Deși supărat, profesorul s-a întors din nou la Novodieviceski Manastir. Fusesem acolo în urmă cu un an și era chiar așa cum spunea el, numai că acum nu-mi aminteam prea bine dacă frunzele ruginii erau frunze de bronz pe marmura mormintelor sau niște frunze banale, căzute pe alei. Printre morminte îl văzusem pe acela al soției lui Stalin, pe care erau încrustate următoarele cuvinte: „Aliluievei iubite, din partea lui I. Stalin".

Profesorul a continuat să vorbească și liniștea s-a reinstaurat complet, poate pentru că se vorbea despre morminte, și toți se gândeau, cu siguranță, la propriile morminte sau la versurile lor de pe mormintele femeilor care le trecuseră prin viață și care poate nu meritau acea onoare, pentru că relația cu ele fusese monotonă, plină de deziluzii și bubițe suspecte.

În sală se reinstalase somnolența de la început. Era însă o somnolență suspectă. Avea în ea o fisură, un soi de interludiu care o străbătea de la un capăt la altul. Nu departe de mine cădeau fulgii de nea, dar ei nu reușeau să mă scape de senzația aceea ciudată decât pentru scurt timp. Ochiul tulbure, de culoarea măslinei, străbătut de un vârtej întunecat, al lui Nutfula Șakenov, era foarte aproape, ca și lipit de ochiul meu drept. Încă puțin și geana lui oribilă avea să mi se urce ca o lipitoare pe tâmplă. Of, a făcut cineva lângă mine. Poate fusese Șoghențukov, dar nu, pe chipul lui se putea citi o durere surdă, în contrast cu obrazul liniștit, de o paloare ireală, al lui Stullpans. Privind cu coada ochiului chipul grosolan al lui Șoghențukov, mi-a trecut prin cap că poate nu suferința pentru funcția pierdută îi umbrea obrazul (suferință de ex-prim-ministru, cum o numea ironic Pogosian), ci cu totul altceva, ceva legat de urletul acela înăbușit ce se auzea jur-împrejur și zgâria ca o lamă de cuțit tot ce-i ieșea în cale. Adevărul e că se simțea pretutindeni o nervozitate generală, invizibilă pentru un ochi obișnuit, dar cu atât mai periculoasă. Sentimentul acesta stăruia printre noi de câteva zile. Îi observasem semnele cu câteva zile în urmă, de vineri, ba chiar de joi de la

prânz, atunci când Abdullahanov strigase la sfârșitul cursurilor: „Fraților, ceva nu merge". Apoi, vineri după-amiaza și seara, în cămin fusese o viermuială de nedescris, toți se agitau de colo-colo, se precipitau, băteau aiurea la uși, bodogăneau. Iar Taburokov... Brusc, mi-a trecut prin cap că întrebarea lui despre Anna Kerna nu fusese întâmplătoare. Ultima dată, înainte de marea beție, atunci când Mațchiavicius s-a rănit groaznic dând cu capul în geamul de la ușa principală, iar cei doi Șota se urcaseră pe acoperiș, la etajul șapte, ca să se bată în liniște, deci chiar cu o zi înainte de marea beție, al cărei ecou a ajuns până la Comitetul de Conducere al Uniunii Scriitorilor, la cursul de psihologie a creației, Taburokov a întrebat cine este Boris Godunov, pentru că el îi auzea numele pentru prima oară.

S-ar fi părut că întrebarea lui nu fusese pusă de florile mărului nici acum. Se putuse anticipa ceva încă de joi, ba chiar ceva mai-nainte, de marți. Prin aer plutea o iritare, ceva ce în rusă se numea *handrá*.

În fine, prelegerea a luat sfârșit. Pe coridor era îmbulzeală la căciuli și paltoane, dar nimeni nu se grăbea să plece. Se învârteau toți ca bezmeticii, ca și când n-ar fi văzut ușile, ori se priveau neliniștiți de parcă ar fi așteptat un semn. În cele din urmă, semnul s-a arătat. Subțire ca o lamă, amăgitor ca o rază străbătând norii, s-a ivit cuvântul „schi". Era un fel de cifru, un simbol care ni se adresa tuturor. Mâine... duminică... schi... la Peredelkino... schi... s... c... h... i... În ochii tuturor a apărut o scânteiere ciudată. Ochii înguști, sașii, ai lui Abdullahanov. Ochii lui Mațchiavicius. Ochii celor doi Șota,

privindu-se fix unul pe celălalt. Ochii atenți, omniprezenți ai lui Iuri Goncearov.

Vorbeau despre schi Taburokov și grupul de la Karakum? Aha, abia acum am dezlegat misterul. Secretul mi se dezvăluise: se vorbea despre schi și se înțelegea vodcă. Deci, mâine, la Peredelkino... Conjurații aveau priviri febrile. Ochii acoperiți cu o pojghiță de gheață (înghețul începuse de mult în tundră) ai lui Kiuzengheș. Ochii grecului Anteos.

— Mergem să bem o cafea la Praga? m-a întrebat el.

Cafeneaua Praga, din Piața Arbat, era singurul loc din Moscova unde se făcea cafea adevărată, neagră. O serveau în niște recipiente mici, de alamă, și aproape toți apropiații cercurilor literare și artistice mergeau acolo să se desfete cu ea. Noi o frecventam pentru că ne amintea de gustul cafelei noastre balcanice.

Am pornit-o pe jos pe Tverskoi. Ninsoarea lipicioasă îți tăia respirația.

— Se pare că mâine ne așteaptă o noapte de beție, mi-a spus el.

— Da, așa se pare.

Cu Anteos eram destul de apropiat. După nimicirea partizanilor greci la Gramoz, el și mulți alții trecuseră granița și fuseseră îngrijiți o vreme în spitalul din orașul meu. Pe vremea aceea eram elev la școala primară și-mi amintesc că, atunci când treceam noaptea prin apropierea spitalului, mă cutremuram auzind gemetele răniților greci. „Poate că te-am auzit și pe tine", îi spuneam uneori lui Anteos. El se stabilise de ceva timp la Moscova,

unde scria și publica, și nu mai avea de gând să se întoarcă în Grecia, pentru că acolo fusese condamnat la moarte în contumacie.

— Mâine o să facem una nefăcută, mi-a zis din nou, când ne-am așezat la masă. Îți mai amintești cum a fost data trecută?

Am dat din cap, ca și când aș fi spus „asta e".

— Se simte ceva în atmosferă, i-am mărturisit, o *handrá* comună, ai observat?

— Credeam că numai eu o simt.

Nu știam ce să-i răspund. Deși tocmai eu începusem discuția aceea, n-aș fi vrut s-o mai continuăm. Aveam încredere în el, ne spuseserăm multe lucruri pe care mulți le-ar fi considerat intime, și totuși, fără să știu nici eu de ce, în ultima vreme devenisem foarte circumspect în asemenea discuții.

— Anteos, i-am spus, ne cunoaștem de atâta timp și totuși, culmea, nu mi-a trecut niciodată prin cap să te întreb care ți-e numele adevărat.

El a zâmbit, a privit afară, dincolo de vitrinele cafenelei, spre mulțimea trecătorilor din fața stației de metrou Arbatskaia și, fără să se uite la mine, cu o voce stinsă, ca și când ar fi vorbit despre ceva lăsat de mult în urmă, mi-a spus numele lui real. Apoi, îndată după asta, m-a fixat cu privirea și m-a întrebat:

— Nu-ți place, nu-i așa?

Am ridicat din umeri, ca și când aș fi vrut să spun mai mult sau mai puțin: nu că nu-mi place, dar... Adevărul e că, în comparație cu pseudonimul Anteos, numele lui mi s-a părut extrem de banal, un nume grecesc obișnuit, cu *th* și *s* la final.

— E normal să nu-ți placă, mi-a zis, scoțându-și ochelarii să și-i șteargă. Ochii lui, la fel ca ochii tuturor miopilor, păreau, fără ochelari, la fel de anonimi ca și numele. Nu ești primul căruia numele meu îi face o impresie proastă, a urmat. Pseudonimul e altceva.

Ospătarul a venit cu ibricul de alamă și ne-a turnat cafeaua în cești.

— Ca să fiu sincer, chiar și eu m-am dezobișnuit de numele ăsta, a adăugat el. În cea mai frumoasă parte a vieții mele am folosit pseudonime.

— Ai avut multe? l-am întrebat.

A aprobat din cap.

— Câteva. Eram obligat să le schimb des, mai ales în perioada de ilegalitate.

— Se pare că ăsta de acum este ultimul, i-am spus.

El a clătinat din cap cu tristețe.

— Așa se pare, ultimul.

Privind mai departe pe geam afară, spre intrarea de la metrou, mi-a înșirat în șoaptă pseudonimele pe care le avusese. Erau luate aproape toate din tragediile anticilor și, pentru o clipă, am avut senzația că le folosește ca pe o platoșă dură și impenetrabilă, care-i acoperă cu solzii ei toate părțile moi și vulnerabile ale trupului. Iar el se simțea probabil apărat de solzii aceia ruginiți, în vreme ce în jur răsunau fel de fel de melodii îmbietoare, cu care dușmanii încercau să-l ademenească să scoată capul ca să-i dea lovitura de grație... Auzise că așa sunt păcăliți aricii să iasă la iveală din spatele țepilor, cu muzică.

— Ultimul și cel mai nenorocit, a repetat el.

Știam ce voia să spună cu asta. Cu acest pseudonim trecuse prin evenimentele tragice din 1949.

— Tu nu știi ce înseamnă să te scuipe în ochi tovarășul tău de luptă, iar tu să n-ai dreptul să-ți ștergi rușinea aceea de pe față, mi-a spus. Aveam pseudonimul ăsta atunci, ți-am povestit?

— Nu, i-am răspuns.

— Anteos, ridică ochii. Ridică ochii. Încă-mi mai răsună în urechi cuvintele lui.

A dus ceașca la gură, deși în ea nu mai era nici un strop de cafea. În colțul gurii avea o urmă de zaț negru.

— Asta s-a întâmplat în ziua în care am traversat granița dintre Grecia și Albania, a continuat. Granița voastră.

— Da-da, îmi amintesc foarte bine sosirea camioanelor cu partizani greci la Ghirokaster, l-am întrerupt pe un ton destul de neutru, pentru că așa aveam impresia că voi elimina din discuție doza de tragism inevitabilă când venea vorba despre înfrângerea lor.

— Nu pot să-mi scot asta din cap, a urmat el, fără să mă audă, era o creastă de munte, ploaia cădea mărunt, iar căștile soldaților voștri luceau stins în lumina aceea. Noi eram extenuați, mânjiți cu noroi și sânge, majoritatea răniți, unii chiar delirau și, ca și când toate astea n-ar fi fost de-ajuns, el stătea acolo, amenințător, sprijinit în cârjele lui și ne înjura, ne batjocorea urât de tot. „Anteos, ridică ochii, netrebnicule."

— Cine? l-am întrebat liniștit. Cine era ăla care vă ocăra așa?

— Păi cum, nu ți-am povestit niciodată?

— Nu.

— Era un camarad de luptă, vechi militant, rănit în câteva rânduri și operat de mântuială în străinătate, chiar la voi, la Ghirokaster. După ultima intervenție a rămas fără picioare și așa, olog cum era, o jumătate de om, venise să ne întâmpine la graniță, ceva mai încolo de locul în care noi, odată intrați în Albania, depuneam armele. Iar el ne blestema că veneam învinși. O, ce era la gura lui: ne numea fricoși, dezertori, lichele, muieri, măscărici. Era ud din cap până-n picioare și numai din glas îți dădeai seama că plânge, pentru că lacrimile i se contopiseră cu picăturile de ploaie. Mergeam cu capul plecat, ocările lui ne frigeau rănile, și totuși nici unul dintre noi nu-i răspundea la injurii. Treceam unul după altul, cu ochii plecați. Pe mine m-a recunoscut. „Ridică ochii, Anteos", mi-a strigat cu vocea lui dogită de răceală, plânset și durere. Eu am aruncat arma și m-am dus lângă ceilalți. Nu vedeam nimic în fața ochilor, iar el a strigat atunci din nou: „Anteos, ridică ochii, netrebnicule!" Era chiar în fața mea, nu om viu, ci destinul însuși, apărut ca din pământ, cerând cu tot dinadinsul să mă privească în ochi. În cele din urmă am ridicat privirea și în clipa aceea el m-a scuipat drept în față. Am mers mai departe, fără să mă șterg, lăsându-l în urmă cu urletele lui cu tot, crucificat parcă între cârjele acelea, în ploaie, o imagine pe care n-am s-o uit câte zile voi avea.

Duse pentru a treia oară ceașca la gură, deși nu mai era nici o picătură de cafea în ea.

— Așa a fost, a încheiat, lovind cu palma în tăblia mesei.

— Da, i-am răspuns, evenimente istorice grave.

— Iar acum mă duc la cursuri, la seminarii, învăț despre poezie, hm.

— Parcă s-a mai destins puțin atmosfera, i-am zis, râzând. Ai băgat de seamă, a apărut un fel de jenă față de vechea epică a revoluției, ceva asemănător, ca să înțelegi mai limpede, cu stinghereala pe care o simt tinerii atunci când unul dintre părinți le aduce la cămin vechiul palton de acasă.

— Înțeleg, înțeleg foarte bine, a zis el.

— Cum e și cu pseudonimele tale, am continuat eu. De exemplu, dacă tu ai continua să activezi în ilegalitate, cred că n-ar mai trebui să-ți iei un nume din tragedii, adică... pentru că...

— Sau poate vrei să spui că ar trebui să le iau din comedii? m-a întrerupt cu un zâmbet. Hai, miră-te mai departe, am pielea tăbăcită, suport oricât, la urma urmei sunt un învins.

Vocea îi tremura ușor și a trebuit să-i urlu în față:

— Cu tine nu se poate discuta. Ai devenit de la un timp arțăgos și sentimental.

Adevărul e că-l vedeam pentru prima oară atât de marcat, pentru că în general era un tip liniștit și la locul lui.

— Așa este, mi-a replicat, am probleme cu nervii. Dar lasă, fă-te că nu vezi. Chiar te rog, nu mă băga în seamă. Hai, zi mai departe, cum e cu pseudonimele alea?

— N-am de gând să mai scot o vorbă despre asta, am zis eu.

El a râs cu gura până la urechi.

— Știu la ce te gândești, a început să peroreze. Îți spui, mai mult ca sigur, că uite, Anteos ăsta, partizan bătrân, s-a transformat într-un moscovit pașnic, într-un mic burghez tipic, cu guler de vulpe și cu papuci la marginea patului. Așa e?

— Caractere tipice în situații tipice, am dat-o eu pe glumă, cum a spus Engels, nu?

— Da, că bine zici, în situații tipice, a repetat el, dând din cap. Tocmai, tocmai. Blăniță de vulpiță și papuci moi și calzi la marginea patului...

A căutat din ochi ceașca de cafea, să soarbă, poate, ultima picătură de zaț, dar între timp ospătarul o luase de pe masă.

— Deci așa, pseudonime din comedii, a zis, vorbind parcă de unul singur. Hai, fi sincer, așa mă vezi tu?

Adevărul e că eu gândeam așa în general, nu neapărat în legătură cu el. Ca să fiu sincer, nu reflectasem niciodată serios la toate astea. Numai că, din cauza atmosferei generale și a vieții pe care o duceam, aveam convingerea că numele vechi, ca Prometeu, Anteu ș.a.m.d., nu li se potriveau deloc revoluționarilor din zilele noastre, printre care se aflau și cei câțiva pe care-i cunoscusem în anturajul scriitorilor sovietici. Lor li s-ar fi potrivit cel mai bine numele eroilor pozitivi din operele lirice sau, dacă ar fi să rămânem în Antichitate, numele lui Dionysos...

I-am spus cu sinceritate ce gândeam, subliniind totuși că pe el nu-l includeam în categoria asta, și că n-avea decât să creadă tot ce-i trecea prin cap și să bănuiască ce voia, pentru că n-aveam de gând

să-mi sparg plămânii ca să-l conving, cu atât mai mult cu cât ar fi trebuit s-o fac în rusă; era treaba lui dacă mă credea sau nu, dar eu așa gândeam și ar fi fost mai bine să punem capăt discuției aici.

Anteos era băiat deștept și a înțeles că eram sincer, așa că, așezându-și palma peste mâna mea, mi-a spus:

— Te cred.

— Este la fel ca și cu miniștrii sovietici, am continuat eu cu același entuziasm. Înainte-vreme li se spunea comisari ai poporului, sună bine, nu-i așa, apoi, cine știe de ce, li s-a spus miniștri, ca peste tot în lume. Acum, ia încearcă să le spui din nou comisari ai poporului, să vezi că nu merge deloc, nu?

— Ca să le spui comisari ai poporului, ar trebui să fie chiar comisari ai poporului, a observat el.

M-am făcut că nu-i aud ultima frază și am privit afară. La cinematograful de vizavi unii spectatori ieșeau, alții intrau.

Discuția noastră s-a învârtit o bucată de vreme domol, ca un vultur, între zidurile cafenelei, până când unul dintre noi a deschis larg ferestrele și pasărea a zburat departe, spre tărâmul de la sud-est al Europei, acolo de unde ne trăgeam amândoi. Am început să depănăm din nou amintiri din perioada în care eu eram copil, iar el un tânăr luptător. Mi-a povestit despre cum li se tăiau capetele partizanilor greci, „trofee" pe care inamicii lor le păstrau în frigider că să le arate populației, iar eu i-am istorisit ceea ce auzisem despre capetele tăiate ale feudalilor albanezi rebeli, pe care otomanii le expuneau într-o firidă de piatră la Istanbul, pentru a le îngrozi pe

căpeteniile care ar mai fi avut poftă să-și câștige autonomia.

— Ăsta e stilul statelor mari și agresive, mi-a spus el. Seamănă teroare ca să te îngrozească. Și pedepsesc fără milă. Mai spune-mi încă o dată cum îi spunea firidei aceleia.

— *Ibret tashé*, adică „învață din necazuri".

— Hm, a făcut el de câteva ori, clătinând din cap. În colțul gurii îi stăruia un zâmbet crispat. Voi, albanezii, aveți o bază militară comună cu sovieticii, nu-i așa?

— Da, i-am răspuns, la Pashaliman.

— Alt nume turcesc, a făcut el.

Discuția tindea să ajungă din nou la granița greco-albaneză, la ploaie, frig și rușine.

— În timp ce ne îndreptam spre Albania ne întrebam cu groază dacă ne veți primi sau nu, a început el. Se spunea că Tito îi trimitea înapoi pe ai noștri. Voi însă v-ați respectat cuvântul. *Besa*, a rostit în șoaptă. Știu ce înseamnă asta de pe vremea când eram student la Atena. Jurământ de credință... Într-o bună zi, cuvântul acesta o să intre în vocabularul universal.

Un grec adevărat, mi-am zis. Așa îi spuneam în sinea mea ori de câte ori scotea vreo vorbă de duh sau ceva ce mă impresiona mai tare.

— *Besa*, repeta printre dinți. Acum e prea devreme pentru credință.

Am zâmbit.

— Dar dacă e prea devreme pentru credință, îmi închipui că pentru necredință e tocmai momentul potrivit.

— O, așa e, a sărit el. Este chiar vremea necredinței.

În ochi i se aprinsese o luminiță ciudată.

Un grec adevărat, am repetat în sinea mea. Cine știe ce coace în minte acum.

Și am continuat să discutăm despre *besa*, iar eu am început să-i vorbesc despre masacrul de la Manastir, unde turcii au măcelărit prin viclesug cinci sute de căpetenii albaneze, invitate acolo pentru o ceremonie de conciliere, dar el mă privea ciudat, ca și când mi-ar fi spus: ce-mi tot spui tu despre trădarea de la Manastir, când ai chiar aici, în fața ta, un trădător?

Dar n-a zis nimic, a făcut doar un gest cu mâna, ca și când ar fi îndepărtat ceva de pe tăblia mesei.

— Mai bine s-o lăsăm baltă, a spus apoi. Mâine o să beau și eu, a urmat, la fel ca personajele de operă...

Am râs din toată inima.

— Mâine o s-o facem lată, i-am zis. Pentru că suntem cu toții extenuați.

— Se simte peste tot o tensiune, a continuat el, vizibil stânjenit, părând să regrete ceea ce spusese.

O tensiune... Priveam afară la cei care intrau la cinema. Majoritatea erau tineri, se țineau de mână sau la braț și în clipa aceea m-am simțit fericit pentru că mi-am amintit de Lida Snieghina. După ce s-a întors din Crimeea ne-am întâlnit din nou și am mers la Neskucini Sad, la cafeneaua hotelului Pekin, etajul 13, de unde se vedea o parte din Moscova, și în alte locuri pe care le frecventam de obicei. A doua zi, adică duminică, aveam întâlnire cu ea la ora șase și jumătate, la stația de metrou Novoslobodskaia, și brusc, la masa aceea, unde puțin mai-nainte

vorbiserăm despre *handrá*, amintirea ei mi-a adus în suflet un val de duioșie, de recunoștință și de compătimire pentru toate metrourile care aleargă pe șine zi și noapte, pentru trenuri, pentru taxatoare, pentru taxiurile care ne stau oricând la dispoziție și pentru orice alt mijloc de transport care îi ajută pe oameni să ajungă unii la alții.

Era un sentiment care mă făcea să mă simt nițeluș ipocrit, pentru că la aceeași masă se vorbise mai devreme despre lucruri dureroase. Am încercat să-i spun că mâine, la ora șase și jumătate, aveam să mă întâlnesc cu o fată minunată, la metrou, dar tot în clipa aceea, el, fără să se uite la mine, privind pe fereastră, a murmurat ca pentru sine: „Ridică ochii, trădătorule".

M-am făcut că nu-l aud și, privind și eu afară, la intrarea în metrou, mi-am imaginat cum ea se va apropia a doua zi de locul întâlnirii, cu mersul ei ușor, ca orice fată care merge să-și întâlnească iubitul, cu gâtul drept și privirea ușor plecată, înaintând singură prin șuvoiul trecătorilor, întârziind chiar câteva minute, zveltă și mlădioasă la fiecare pas, puțin neliniștită și uimitor de frumoasă în același timp.

— Da, a făcut el, ceea ce ai spus tu e perfect adevărat.

L-am privit mirat, neînțelegând despre ce vorbea.

— Opera, a completat imediat. Deși...

Nu pricepeam unde bătea.

— Despre ce vorbești?

Mă sfredelea din priviri. „Anteos, de ce nu-mi spui tot ceea ce știi?" l-am întrebat în gând.

— Nu cu mult timp în urmă a început la București o conferință a partidelor comuniste, a zis. Un coleg de-al meu, membru în Comitetul Central, mi-a spus câte ceva. Tu nu știi nimic?

Am ridicat din umeri.

— Habar n-am.

Adevărul e că nu știam nimic despre vreo conferință la București sau Varșovia. Dar, chiar dacă aș fi auzit ceva despre asta, nu cred că mi-ar fi făcut o asemenea impresie încât să vorbesc în șoaptă, într-un mod atât de enigmatic, cum făcuse el. În capitalele țărilor socialiste se țineau tot felul de conferințe, aproape în fiecare lună.

— Se spune că și aici, la Moscova, se pregătește o plenară consacrată zilei de 7 noiembrie, a continuat el tot în șoaptă.

— Da?

— Ba chiar că s-au constituit din vreme comisia centrală și subcomisiile care să pregătească festivitățile. Subcomisia politică, cea economico-culturală.

Ce să fi fost cu comisiile astea? Unde mai auzisem eu de ele, de-mi dădeau fiori?

— Aha, deci tu nu știi nimic? s-a mirat el. Nici despre Vukmanovici Tempo, care a sosit nu de mult la Moscova, nu știi nimic?

— De asta știu, i-am răspuns. Chiar tu mi-ai spus.

— A, da. Uitasem.

Am vrut să-i spun despre ceea ce auzisem de la Matchiavicius cu câteva zile în urmă, despre fețele încruntate ale lui Hrușciov și Mao Zedong, când cei doi se întâlniseră cu câteva săptămâni în urmă pe aeroportul de la Beijing, dar m-am răzgândit în

aceeaşi clipă. La ce bun, mi-am zis, poate e doar o bârfă.

Şi el a încercat să-mi spună ceva sau poate doar mi s-a părut mie că a încercat.

— Mâine, a zis după aceea, mâine o să bem.

— Da, mâine, am repetat eu.

Tot timpul cât am stat în cafenea am repetat de o mie de ori cuvântul „mâine", dar cu o intonaţie aparte, aproape cu uşurare. Uneori aveam senzaţia, şi poate că la fel simţea şi el, că toate gândurile noastre neexprimate, speranţele, greşelile, neîncrederea reciprocă, toate acestea le luam şi le aruncam în acest „mâine" ca într-un coş de gunoi.

Câteodată, duminica îmi părea atât de materială şi de concretă, încât aproape c-o vedeam în relief, colorată, ba chiar o simţeam mişcându-se, lunecând pe lângă noi, sub schiurile noastre. De parcă la această periferie troienită, albă până la orbire, n-ar fi fost decât duminică, o duminică venind din vremea ţarilor şi chiar mai de demult, din 1007 sau 1407. Celelalte zile, lunea, miercurea, sâmbăta, chiar şi nesuferita de marţi, se apropiaseră cine ştie de câte ori, se învârtiseră ca oile capii, cu speranţa că vor fi lăsate şi ele să urce pe acest platou, speranţă inutilă, de altfel, căci au văzut cu ochii lor că aici nu se ajunge prea lesne, drept care se retrăseseră în linişte la marginea câmpului peste care împărăţea de secole duminica.

De jur împrejur stăteau o mulţime de izbe ruseşti cenuşii, iar deasupra lor un cer uniform, cenuşiu,

despre care scrisesem nu demult un vers de șaisprezece silabe: „fără formă e cerul, precum creierul unui idiot", care, tradus în rusește, suna și mai sumbru și pentru care, la seminarul de poezie, mă criticase toată lumea.

Ziua mi se scurgea printre degete. Oamenii apăreau și dispăreau în goană printre troiene, se duceau la cabana scriitorilor, de unde se întorceau parcă mai sprinteni, după ce trăgeau repede ceva la măsea, apoi zburau din nou pe pârtie fără să-și ia ochii de la schiuri.

Adevărul e că majoritatea, cu câteva excepții, nu știau să schieze, și totuși nimeni nu voia să-și dea jos din picioare schiurile, ba chiar Taburokov a vrut să intre cu ele și la toaletă.

Umblam cu toții ca beți, dar nu din cauza paharelor de vodcă date peste cap, ci mai cu seamă din pricina monotoniei cerului, a tristeții resemnate pe care o emanau izbele, a zăpezii în mijlocul căreia râdeai din orice (Kurganov spunea că râsul omului se poate împlini sută la sută doar în zăpadă) și mai ales a încătușării picioarelor pe schiuri.

Și întreaga zi nu fusese altceva decât un du-te-vino continuu, o agitație gălăgioasă, cu apariții și dispariții enigmatice, fantasme stângace, care se strecurau peste tot.

Odată cu lăsarea serii, beția s-a generalizat. Și totuși, nu era decât la început. În aer plutea un consens tacit ca totul să se desfășoare pe „teren propriu", la Butirski Hutor.

S-a lăsat întunericul și noi toți, un grup zgomotos și plin de entuziasm, am pornit-o spre stația trenului electric.

Vagoanele erau pline de zăpadă. Ceilalți călători ne priveau cu o curiozitate lipsită de bunăvoință. Femei din provincie cu bagaje voluminoase. Un băiat cu o fată blondă spălăcită, strângându-se cu disperare de mâini. Pe chipul flăcăului, chiar pe pomeți, se vedeau urmele unor tăieturi de lamă. Așa făceau borfașii în ultima vreme: puneau o lamă de ras între degete și te loveau, chipurile cu palma, peste față. După un asemenea atac rămâneai cu semne toată viața.

Trenul s-a pus în mișcare. Peisajul cunoscut rămânea cu repeziciune în urma noastră. Începusem să mă îndoiesc că și aici fusese duminică. Nu, la Peredielkino nu exista nici duminică, nici joi, nimic, acolo era doar o simplă zi. O zi veșnică. Duminica o adusesem noi. O adusesem cu noi, ca ăia care aduc un miel, îl frig și-l mănâncă la picnic. Precum sălbaticii care-l duseseră pe Vineri pe insula lui Robinson. Adusesem duminica noastră din Moscova, ca s-o ucidem în liniște aici, în zăpadă, printre izbe, doar cu cerul deasupra capului, departe de lume.

Dar acum totul se sfârșise, odată cu lăsarea serii. Stațiile se succedau cu repeziciune. Cum eram sub influența alcoolului, ne coordonam cu greu mișcările mâinilor și picioarelor. Afară, pe zăpadă, se zăreau din când în când siluete înfofolite în șube, ca niște personaje din basmele rusești. Într-o stație a urcat un alt grup de tineri veseli, printre care și două fete

cu obrajii îmbujorați de ger, care priveau ca năuce în jur. Ochii celor doi Șota le fixau hămesiți.

— Hm, *simpatiaga*, a exclamat una dintre ele, fără a lăsa să se vadă căruia dintre cei doi îi era adresat cuvântul.

Era prima oară când auzeam asta: cuvântului „simpatic" i se adăugase sufixul „iaga", care în rusește exprimă disprețul și repulsia.

În spatele meu am auzit vocea „Maselor de multe milioane", care îi spunea lui Abdullahanov: „Ai auzit, Hrușciov s-a dus să petreacă trei zile la Șolohov la țară". „Văleu, se lamenta Abdullahanov, să mi-o fi spus-o altul, nu l-aș fi crezut, dar pe tine te cred, că ești prietenul meu." „Ce tot spui", îl contrazicea „Masele de multe milioane", „știrea asta am auzit-o la radio". „Hm, la radio, hm, la radio", făcea Abdullahanov, luând o asemenea poziție ca și când ar fi vrut să lovească geamul cu capul. „Hm, la radio." Ceva mai încolo, Taburokov stătea în picioare, complet nemișcat, sughițând fără întrerupere și rotindu-și ochii de colo-colo, ca și când ar fi urmărit vreo insectă care i se învârtea prin fața ochilor. „Trei zile la țară", vorbea mai departe singur „Masele de multe milioane" chiar lângă mine. „Țăranul se duce în vizită la alt țăran... Știt... în vreme ce nobilul popor armean... nu, n-am zis nimic... este un popor fericit."

Dându-mă ceva mai încolo ca să nu mai aud bâiguielile jumătate în rusă, jumătate în armeană ale lui Artașes Pogosian, m-am trezit lângă Șakenov, care îi recita uneia dintre cele două „virgine din Bielorusia" *Marșul casei de economii*, pe care tocmai

îl finalizase. Publicase cu trei luni în urmă *Marşul tribunalelor sovietice*, pentru care primise o groază de mesaje de la cititori. „Ţi-a mai rămas de scris doar *Marşul puşcăriaşilor sovietici*", îl tachina Stullpans, „dar mai ai timp, pentru că nu se ştie cum va fi în viitor...".

Trei zile la ţară, o Doamne. Este vremea ţăranilor în Rusia... ştt! Artaşes Pogosian se apropiase iar de mine, dar acum nu mai aveam unde să mă duc... În tot vagonul se vorbea numai în şoaptă. Începuseră, cu siguranţă, să-şi facă destăinuiri unul-altuia, povestindu-şi viitoare subiecte de drame şi romane sau de cărţi pe care tocmai le scriau. Era ceva obişnuit în timpul marilor beţii. Iarna trecută, întorcându-mă de la Ialta, în vreme ce străbăteam Ucraina ploioasă, auzisem destule asemenea povestiri dezlânate, noaptea, pe coridoarele vagonului, capitole de roman şi fragmente de dramă, cleioase, învăluite în aburii trăscăului. Dar de la Peredielkino la Moscova drumul era scurt şi nu aveam timp de aşa ceva.

Cei doi Şota încercaseră inutil să lege o conversaţie cu fetele. Eu îl căutam printre ceilalţi călători pe grecul meu, dar în locul lui am dat cu ochii de chipul palid, cu ochii neobişnuit de mari, ai profesoarei de pictură. Era specialistă în pictura de icoane şi brusc, făcând abstracţie de albeaţa de sfânt pictat a feţei ei, mi-am dat seama că e destul de tânără. Ne-am apropiat unul de altul şi ea mi-a spus cu un glas tărăgănat:

— Dumneavoastră nu aveţi nici un subiect de povestit?

— Cui? am făcut eu complet uluit.

— Mie.

— Ba da, dar e cam macabru, i-am spus. Subiectul meu...

— Nu are importanță, a făcut ea, ce e rău în asta?

Firește că nu era nimic rău. Din contră, chiar mi-am zis că pentru ea era subiectul cel mai potrivit.

— Poate mai târziu, la Moscova, când o să ajungem.

— Cum doriți, mi-a zis, o să am răbdare.

M-am cutremurat. La ce se aștepta tipa? M-am întors spre fereastră, dar afară nu se vedea nimic. Doar întuneric și atât. Un întuneric străbătut de mii de mișcări haotice. Era aproape șase și mi-am zis că era imposibil să ajung la întâlnirea cu Lida Snieghina, la stația de metrou Novoslobodskaia. Dar, culmea, constatarea aceasta mă lăsa rece. Dacă ai ști, Lida, mi-am spus liniștit în gând. Ce? mi-a trecut imediat prin cap. Ce să știe? Nimic. Poate despre acest vagon de tren, pe podelele căruia încă mai scârțâia zăpada netopită, cu subiectele de roman și dramele ce nu vor fi jucate probabil niciodată.

La Moscova am ajuns în jurul orei șapte. Intrarea numerosului nostru grup pe ușa căminului Maxim Gorki a fost extrem de gălăgioasă, plină de zâmbete nevinovate, mișcări nesigure de om băut și sughițuri.

— Ah, s-au întors copilașii mei, s-au întors, făcea tanti Katia la recepție.

Între timp, cei care rămăseseră acasă ieșeau la ușa camerei și pe coridoare ca să-i întâmpine pe nouveniți. Imaginea celor două grupuri era aproape identică. Clădirea uriașă răsuna de strigăte, de

cântece lălăite, miros de vodcă și zgomot de uși trântite. M-am învârtit o bucată de vreme pe coridoarele de la etajele superioare, până când, într-un colț întunecos, am dat peste un telefon. Cifrele îi albeau în întuneric ca dinții de rechin. Probabil că Lida se întorsese deja acasă, nervoasă și ofensată. Am băgat o monedă de cincisprezece copeici în fanta telefonului și am format numărul. „Alo", i-am auzit glasul. Era cum mi-o imaginasem, nervoasă și ofensată. Am încercat s-o conving că nu aveam nici o vină, dar ea, rece și indiferentă, părea nerăbdătoare să pună telefonul în furcă. Am rugat-o să vină din nou la metrou, dar m-a refuzat. Pierdusem orice speranță s-o mai văd în seara aceea și constatarea aceasta mi-a lăsat un gust amar.

— Lida, i-am spus, cu voce hârâită, am mare nevoie de tine în seara asta. Dacă ai ști...

— Ce? a făcut ea. Vocea ei, învăluită până atunci într-o pâclă de ostilitate, s-a limpezit brusc, a devenit clară, ca un ecou într-o pustietate neagră, în miez de noapte, când ai impresia că auzi stelele tropăind.

— Ce? a repetat ea.

— Am spus că, dacă ai ști ce nenorocire e aici...

Între mine și ea s-a instalat din nou pustietatea aceea neagră, plină de stele înghețate, ca o morgă. Apoi am auzit-o:

— Te simți singur?

— Da, tare singur, i-am răspuns cu o voce stinsă.

Aș fi vrut să-i mai spun câteva cuvinte, cuvinte pe care oamenii nu le-au inventat încă. Pentru o clipă mi s-a părut chiar că le știu, dar, când am deschis gura să le pronunț, nu mi-a ieșit decât un șuierat

zgomotos. A fost ceva ce m-a înspăimântat și pe mine, ceva ce mi-a dat senzația că, dacă nu-mi revin, în secunda următoare puteam să-mi dau sufletul.

— Bine, atunci, a spus ea, vin la metrou. Așteaptă-mă la locul obișnuit.

Am alergat în stația de troleibuz și peste douăzeci de minute eram la ieșirea din metrou. Scările rulante aduceau la suprafață zeci și zeci de oameni. La început le apăreau capetele, într-o imobilitate ciudată, apoi trupurile și, în cele din urmă, picioarele. Eram teribil de tulburat. Mi-era teamă că duhnesc a vodcă. Mi se părea chiar că aveam încă schiurile în picioare. Iată-i, în cele din urmă, pletele de un blond sclipitor, scânteind electric. Iată-i și gâtul delicat, care-mi dădea fiori de fiecare dată. Gândul că aș fi putut s-o pierd îmi făcea și mai dragă silueta ei de prințesă.

— Uite că am venit, mi-a spus fără să-mi zâmbească.

M-a privit apoi iscoditor din cap până-n picioare. Parcă eram doi străini. Doar când și-a scos mănușa să-mi scuture ceva de pe umeri, poate o fărâmă de zăpadă, poate altceva, mi s-a părut din nou caldă și prietenoasă.

Am mers o bucată de vreme prin mulțimea trecătorilor.

— Ai băut? m-a întrebat.

— Nu... adică, foarte puțin, am murmurat. Tu știi că nu-mi place să beau.

— Dar acolo, la voi, este cu adevărat ce mi-ai spus tu, o nenorocire?

Îmi vorbea fără să mă privească.

— Da, da. Acolo e infernul pe pământ.

A ridicat din umeri.

— Vrei să vezi cu ochii tăi? am întrebat-o.

— Nu știu, mi-a răspuns.

O pornire inexplicabilă mă îndemna s-o duc acolo.

Mergeam pe lângă zidul întunecat al închisorii Butiurski, când ea a exclamat:

— Uite un taxi liber!

L-am luat și, fără a sta prea mult pe gânduri, i-am dat șoferului adresa căminului Institutului Gorki.

Încă de departe se vedea o adevărată explozie de lumini. La recepție, câțiva studenți amețiți de băutură se agitau în toate direcțiile. Chiar și tanti Katia era zâmbitoare. În nopți de beție ca aceasta, băieții îi făceau daruri generoase. Când am apărut eu, femeia se strâmba de râs împreună cu Taburokov. S-a încruntat de cum m-a văzut. Privirea ochilor ei mici, cu gene roșcate, s-a fixat asupra Lidei.

— Documentele, fato, a scrâșnit.

Lida s-a fâstâcit. Și-a privit mai întâi poșeta, apoi s-a întors spre mine. Eu nu știam ce să spun.

— Ai vreun document la tine, orice? i-am spus în șoaptă. E o regulă... inutilă.

Adevărul e că zgripțuroaica nu le cerea niciodată documentele fetelor care intrau cu zecile în cămin la prietenii lor. Lucrul acesta mi-l făcea în ultimul timp doar mie și avea legătură fără doar și poate cu invitația mea la poliție.

Cu un gest nervos, Lida a deschis geanta și a scos de acolo un document oarecare.

— Hm, a pufnit tanti Katia răsfoindu-l, carnetul de comsomol. Hm.

Scorpie, i-am spus în gând. *Baba-iaga.*

— Da' de ce le ceri documentele prietenilor lui? mi-a sărit Kurganov în ajutor. N-ai mai făcut-o cu nimeni.

— Tu să taci, l-a repezit tanti Katia, asta e treaba direcției.

Lida rămăsese în continuare blocată.

— De ce le cere doar vizitatorilor tăi documentele? m-a întrebat în vreme ce așteptam ascensorul.

Am ridicat din umeri.

— Li se pare c-ai fi un tip suspect? a insistat ea.

Nu știam ce să-i răspund, așa că am ridicat iar din umeri.

— Sunt străin.

M-a privit preț de o secundă, apoi și-a plecat din nou privirea. În acel interval extrem de scurt i-am surprins în ochi o nuanță de compătimire. Era un sentiment special, de o duioșie rară, un soi de compătimire cum nu mai văzusem până atunci. Știam că pe aceste întinderi nesfârșite, unde, la fel ca și iarna, ura masculină lua dimensiuni continentale, rusoaicele devin protectoarele străinilor. *Cât de greu e să urci cu un ascensor străin...*

Urcam spre etajul meu. Din cabina liftului, vedeam prin plasa de oțel cum se derulau cu repeziciune fragmente de imagini, uși numerotate, chipuri și spinări de oameni. Am încercat să-i spun câte ceva despre clădire și locatarii ei. La etajul întâi stăteau studenții din anii inferiori, cei cu păcate literare nevinovate. La etajul al doilea, criticii literari, dramaturgii oportuniști, cronicarii marilor realizări. Etajul... cercul al treilea: schematicii, lingăii, slavofilii. Cercul al patrulea: femeile, liberalii, dezamăgiții

Sawako Ariyoshi, *Dansatoarea de Kabuki*
Naghib Mahfuz, *O mie și una de nopți și zile*
John Updike, *Întoarcerea lui Rabbit*
Mo Yan, *Sorgul roșu*
Arthur Japin, *În ochii Luciei*
Guillermo Martínez, *Moartea lentă a Lucianei B.*
Kurt Vonnegut, *Cutremur de timp*
Fumiko Enchi, *Ani de așteptare*
J.M. Coetzee, *Viața și vremurile lui Michael K*
John Cowper Powys, *Cercul nebunilor*
Ismail Kadare, *Amurgul zeilor stepei*

În pregătire

Sara Gruen, *Apă pentru elefanți*
Cormac McCarthy, *Drumul*

socialismului. Cercul al cincilea: detractorii și denunțătorii. Cercul al șaselea era populat de deznaționalizați, cei care-și abandonaseră propria limbă și scriau în rusește...

Ascensorul s-a oprit chiar la etajul al șaselea. Deschizând ușa, am fost cât pe ce să mă lovesc de Stullpans, care stătea ca năuc în mijlocul coridorului.

— Deznaționalizați, a repetat ea. Să înțeleg că și tu ți-ai abandonat limba?

— Nu, i-am răspuns, eu sunt străin.

Stullpans rămăsese cu ochii holbați la Lida.

— Uite, nici letonul ăsta nu și-a abandonat-o, i-am șoptit fetei la ureche, dar nu e departe.

— Ce minunăție, a făcut Stullpans, fără să-și ia ochii de la ea.

Era un tip reținut și nu se purtase niciodată așa, dar în seara asta, din cauza băuturii, se vede că nu mai era stăpân pe el.

Pe coridor era un du-te-vino neobișnuit. Mișcările tuturor păreau decupate dintr-un film horror. Am avut impresia că-i văd pe câțiva membri ai grupului Karakum strecurându-se fără zgomot spre camera mea. Dar când m-am apropiat, împreună cu Lida, am constatat că nu se aflau acolo. Erau doar cei doi Șota, care urcaseră pe scara de serviciu înjurându-se reciproc: unul înalt, cu fața turtită, roșu în obraji și bosumflat, celălalt scund, neîndemânatic, rostogolindu-se ca un ghem încâlcit, cu părul lui creț, în care arțagul și îndărătnicia își făcuseră cuib și se simțeau ca la ele acasă.

Lida m-a prins de mână și s-a lipit de mine îngrozită.

— Hai să plecăm, mi-a spus încet, de ce m-ai adus aici?

— Imediat, i-am zis, mai întâi să coborâm la etajul patru. Poate că-i prindem la ora de vomat.

— Uah, asta ce mai e?

— E momentul în care vomită subiectele, i-am spus. Așa îl numim noi. În clipele astea își destăinuie unii altora subiecte și istorii pe care nu le vor scrie niciodată. În timp ce povestesc, se întâmplă să și borască, de asta îi spunem așa.

— Ce lucruri scârboase.

— Să coborâm, am insistat, o să-i vezi cu ochii tăi.

În vreme ce coboram, l-am văzut pe Iuri Goncearov urcând pe lângă noi.

— Ăsta e *donoscik*, i-am spus Lidei.

— E de la etajul cinci?

— Da. Ce memorie ai!

Ea s-a lipit și mai mult de mine.

La etajul patru începuse într-adevăr ora destăinuirilor. Doi câte doi, rareori câte trei, studenții pășeau încet de-a lungul zidurilor, mai ales în zona întunecată a coridorului, și vorbeau în șoaptă. Nu începuseră să vomite, deși chipurile lor încruntate arătau că nici departe nu erau.

— Tot ceea ce povestesc în seara asta va rămâne literă moartă, i-am explicat Lidei. De scris, vor scrie altceva, chiar ceva cu totul diferit.

— Vezi, de asta nu-mi place mie de ei, mi-a zis ea. Slavă Domnului că nu ești scriitor, a urmat. Nu-ți mai trosni degetele, te rog.

Pentru că nu știam ce să fac, am scos batista și am scuipat în ea.

— Ce-i asta? s-a mirat ea. N-ai mai făcut niciodată așa ceva.

— Ce?

— Să scuipi în halul ăsta.

— Adevărat? m-am mirat eu stupid.

Habar n-aveam ce mă apucase să fac asta.

— De ce stai aici? m-a întrebat apoi. Nu poți găsi o cameră în alt cămin?

Am ridicat din umeri. Ladonșikov e un gunoi, ne-a șoptit un tip, sprijinit de-o ușă. Din fundul coridorului, din zona fetelor, se auzea muzică.

Brusc, Lida a avut un tremur nervos. În fața noastră, pe parchet, se zărea o pată umedă, care ar fi putut fi orice.

— Pare vomă de dramaturg, am zis eu.

— Gata, destul, a izbucnit ea. Hai să plecăm.

Am luat-o pe scară în sus. În fața noastră urca Mațchiavicius, cu fața plină de sânge. Am vrut să-l întreb ceva, dar Lida m-a tras de mânecă.

— Ce e? am întrebat-o furios.

Ea a respirat adânc.

— Nu știu ce-i cu tine în seara asta, ești rău.

Adevărul e că eram neobișnuit de nervos. Nu pricepeam nici eu de ce, dar simțeam o dorință nebună să fac ceva neobișnuit. Aveam senzația că un fluid necunoscut îmi străbate genunchii, trupul și îmi ajunge până în creier. Gura mi se uscase.

— Ce faci? m-a întrebat ea cu o voce rugătoare. Mă doare mâna.

M-am întors brusc și am privit-o aproape cu ură. Descoperisem de ce nu mă puteam stăpâni în seara aceea. Chiar ea mă enerva. Toată ființa ei, chipul

încununat de podoaba părului acela dumnezeiesc, puritatea, ceafa ei de o albeață strălucitoare, care sfida, asemenea unui sfinx, tot ce se afla în jurul nostru, inclusiv pe mine. Lasă, am amenințat-o în sinea mea ca un dement, abia acum o să mă cunoști. Dorința turbată de a o umili îmi strivea pieptul și mă sufoca.

— Ce e cu tine? m-a întrebat din nou, îngrijorată. (Avea o expresie de duioșie în privire, ca și când un abur tulbure i-ar fi acoperit ochii.) Ce ai? a repetat.

O să vezi imediat, scorpie ce ești, i-am spus în gând. Eram la etajul șase și m-am sprijinit cu spatele de plasa de sârmă a liftului. Ea a înțeles că mă pregăteam să-i spun ceva important și aștepta cu gura întredeschisă și o umbră de suferință pe chip.

— Ascultă, i-am zis în șoaptă și, privind furios în jur, ca și când aș fi vrut să-i fac o destăinuire importantă, i-am murmurat la ureche, jumătate în albaneză, jumătate în rusește, ceva ce n-am înțeles nici eu.

Ea m-a privit liniștită, după care, punându-mi o mână pe umăr, și-a apropiat fața de a mea, ca și când ar fi încercat să descopere ceva în adâncul ochilor mei, ceva invizibil, ascuns în străfundul sufletului. Văzându-i expresia misterioasă, mi-am închipuit că era pe punctul de a-mi arunca o mulțime de vorbe grele: te-ai demascat în ochii mei, ești un ucigaș, un mafiot, un agent sionist, un membru al Ku-Klux-Klanului, când, de fapt, ea mi-a șoptit:

— Mi se pare că tu... și tu... ești scriitor.

Am încercat să râd.

— Da, i-am răspuns, sunt scriitor și, din păcate, nu sunt mort.

O bucată de vreme am rămas așa, privindu-ne în ochi.

— Începusem să bănuiesc, a murmurat ea cu o voce stinsă.

Brusc, mi-a trecut prin cap că efectul ultimelor mele cuvinte nu avea să fie atât de catastrofal pe cât mă așteptam și m-am grăbit să arunc totul în aer. I-am spus că și eu, dacă nu aveam să plec de acolo cât mai repede, voi vomita ca și ceilalți, și nu numai pe coridor, ci, de la etaj, direct în capul trecătorilor, peste taxiuri, de la etajul șase, din turnurile Kremlinului, de la... de la...

Cu ochii ieșindu-i din orbite, ea și-a dus o mână la gură, în vreme ce cu cealaltă apăsa butonul ascensorului. În cele din urmă, cabina slab luminată a liftului a pornit în sus și, doar atunci când ea a deschis ușa și a urcat, mi-am dat seama că pleca. Am încercat să trag de ușă, dar cabina începuse deja să coboare. Atunci, în încercarea de a o ajunge din urmă, m-am aruncat pe scări în jos, urmărind cu privirea liftul care o ducea, etaj cu etaj, la parter. La fel ca alții înaintea mea, mă învârteam în jurul puțului acela, al coloanei monumentale, mă inseram în materialitatea ei, ca un ornament clasic, în stil doric, ionic, corintic, un detaliu pe columna împăratului Traian, încărcată de basoreliefuri războinice, de scuturi, sânge, cai al căror galop îmi exploda în creier.

Când am ajuns jos, ușa ascensorului era deschisă, iar în cabină nu era nimeni. Lida plecase. Am dat cu ochii de Stullpans.

— Ți-am văzut prietena, mi-a zis el, de ce ai lăsat-o să plece așa devreme?

Am bolborosit ceva de neînțeles.

— Ce fată grozavă, a spus, și ce dobitoc ești că nu știi să te porți cu ea.

— Dacă îți place așa de mult, ia-o tu, i-am zis.

Lui i-au sticlit ochii.

De unde-mi venea această pornire ciudată să mă răzbun pe ea? A, da, spunându-i lui Stullpans „ia-o tu", aveam satisfacția tulbure că o umilesc de la distanță, că o vând, că o tratez ca pe o roabă de harem. Știam totuși că nu e deloc așa, că nu aveam nici o putere asupra destinului ei, dar siguranța cu care i-am spus lui Stullpans „ia-o tu" mi-a dat această impresie.

Adevărul e că, în urmă cu un an, la o petrecere intimă în camera lui, înfierbântați de vodcă, ne trecuserăm fetele de la unul la altul, întâmplare pe care nici eu, nici el nu voiam să ne-o mai amintim.

— Ia-o tu, am repetat, vorbesc serios. Ți-o ofer.

— Stai puțin, a făcut el, stai, explică-mi de ce...

— Lasă, l-am expediat, ți-am dat-o și gata.

Făceam, într-adevăr, ceva nebunesc, dar, culmea culmilor, asta mă făcea să mă simt ușurat.

— Dar ea, a bâiguit Stullpans, cum va putea ea să...

— Uite, îți dau numărul ei de telefon, i-am spus, scoțând un petic de hârtie, sun-o într-o seară și spune-i că eu am plecat, sau că am înnebunit, sau... stai, spune-i mai bine că am murit, da? Spune-i că am murit într-un accident de avion.

Fulgerător, mi-a trecut prin cap că, dacă mă credea mort, ea mi-ar fi păstrat o amintire frumoasă,

poate chiar m-ar fi iubit, și în clipa aceea am simțit un gol în stomac.

Stullpans mă privea ca în transă.

— Nu, a zis în cele din urmă, mie nu-mi plac chestiile astea, și mi-a întins bilețelul pe care îi notasem numărul ei de telefon.

— Ce prost ești, i-am zis, pentru mine ea nu mai există. Ia-o tu înainte de a pica pe mâna unui eschimos sau a vreunuia cu ochii mici din Uzbekistan.

I-am întors spatele și am pornit-o pe scări în sus. La unul dintre etajele inferioare se dansa. Ultimele cuvinte pe care i le spusesem lui Stullpans fuseseră adevărate sută la sută. Umbrele dansatorilor se unduiau în spatele unei uși cu geam. Gândul îmi zbura la Lida, care străbătea acum singură orașul. Afară e noapte, frig și străzile sunt pline de tătari, mi-am spus, în vreme ce depășeam etajul slavofililor. Și ție îți arde să compui balade, mi-am zis în secunda următoare. La etajul patru m-am amestecat printre dezamăgiți, care pășeau murmurând încontinuu, doi câte doi sau câte unul singur. Lumina slabă sau poate coridorul îngust îi făcea să pară mai înalți decât îi știam de la institut. Poate că oamenii măcinați de deziluzii par mai înalți decât sunt de fapt, mi-am zis. Mergeam printre ei și, când din dreapta, când din stânga, îmi ajungeau la urechi fragmente de povestire, rostite în șoaptă. În povestirile acelea erau secretari de partid șchiopi, care furau purceii colhozului, miniștri mincinoși, generali grași și depravați, membri ai Prezidiului Biroului Politic retrograzi, care se spionau unii pe alții și-și ascundeau o parte din salariu în beci, bani albi pentru zile

negre. În ele erau descrise vilele luxoase ale înalților funcționari, bețiile, orgiile și dansurile din buric ale odraslelor lor. Alții povesteau despre revoltele, care se transformau în adevărate răscoale, din diferite regiuni ale țării, despre masacre trecute sub tăcere, despre sectele religioase apărute ca ciupercile după ploaie, despre lagăre, pușcării și crime, despre diferențele uriașe dintre salariile clasei muncitoare, „stăpâna țării", și cele ale cadrelor superioare de partid și de stat, „servitorii poporului". „*O sută la unu*, așa se intitulează drama mea", îi spunea colegului un tip care trecea pe lângă mine. „Ai impresia că eu descriu cum luptă o sută de soldați germani cu unul sovietic, sau o sută de gardiști albi cu un revoluționar, sau o sută de americani cu un nord-coreean? Greșit, puișor, nimic din toate astea nu se petrec în drama mea. *O sută la unu*. Asta înseamnă că leafa unuia dintre personaje este de o sută de ori mai mare ca a altuia, și chestia cea mai mișto este că ambele sunt personaje pozitive." „Ha-ha-ha," a râs înfundat celălalt. „Așa se termină și drama mea", a urmat primul. „Ha-ha-ha", începe să râdă personajul cu salariul mai mic. „Atunci, întreaga scenă râde de moare, ha-ha-ha, și râsul trece în sală, la spectatori, și de acolo afară, în orașul acoperit de zăpadă." „Și pe urmă, Piotr Ivanovici să poftească nițeluș în pușcăria aia mititică, Butiurka, ha-ha-ha", a făcut celălalt.

„Iuri Goncearov", a spus cineva în șoaptă și, într-o secundă, în toate romanele, dramele și poemele acelea s-au petrecut niște transformări ciudate: secretarul de partid, înalt și voinic, i-a oferit șuba lui unui coleg care tremura de frig; delegatul Comitetului

de partid, cel care în prima variantă producea ilegal vodcă, acum uita să-și ia salariul, ba chiar uita să și mănânce, cugetând zi și noapte la revoluția mondială; revoltele s-au transformat în festivaluri ale cântecului sătesc, masacrele în ședințe festive de premiere, tinerii care dansau goi prin vilele de partid au devenit voluntari în acțiunile de desțelenire ș.a.m.d. Și imediat după asta i-a apucat pe toți vomatul.

Am făcut stânga-mprejur și am pornit-o orbecăind spre cealaltă aripă a clădirii, acolo unde stăteau fetele și femeile. Aveam gura amară. Într-un colț erau două siluete care aduceau cu „virginele din Bielorusia" și ceva mai încolo, afișând un dispreț total, cu o țigară Kazbek în colțul gurii, era opusul lor, Bella Ahmadulina, soția lui Evtușenko. Era în anul patru și, ori de câte ori o zăream pe scările institutului, rubicondă și albă ca spuma laptelui, deși era de origine tătară, mă întrebam ce eforturi trebuie să facă biata de ea pentru a urma pas cu pas moda zilei, ca o adevărată vedetă mondenă, ea, care era întruchiparea maternității înseși, deși în versurile pe care le scria nu pomenea nimic de ea.

— *Bon aksham*, Bella! i-am strecurat printre dinți.

— *Aksham*! mi-a răspuns ea, fără să-și scoată țigara din gură.

Nu se știe cine inventase în ultima vreme acest „bună seara" jumătate în franceză, jumătate în turcă, dar formula aceasta era folosită acum aproape de toată lumea. *Aksham*, am repetat în sinea mea, fără a-mi lua ochii de pe chipul lătăreț al Bellei, pe care tristețea se răspândea cercuri-cercuri. Tristețea aceea se regăsea apoi în elipsele albăstrii de fard din jurul

ochilor, până ce lua proporțiile unei adevărate Sahare pe gâtul ei pudrat din belșug. *Aksham*, mi-am zis din nou, ce cuvânt măreț. Seara aceasta era un adevărat aksham. Nu era nici *seară*, nici *soir*, și cu atât mai puțin un *viecer*, ci *aksham*. *Aksham* peste stepele rusești înghețate-bocnă, peste telefoanele ofițerilor de serviciu, peste orașe, colhozuri, peste amintirea războiului civil, peste zăpadă, peste tunuri, peste sovietele celor șaisprezece republici. *Aksham* peste cel mai întins stat al lumii.

Uite-o și pe profesoara de pictură. Ședea într-un colț, aproape lipită de perete și nu mă scăpa din ochi.

— Aștept, mi-a spus cu o voce stinsă.

M-am oprit, cu privirea ațintită în podea.

— Mi-ați promis un subiect, a continuat umbra de pe perete, un subiect lugubru.

Am făcut un pas spre ea. Avea un chip palid și o roșeață bolnăvicioasă îi cuprinsese ambii obraji. Lugubru, am repetat, ca și când ar fi fost vorba despre mine însumi. Mi-am apropiat obrazul de al ei și am sărutat-o pe gură încet, calm, fără a o prinde de umeri și fără mișcări de prisos. Cu aceeași liniște m-am tras înapoi, ca și când mi-ar fi fost teamă că pictura aceea murală s-ar fi putut prăbuși, prinzându-mă sub dărâmăturile ei. Am făcut câțiva pași cu spatele, după care m-am întors și m-am depărtat în viteză, aproape înfricoșat, pe coridor. „Hei, chinezule", răcnea unul, privind prin gaura cheii în camera chinezului Ping. „Hei, să-ți înflorească cele o sută de flori sau o sută de scaieți, ce-o fi acolo, deschide puțin ușa că am o vorbuliță cu tine." Din cameră nu răzbătea nici cel mai mic zgomot.

„Ladonșikov e un nenorocit", s-a auzit dintr-un ungher, dar n-am mai întors capul. Am urcat treptele în fugă și, când am ajuns la etajul șase, abia mai respiram. Primul pe care l-am întâlnit a fost Taburokov. Venea spre mine alb ca hârtia la față, cu cele câteva fire de păr negru zbârlite pe capu-i ca un dovleac. Uneori, atunci când era agitat, părea că-i iese fum din scăfârlie. *Nkll gox avahl ubr*, mi s-a adresat furios, dar l-am evitat și am trecut mai departe. „Un mongol s-a aruncat de la etajul cinci", a strigat cineva. „Telefonați repede la spitalul de urgență."

Coridorul întunecos era destul de animat la ora aceea. Deznaționalizații se perindau încolo și încoace într-un du-te-vino liniștit, combătând prietenește. Când și când se auzea un bubuit înfundat, bum, bum. Era, cu siguranță, Abdullahanov, care, ca de obicei, după trei ore de băut încontinuu, începea să se dea cu capul de pereți. *Hran xingeth frull ckll firau hie*, am auzit pe cineva bolborosind în apropiere. Era grupul din Karakum, care trecea grămadă pe lângă mine. Vorbeau în limbile lor semimoarte, iar cuvintele șuierau ca o furtună de nisip, pârjolite de soarele nemilos al pustiului. *Auhr auhr nkră ub.* Am vrut să plec, să scap de nisipul care acum parcă-mi scârțâia printre dinți, acoperindu-mă cu anonimatul lui. Mai stai, prietene, mai stai. *Krauhll ah rk meit.* Departe, în Sahara. În dreapta mea, ca o izbăvire, s-a ivit coridorul care ducea la apartamentul nelocuit și am virat într-acolo. Pășeam aproape buimac, când am auzit un șuierat de trestii și un susur de ape. Aveam impresia că nu-mi mai pot

scoate picioarele din mocirlă, că mă clatin, înghițit încet-încet de mlaștinile tundrei. Lângă mine apăruse ca din pământ Kiuzengheș. „Bon aksham", i-am spus în șoaptă. *Jumala hanelle avuksi*, mi-a răspuns el. Era prima oară când îl auzeam vorbind. În vreme ce el își continua fraza, eu mă chinuiam să mă țin de perete, încercând să nu mă scufund. Iar el, mereu tăcut și abulic, vorbea acum cu încrâncenare, deși tot în surdină. Încrâncenarea lui mai mult se vedea decât se auzea. Îi ieșea printre dinții rari, în cuvinte macabre. Dinții îi semănau cu niște pietre de mormânt, înfundate pe jumătate într-o viroagă cu apă. I-am întors spatele și m-am trezit din nou la etajul șase, unde deznaționalizații se amestecaseră într-o singură grămadă și vorbeau cu toții în limbile lor dispărute sau pe moarte. Era o atmosferă lugubră. Desfigurați de băutură, transpirați, plânși, cu dâre de lacrimi uscate sub ochi, roșii la față, vorbeau cu glasuri dogite în limbile lor abandonate, se băteau cu pumnii în piept, gemeau, se jurau că nu le vor uita, că le vorbesc și-n somn, luau ca martor muntele sau deșertul, se învinuiau că le trădaseră și le abandonaseră pentru o limbă străină, rusa.

Am rămas cu gura căscată. Nu mi-aș fi imaginat că voi fi vreodată martorul unei frământări colective de asemenea proporții. *Meilla ubr*, mi-am zis, fără să știu nici eu de ce.

Dar ei își continuau jelania. În amestecătura aceea de cuvinte în limbile lor moarte sau muribunde, apăreau cuvinte sau fraze întregi în rusă. Se iveau ici-colo, ca niște insule micuțe, rătăcite în marea tulbure a subconștientului. „Îmi văd limba ca pe un

strigoi", urla din când în când un individ parcă trezit atunci din somn. M-am înfiorat. Cum ar fi putut arăta fantasma unei limbi? *Frullgek-frullgek hain. Ikunalukut uha olalla.* Lasă-mă în pace. *Ab onc kllxg buhur. Meit aman, meit aman*, nici cal, nici bun venit. În toamna aia *tuuli lakamata.* O, *jullduz eh, hakr bll*, of, limba mea. *Să nu pretinzi că eu aș fi vinovatul, deci nu mai da așa din... sufixele alea însângerate.*

Gata, destul, mi-am zis. Mi-am acoperit urechile cu palmele și, trecând cu greu printre ei, am ajuns în camera mea. Am căzut cu fața în sus pe pat, fără să-mi iau mâinile de la urechi. Ce fel de țară e asta și ce caut eu aici, m-am întrebat. Asta era tot ce-mi trecea prin cap. Aș fi vrut să plâng, dar nu puteam. În câteva rânduri am suspinat de m-am cutremurat tot, dar și suspinele acelea erau sterpe.

4

„Doctore... doctore... ajută-mă... mi-e rău... ah... doctore Jivago... doctore Jivago... lepădătură...“

Ce-i asta, m-am întrebat în somn, făcându-mă ghem sub plapumă. Cine-l strigă pe doctor și cum a reușit să se strecoare în camera mea? Aveam capul tulbure de tot din noaptea trecută și nu reușeam să-mi revin deloc. Cineva se simțea probabil foarte rău de la băutură, poate Stullpans, poate careva din grupul Karakum, și acum striga după doctor. Să-i ia dracu', mi-am zis, eu nu sunt doctor, ce mă strigă prin gaura cheii? Mi-am acoperit urechile cu colțul plăpumii și am încercat să adorm la loc, dar n-am mai putut. Strigătul acela surd „doctore, doctore“ s-a auzit din nou. Vocea se strecura cu greu până la mine. Cineva continua să ceară ajutor, se lamenta de zor, se văita. „Să te ia naiba, i-am zis din nou, ai băut ca un porc toată noaptea și acum te dai de ceasul morții.“ Mi-am pus perna pe urechi și am încercat iar să adorm. Auzeam vocea aceea strigând în continuare, tânguindu-se monoton. De unde i-o fi venit că sunt doctor, m-am întrebat, pe jumătate adormit. „Doctore... doctore...“ Gata, mi-am zis, după tot ce-a fost, asta-mi mai trebuia. Am aruncat

plapuma cât colo și, fără să știu nici eu de ce o făceam, am ciulit urechea la strigătele acelea. Era o voce înăbușită, oarecum ciudată. Apoi, s-a limpezit de-a binelea, s-a scuturat de balastul hârâit care o însoțise până atunci în conștiința mea adormită și s-a auzit altfel, dură, tăioasă, inumană: „... burghezia, în beneficiul ei, această mizerabilă carte antisovietică. Romanul *Doctor Jivago* al lui Boris Pasternak este expresia...".

Am clătinat încă o dată din cap și numai acum am priceput că uitasem radioul deschis. Mi-am sucit gâtul ca să aud mai bine, dar eram la fel de *năuc* ca înainte. Spicherul vorbea supărat despre un anume doctor, despre un roman cu un doctor. Doctor Jivago, doctor Jivago. Parcă văzusem undeva numele acesta. Aha, da, în apartamentul gol, *nature morte* cu o conservă și un manuscris. Poate că despre el, cu siguranță că despre manuscrisul acela vorbea spicherul cu atâta revoltă. La un moment dat mi-a venit să râd: câteva pagini dactilografiate, lângă o sticlă goală de vodcă... Merita oare ca Radio Moscova să-și piardă vremea, dis-de-dimineață, cu ele?

„...această provocare murdară a burgheziei internaționale. Acordarea Premiului Nobel acestui roman reacționar..."

Fiuu, am fluierat. E o chestie serioasă. Și am clătinat din nou din cap. Am ciulit urechea și am ascultat cu atenție. Chiar așa era. Un roman cu titlul *Doctor Jivago* a primit Premiul Nobel. Era un roman reacționar, foarte reacționar, extrem de reacționar.

Cu gâtul răsfrânt peste pernă ascultam radioul. Era o dimineață mohorâtă. Prin fereastră pătrundea

o lumină cenușie, din pricina căreia abia puteam zări contururile obiectelor din cameră. Totul era tern, gri, cu excepția cutiei slab luminate a radioului, de unde veneau cuvinte la fel de sumbre, reci ca gheața: ...popoarele sovietice... indignate... denigrare... josnică... acest roman contrarevoluționar... minunat sovietic... aruncă noroi.

Să fi fost într-adevăr atât de periculoase paginile acelea, uitate lângă o sticlă și o cutie de conserve goală? Le avusesem în mână și nici nu bănuisem. Ia stai, mi-am zis imediat. A cui era cartea? Mi s-a părut că auzisem numele lui Boris Pasternak. Am ciulit din nou urechile și am ascultat cu atenție. Într-adevăr, era vorba despre Pasternak. Numele lui era pomenit de două-trei ori la fiecare zece secunde. Ciudat, mi-am zis din nou. Cu numai două luni în urmă îl văzusem în timpul penultimei noastre plimbări prin Peredielkino. Tocmai ieșeam din sat, când Mațchiavicius ne-a făcut atenți: „aia de colo e *dacea* lui Pasternak". Era o vilă mare, cu etaj, cu arcade la ferestrele de la etaj. „Uite-l și pe el", ne-a spus Mațchiavicius apoi, arătând spre boscheții din fața vilei. Curios, m-am oprit lângă gard, să văd mai bine. Îi auzisem numele pronunțat des în orele de „destăinuiri", de unii cu admirație, de alții cu ură, iar acum mi se părea ciudat să-l văd câțiva pași mai încolo, scormonind cu o lopată în grădina din fața *dacei* lui. Cu o șapcă modestă pe cap, cu cizme și cu fălcile alea lătărețe ale lui, semăna mai mult ca orice cu un vicepreședinte de colhoz. „...Situându-se astfel în rolul unui agent al burgheziei internaționale, Boris Pasternak..."

Premiul Nobel și mânecile suflecate ale cămășii, cumpărată cu siguranță de la magazinul colhozului din sat, ei bine, toate acestea mi s-au părut absolut incredibile.

M-am ridicat, m-am îmbrăcat și am ieșit pe coridor. Coridorul era cufundat în întuneric. Ici-colo se agitau câteva siluete de petrecăreți, ale căror fețe umflate de băutură erau greu de recunoscut. Era în jur de opt și jumătate, dar majoritatea încă mai dormeau. La un moment dat mi-a trecut prin cap să mă duc în apartamentul părăsit, să văd... blestematul de manuscris, dar în clipa următoare m-am răzgândit. Ce-mi trebuia să mă bag în vreo încurcătură cu KGB-ul, și mai cu seamă acum, când tanti Katia avea ordin să-i legitimeze pe toți cei care urcau la mine. La baia comună, unde ne spălam de dimineață, nu era nimeni. Femeile de serviciu reușiseră să înlăture urmele dezmățului și totul era lustruit și curat. M-am privit un minut în oglindă. Aveam ochii umflați din cale-afară, dreptul mai roșu ca stângul, iar la față eram de-a dreptul vânăt. Dacă m-ar vedea Lida, chiar că ar crede că am murit... mi-am spus și, în clipa aceea, am simțit ceva ca un junghi în piept... Lida la ascensor... Columna lui Traian... numărul ei de telefon... Stullpans... Ce tâmpit, m-am apostrofat singur. Cum de ți-a trecut asta prin cap, idiotule?

Depășind Piața Pușkin în drum spre institut, am observat că oamenii care stăteau la rând la bilete la cinema Central păreau cu toții preocupați să citească

ziarul. Aha, mi-am zis, se pare că ziarele şi-au început şi ele campania.

Bătea un vânt rece. Am traversat aproape în fugă intersecţia cu strada Gorki, am cumpărat câteva aspirine de la farmacia de vizavi şi am iuţit pasul pe lângă parcul institutului, ca să nu întârzii la ore.

Profesorul abia intrase. Am împins încet uşa şi am intrat în sală, care mi s-a părut aproape goală. Dimineaţa era mohorâtă şi, nu înţeleg de ce, înăuntru nu fuseseră aprinse luminile. Poate era întrerupt curentul. După ce m-am aşezat, am observat că într-un colţ şedea cineva care semăna al naibii cu Şoghenţukov, iar în dreptul ferestrelor se profilau două siluete ascunse în umbră.

Profesorul şi-a privit ceasul, l-a apropiat de ochi să vadă mai bine, după care s-a uitat prin sală gânditor, ca şi când ar fi întrebat: „ce se petrece aici?" Avea ziarul pe catedră, cu un titlu mare în care apărea numele lui Pasternak.

Abia acum am recunoscut una dintre cele două umbre de la fereastră. Era Anteos, iar în colţ sătea, într-adevăr, Şoghenţukov. El nu lipsea niciodată la primele ore, deoarece, după cum recunoştea chiar el, rămăsese cu acest obicei din vremea când era prim-ministru şi ţinea şedinţele de guvern la şapte dimineaţa. Acum şedea ghemuit ca un jder prins în capcană.

Uşa s-a deschis şi au intrat „virginele din Bielorusia", şi imediat după ele Iuri Goncearov. Toţi aveau în mână *Literaturnaia gazeta*. Uşa s-a deschis din nou şi în prag a apărut figura rotundă, încruntată solemn, a lui Ladonşikov.

— Bună dimineața, tovarăși! ne-a salutat el pe un ton special, în care începeau laolaltă un oftat, îngrijorarea pentru problemele patriei, solemnitate, amenințare și un scrâșnet de dinți.

Încercau cu toții să aprindă lumina și, întorcând capul când spre candelabre, când spre catedră, mormăiau ceva printre dinți. Ladonșikov a făcut același lucru, apoi a luat loc în bancă și a deschis ziarul. „Ce mizerabil", a oftat în timp ce citea. Între pagina de ziar și chipul lui s-a creat o relație ciudată: titlurile articolelor, sprâncenele lui, subtitlurile, ridurile, buzele, ba chiar și literele (dinții) creau un întreg armonios.

Profesorul și-a început prelegerea. Deși era nouă și jumătate, în sală era încă întuneric. Lumina zilei ajungea cu greu până la reproducerea tabloului lui Repin de pe peretele din față. Era o pânză căreia nu-i înțelesesem niciodată titlul, cu câteva chipuri țepene de înalți consilieri de stat sau membri ai vreunui colegiu de redacție ori consiliu de război, încremeniți cu toții în așteptarea evenimentelor. Tabloul acesta avea calitatea de a-ți apăsa și mai mult sufletul, atunci când erai deprimat.

— Ce-i cu tine? m-a întrebat Anteos în pauză. Cum te-ai zgâriat pe frunte?

Mi-am pipăit fruntea și am simțit, într-adevăr, o durere ușoară.

— Nu știu, i-am spus.

Chiar nu știam. Poate că mă lovisem de plasa liftului sau careva mă zgâriase cu unghiile.

— S-au întins mult băieții aseară?

— Normal, i-am răspuns.

El locuia singur, într-un apartament pe strada Nieglinaia, şi habar n-avea ce se petrecea la noi.

— Ai aflat de Pasternak?

Am dat din cap afirmativ. În privirea lui inteligentă am zărit o întrebare mută.

Încetul cu încetul, sala se umplea. Palizi la chip, chiar cenuşii, ofiliţi, cu feţele umflate şi ochii mici, sau, din contră, cu orbitele săpate adânc în obraji, cursanţii intrau în sala de curs, îşi lepădau paltoanele grele, având cu toţii ziarul în mână. Te puteai întreba cum se face că ochii lor, în situaţia în care erau, mai puteau citi chiar şi titlurile mari de pe pagina de ziar. Dacă ar ieşi pe neaşteptate în faţa unor oameni normali, aceştia ar fugi îngroziţi de imaginea aceea de coşmar. Aveai senzaţia că, în timpul somnului acela chinuitor, ei îşi scoseseră ochii, îi aruncaseră printre hainele mototolite, iar dimineaţa, trezindu-se buimaci, şi-i regăsiseră cu greu printre ele, după care şi-i îndesaseră la iuţeală pe frunte, cum se nimerise, majoritatea strâmb, şi aşa cum erau se grăbiseră să ajungă la institut.

Cursul următor era de istoria picturii şi, în vreme ce intram în sală, profesoara mi-a ieşit înainte şi mi-a zâmbit chinuit.

— Subiectul dumneavoastră a fost excepţional, mi-a spus.

— Ce subiect? am tresărit aproape speriat. Nu ştiu de nici un subiect.

Ea zâmbea înainte.

— O armată vie, comandată de două fantome, un general şi un preot. Ceva mai lugubru nici că se putea.

— Dar nu e așa, am bâiguit eu, deși nu aveam nici cea mai mică dorință s-o lămuresc, este exact invers. O armată moartă...

— Așa, ă? a făcut ea, lăsându-și capul pe o parte, în vreme ce eu m-am întrebat: când naiba i-am povestit eu toate astea?

Nu-mi aminteam nimic.

— Cu atât mai bine, a continuat ea. Așa mi se pare și mai frumos. Ați aflat de Pasternak?

— Da.

Și-a început apoi prelegerea, deși n-o asculta nimeni. Fiecare se gândea în altă parte.

În pauza următoare am ieșit cu toții din sală. Curtea era plină și mai animată ca niciodată. Cu toții, studenții din primii ani, profesorii, asistenții, studenții din anii mai mari țineau în mână, deschisă sau făcută sul, citită și răscitită, *Literaturnaia gazeta*. Unii citeau *Pravda* sau *Izvestia*, dar în ele era același lucru: flagelarea lui Pasternak. Ba chiar unul dintre cei doi Șota găsise pe undeva gazeta economică, care-i consacrase și ea prima pagină aceluiași Pasternak.

Vorbeau cu toții despre el, unii cu ură, alții cu oroare. Premiul Nobel, maică-măiculiță, ce grozăvie. Răul venea din Scandinavia. „Dar Șolohov, care merge de câte două-trei ori pe an în Suedia, să le amintească academicienilor de acolo că mai există și el?" am auzit pe cineva comentând în spatele meu. „Șșt", i-a șuierat interlocutorul. „Gură spartă ce ești." „Ce premiu mai e și ăsta," o întreba Taburokov pe una dintre „virginele din Bielorusia". „Parcă n-am auzit de el." „Este un dar otrăvit al burgheziei internaționale", l-a lămurit ea. „Dar șacalul ăla bătrân,

Ilya Ehrenburg, ce zice?" a întrebat Mațchiavicius din spatele meu, căutând, pare-se, un interlocutor. L-am evitat cu o piruetă, iar el, după ce a schimbat două-trei fraze cu niște necunoscuți, s-a „lipit" de chinezul Ping.

— Ce crezi tu despre Pasternak?

„Să înflorească o sută de flori și să concureze o sută de școli" l-a privit ca în transă.

Mațchiavicius i-a mai pus câteva întrebări, dar chinezul îl privea ca picat din lună. Atunci, Mațchiavicius i-a tras o înjurătură de mamă, pe care „Să înflorească o sută de flori și să concureze o sută de școli" n-a priceput-o prea bine, după cum se pare, pentru că, imediat ce Mațchiavicius i-a întors spatele, chinezul a scos din geantă un dicționar mititel și a început să-l răsfoiască, cum făcea de obicei atunci când nu înțelegea ceva din vorbele interlocutorului.

Cineva avea un radio cu baterii și crainicul vorbea tot despre cazul Pasternak.

— După cum se vede, campania se duce în toată Uniunea Sovietică, i-am spus lui Anteos.

— Seamănă mai mult a comedie, mi-a zis el.

— De ce?

El a privit în jur, apoi, coborând vocea, mi-a șoptit:

— Îți amintești balada aceea a lui Goethe, în care cineva cheamă spiritele să-l ajute să ia apă, după care nu mai știe cum să le trimită înapoi?

Mai discutaserăm o dată despre toate astea. Era ceva timp de când atât criticii, cât și apărătorii lui Stalin încetaseră să se mai simtă în siguranță. Statul

îi apăra când pe unii, când pe ceilalți, după care îi lovea prin surprindere.

Precum se pare, era acum rândul liberalilor să se afle în colimator.

— *Doctor Jivago* a fost editată în Occident acum trei ani, iar ăștia habar n-au avut de ea, a continuat grecul. Acum, că a luat Premiul Nobel, sunt obligați să ia atitudine.

— Am citit întâmplător câteva pagini din carte, i-am zis.

— Chiar? Cum așa?

— În manuscris. Le-am găsit într-un apartament nelocuit de la cămin. Dar nu m-am prins de unde erau.

— Să nu mai spui la nimeni asta, mi-a spus el. Te trezești într-o încurcătură de nu te vezi.

În jurul nostru mulțimea fremăta.

— Și ce-ar putea să-i facă acum lui Pasternak? întreba cineva.

— Cine știe? Poate să-l interneze în lagăr.

— Cum?

— Am zis că ar putea să-l interneze. Îți amintești cum a fost exilat Ovidiu în România?

— Ia mai taci, ori ai înnebunit?

— Chiar ar putea să-i facă așa ceva? l-am întrebat pe Anteos.

— Nu m-aș mira.

— În România, repeta cel din spatele nostru, ca pe Ovidiu...

— Se spune că acolo se duc tratative, a șuierat grecul. Niște tratative ciudate, mai mult nu știu nici eu.

— Să nu-ți fie frică, nu te întreb.

Toate relele vin din România, mi-am zis. Poate că nu întâmplător, noaptea trecută mă obsedase columna lui Traian. În scăfârlie încă-mi mai răsuna nechezatul cailor de pe basorelieful ei.

— Dar Vukmanovici Tempo a plecat de la Moscova? l-am întrebat pe Anteos.

— Nu știu. Cred că încă nu.

S-a auzit clopoțelul și am intrat în sală pentru ultimul curs. Prin curtea pustie zburau bucăți de ziar, folosite de careva ca ambalaj, apoi aruncate pe jos. Puteai citi pe ele litere disparate RNAK sau VAGO, apoi JIV, STERN și PAST.

Trecuseră deja douăzeci și patru de ore și campania împotriva lui Boris Pasternak continua în întreaga Uniune Sovietică. Radioul, de dimineață până la miezul nopții, emisiunile de la televizor, toate ziarele și revistele, chiar și acelea pentru copii, erau pline de articole otrăvite la adresa scriitorului contestat. Declarațiile furioase ale oamenilor de litere sovietici erau susținute, ca de fiecare dată în asemenea ocazii, de cele ale muncitorilor și colhoznicilor. Ziarele se scuzau că publică doar o mică parte din zecile de mii de scrisori și telegrame sosite de prin toate colțurile țării sovietelor. Se primeau mesaje pline de revoltă de la sondori, studenții la teatru, Biserica ortodoxă, din partea tinerelor balerine de la Bolșoi Teatr, a alpiniștilor, a savanților atomiști, a apicultorilor, a muncitorilor din salinele Mării Caspice, de la foști clerici reabilitați, de la surdomuți etc etc. Pe prima pagină a revistei

Literaturnaia gazeta fuseseră publicate, printre alte articole, și declarațiile lui Nutfula Șakenov și Ladonșikov. Majoritatea colegilor mei trimiseseră și ei materiale scrise ce-și așteptau rândul la publicare, incluzându-l aici și pe Taburokov, care încă mai credea că Premiul Nobel era acordat de guvernul american în cârdășie cu evreimea din New York, dar și pe Mațchiavicius, care în seara precedentă îmi spusese că Pasternak, chiar dacă se dovedise a fi un individ josnic, era de o sută de ori mai bun decât toate gunoaiele care umpleau peisajul literar sovietic.

Tocmai ieșeam de la ultimul curs, când mi s-a comunicat că aveam un mesaj la poartă. Am recunoscut de departe scrisul Lidei. Deschizând plicul, mi-a trecut prin minte că niciodată nu fusesem atât de nerăbdător în fața unui mesaj de la ea. Scrisoarea fusese pusă la poștă în dimineața aceea și începea fără nici o formulă de adresare.

Te-am plăcut de când ne-am cunoscut, dar niciodată nu m-am îndrăgostit de-a binelea de tine. Alaltăieri te iubeam, nu știu de ce. Poate că dragostea vine prin suferință. În limba rusă veche, cuvintele „să iubești" și „să-ți fie drag cineva" au avut același sens, apoi s-au separat. Ai fost atât de josnic în seara aceea, încât mi-ai rănit inima. Îmi amintesc totul ca pe un vis urât. Nu contează că ne-am despărțit. Vreau doar să-ți amintești frumos de mine. Eu o să-mi amintesc cu groază de noaptea aceea, dar cu drag (dragoste) de tine. Lida Snieghina

P.S. *Ieri s-a vorbit toată ziua depre un scriitor care a trădat, iar eu mi-am amintit de tine. L.*

Hm, am făcut, mototolind hârtia. Eram nervos, desigur, dar nu din cauza biletului, ci pentru prostia pe care o făcusem. Hm, am mormăit din nou, ai și regrete, nu numai cunoștințe de rusă veche. M-am întrebat cu ciudă cine era de compătimit, eu sau ea. Îmi stăruiau în minte, ca într-un ghem încâlcit, chipul lui Stullpans, tocmeala cu el, felul în care i-o oferisem pe Lida ca la un târg de sclavi. Și, paralel cu acestea, într-un al doilea strat al conștiinței, stăruia ideea că toate astea nu erau decât o iluzie, o falsă răzbunare și, la urma urmei, dacă le-ai fi privit mai îndeaproape, o răutate gratuită din partea mea.

Mergeam ca buimac prin mijlocul curții, căutându-l din priviri prin mulțime pe Stullpans. Nu-l mai văzusem din seara aceea de pomină. Uneori îmi venea să-l abordez și să-i spun că discuția noastră de atunci fusese o prostie, dar mi-am amintit că-i dădusem numărul ei de telefon și asta era de ajuns pentru ca tot coșmarul acela să devină de două ori, ba chiar de zece ori mai cumplit. În câteva rânduri mi-am zis că Stullpans o fi și uitat întâmplarea, cu atât mai mult cu cât și el fusese băut și poate că aruncase biletelul cu numărul ei de telefon. Dar, îndată ce mă linișteam puțin, îndoielile puneau din nou stăpânire pe mine.

Dar iată-l ieșind împreună cu mai mulți din curtea institutului. Mergeau, discutând, spre stația de troleibuz. Eram la douăzeci de pași în urma lor. Nu voiam altceva decât să urc în același troleibuz cu el. Acolo puteam să-l abordez mai ușor.

Troleibuzul era pe jumătate gol și am rămas pe platforma din spate. Îi priveam cu coada ochiului

profilul liniștit, de om cumsecade. Stăteam în cumpănă, să mă apropii sau nu. Aveam o reținere, ca nu cumva prezența mea să-i amintească de discuția aceea idioată, pe care poate c-o și uitase.

Încet-încet troleibuzul s-a aglomerat și acum, când nu-l mai puteam vedea, m-am mai calmat puțin. În momentul acela, chiar dacă aș fi vrut să mă apropii de el, mi-ar fi fost imposibil. Într-un rând, nu știu cum, i-am zărit chica blondă, aurită și m-am felicitat că i-o oferisem pe Lida lui și nu lui Abdullahanov sau celor doi Șota. Apoi, imediat, mi-am spus că toate astea erau o mare prostie, că el uitase cu siguranță întâmplarea și că peste câteva zile o să-i telefonez Lidei și, la fel ca-n alte dăți, ne vom împăca.

Afară, mai mohorâtă ca niciodată, se zărea strada care ducea la Butirski Hutor și pe care se afla căminul nostru. Spre uimirea mea, în stația de lângă Novoslobodskaia l-am văzut pe Stullpans coborând împreună cu alți patru sau cinci inși din anul nostru. I-am urmărit cu privirea traversând intersecția în direcția zidului cărămiziu al pușcăriei Butiurski și mi-am amintit că se duceau acolo ca să-l viziteze pe un prieten, unul Kolea Krasnikov, care fusese condamnat la opt ani de închisoare pentru că la mitingul organizat cu ceva vreme în urmă cu ocazia venirii lui Tito la Moscova strigase „Trăiască clica Tito-Rankovici!". În pauza dintre cursuri îmi propuseseră să merg cu ei, iar eu aproape că acceptasem, curios să văd cum arată o închisoare sovietică, dar mi-am amintit că sunt străin și, în plus, că fusesem convocat la poliție și le-am spus că nu merg.

Troleibuzul înainta greoi și eu, rămas pe platforma din spate, am oftat ușor de câteva ori, fără motiv,

așa cum face omul când privește un peisaj trist de iarnă. Mi se făcuse somn.

La intrarea în cămin, înalt, cu părul lui decolorat ca de adolescent și cu țigara în colțul gurii, cum o țin nefumătorii, aștepta Jenia Evtușenko.

— Ai văzut-o pe Bella? m-a abordat el.

Am ridicat din umeri în semn că nu, dar mi-am dat seam că nu asta îl interesa.

— Dar asta ai văzut-o? m-a întrebat, arătându-mi *Literaturnaia gazeta.*

— Am văzut-o.

— He-he, a făcut el, cu un zâmbet răutăcios, Premiul Nobel, oricum... asta-i.

Se vedea imediat că toată tărășenia cu Pasternak nu-i picase deloc bine. A încercat apoi să-mi mai spună ceva, dar în momentul acela a trecut prin fața noastră, cu un zâmbet chinuit, abia schițat în colțul buzelor, Ira Emelianova, o fată din anul trei. Ea m-a salutat cu teamă, iar Evtușenko mi-a spus:

— Știi cine-i Irocika?

Nu i-am înțeles întrebarea, dar Evtușenko a continuat, coborând vocea:

— Este fiica iubitei lui Pasternak, o oarecare Olga, o tipă care până acum a despărțit vreo trei-patru bărbați. De aici i se trag, se pare, toate nenorocirile lui Boris Leonidovici.

Și a continuat să-mi povestească despre relația lui Pasternak cu ea, dar eu deja nu-l mai ascultam. De două zile nu dormisem decât pe apucate și aveam senzația că o să ațipesc în picioare. Îndreptându-mă spre camera mea, mi-am zis că sunt în situația aceea ciudată în care poți atinge cu mâna și somnul, și

visele. Discret, ușoare ca un fulg, ele se lipeau de mine, iar eu aveam impresia că era de ajuns să întind mâna pentru a le atinge, pentru a le îndepărta ușor sau a le zvârli cât colo. Eram atât de treaz cât să pricep că această parte iluzorie a trupului meu nu era reală, făcea parte din vis, și atât de adormit, încât toate acestea să mi se pară adevărate și imposibil de evitat. Mă aflam într-o baie imensă și profesorul de estetică, ce avea sarcina să dea drumul la apa caldă, spunea din când în când: *ubr jazek*, însă apa întârzia să vină. Atunci, a rostit: „Aceasta este o baie turcească și aici s-au îmbăiat Aragon împreună cu Elsa și Lida, dar caracterul ideoestetic al unei băi turcești este condiționat în primul rând de *tuuli unci bll*, deci de tipic sau, cum i se mai spune, de *tuuli zox*".

Când m-am trezit, afară se înserase de-a binelea. Fără să mă gândesc prea mult, am întins mâna spre radio și am învârtit butonul. Campania împotriva lui Pasternak continua. O bucată de vreme am ascultat cu mâinile încrucișate sub cap. După reportajul de la mitingul femeilor din Irkuțk, a fost citită declarația lui Anatoli Kuznețov. Ceva mai agresiv nici că se putea. Camera era de-acum cufundată în întuneric. O luminiță palidă tremura pe peretele din spatele meu. Și gândește-te că este doar după-amiază, mi-am spus. Întunericul e ceva normal seara sau noaptea, dar după-amiază mă întristează cumplit. Eram singur într-o după-amiază care putea să se cheme la fel de bine și o după-noapte, lângă un aparat de radio care azvârlea imprecații peste un teritoriu de douăzeci și două de milioane de kilometri pătrați.

O șesime din globul pământesc freamătă de ură, mi-am spus buimac și brusc m-am simțit scuturat de un frison. Mi-am imaginat, cu o claritate uluitoare, ce însemna acest colosal mecanism propagandistic. Cum e să intri în malaxorul lui, să fii înghițit de vârtejul lui. Mi-am închipuit capul mitologic slav umflându-și bojocii, în mijlocul stepei nemărginite. Un mecanism de propagandă uriaș. Cu câțiva ani în urmă stârnise furtuni de nisip împotriva lui Stalin, acum, cine știe de ce, se ridicase împotriva propriilor idoli. Să intri în malaxorul lui, mi-am zis din nou. Să fii terorizat de el. Am aprins veioza și am stat mai departe așa, complet abulic, cu mâinile sub cap. Oare cum se pun în mișcare toate astea? Nu știam aproape nimic. Și nici nu-mi imaginam. Nu-mi aminteam să fi citit vreo operă literară în care să fie descris, chiar fugitiv, mecanismul statului: o ședință a Consiliului de Miniștri al URSS, sau a Biroului Politic, sau a serviciilor secrete. Discutasem o dată despre asta cu Anteos, la cafeneaua Praga, și el fusese de acord cu mine.

Dar poate că nu e chiar așa, mi-am spus ceva mai liniștit. Poate că există și asemenea cărți, dar n-am dat eu de ele. Și mi-am amintit că, în urmă cu o săptămână, Șoghențukov îmi dăduse o carte de-a lui cu autograf, tradusă și editată la Moscova. Oare unde pusesem cartea aia? M-am ridicat amețit și am răsturnat complet sertarele noptierei, până ce am găsit-o. La radio continuau acuzele. Trebuie că Șoghențukov, fost prim-ministru, scrisese ceva despre stat, mi-am spus. Cu siguranță că așa e. M-am așezat pe un colț al patului și, deși aveam o durere

de cap cumplită, am început să citesc. Lângă mine, radioul zumzăia încet. Apoi, emisiunea s-a întrerupt și a început o transmisie muzicală. Dar muzica fusese astfel aleasă, încât părea și ea la fel de vehementă. După jumătate de oră de citit, am aruncat cartea cât colo. Era o nuvelă lungă, în care se povestea o idilă pastorală, într-un peisaj de munte și, nu numai că nu se spunea nimic despre vreo instituție de stat, dar nu exista în ea nici măcar o simplă cocioabă. În schimb se vorbea despre pârâuri care murmurau liniștit, despre devotament și floricele, plus câteva cântece care slăveau partidul, hăulite de eroi în prag de seară. Cum așa, m-am întrebat nevenindu-mi să cred. La radio începuse din nou campania împotriva lui Pasternak, iar eu m-am gândit atunci cât de ciudat era să-l desparți pe om de propria-i artă. După scrisoarea primită din partea unei așa-numite populații Qipștap, din stepă, spicherul a început să citească declarația clericilor din Tașkent. O șesime din populația lumii se afla din nou sub imperiul urii. Pe întinderea aceasta se petrecuseră atâtea și atâtea evenimente importante și răsturnări dramatice, comitete centrale fuseseră înlocuite în întregime, se dăduseră lupte teribile pentru putere între grupuri, avuseseră loc comploturi și intrigi; și nimic din toate acestea, absolut nimic, nu apăruse în paginile romanelor sau în piesele de teatru. În ele susurau romantic mestecenii, of, mesteacănul meu, alb-alb, era mereu soare, la fel ca în ziua aceea, la Peredielkino.

M-am ridicat din pat, m-am îmbrăcat și am ieșit. Nu știam ce să fac, așa că am început să mă agit de

colo-colo. Becurile luminau slab coridorul, iar liftul scotea din când în când un huruit domol. Am ciocănit de câteva ori la ușa lui Stullpans, dar nu mi-a răspuns nimeni. Unde s-or fi dus cu toții? m-am întrebat. La un moment dat am intrat iar în cameră și am rămas în picioare, cu mâinile pe lângă corp, ca un soldat, dinaintea radioului, așteptând parcă o hotărâre a completului de judecată. Campania continua. Acum era citită o declarație cu niște fraze kilometrice, venită, cred, de la vânătorii de balene din Marea Nordului. Nu peste mult timp am ieșit din nou din cameră și, în cursul peregrinărilor obișnuite, m-am oprit de trei ori dinaintea ușii lui Stullpans. Unde o fi și omul ăsta? am auzit o voce dinlăuntrul meu. Vocea venea din adânc, de foarte departe, dar o simțeam cum se apropie. Când, pentru a patra oară, mâna mea a ciocănit involuntar în ușa aceea, am înțeles că eu, fără să-mi dau seama, așteptam pe coridorul pustiu întoarcerea lui Stullpans din oraș. Unde naiba o fi? m-am întrebat din nou. Abulic, făcând-o însă pe indiferentul, am inventariat în gând locurile unde s-ar fi putut afla și abia după o vreme mi-am dat seama că teatrul pe care-l jucam cu mine însumi era inutil, că mie de fapt nu-mi păsa unde era Stullpans, la berăria Caucaz, sau la redacția revistei *Tutunul*, sau la prânz cu Hrușciov, sau la dracu', pe mine mă interesa doar să *nu* fie cu cineva, și anume cu Lida. Nu credeam s-o fi sunat așa de repede și cu atât mai puțin să se fi întâlnit cu ea. Nu se poate, mi-am spus. Stullpans e un tip șovăielnic. Și, în plus, după ce mi-a scris scrisoarea aceea atât de romantică, n-o credeam pe ea în stare să schimbe

atât de repede macazul. După un minut însă, eram convins de contrariul, era imposibil ca Stullpans să nu fi sunat imediat o fată atât de frumoasă. Cu atât mai mult cu cât o remarcase încă de atunci. Nu, nu avusese nici un motiv să amâne telefonul. Iar în privința scrisorii, a sentimentelor ei, a limbii ruse vechi etc., acestea n-ar fi împiedicat-o deloc să alerge în brațele lui Stullpans, ba din contră, dacă vorbele ei din scrisoare erau adevărate, adică, dacă suferea pentru mine într-o asemenea măsură pe cât declara acolo, atunci era clar că, primind vestea că eu pățisem ceva (să-i fi spus, oare, idiotul ăla că murisem?), deci, aflând despre catastrofă, ea ar fi lăsat totul deoparte și ar fi alergat la el să afle amănunte. Da, da, am strigat aproape cu disperare. El i-a telefonat și ea s-a dus la întâlnire. Și asta cu atât mai mult cu cât în zilele acestea de iarnă, ascultând de dimineață până seara campania contra lui Pasternak, s-o fi gândit la scriitori și la lucruri triste.

Nu trebuia să-l scap din ochi pe Stullpans, mi-am spus. Eram obosit. M-am mai învârtit vreo jumătate de oră prin cameră, după care m-am hotărât să ies și să mă calmez.

Afară ningea. În jurul becurilor de pe stradă vântul rece învârtea fulgii de nea într-un joc dantesc. M-am urcat în troleibuz și am coborât în piața Pușkin. Strada Gorki arăta minunat ninsă. Am mers pe jos până la Cafeneaua artiștilor și am intrat să iau prânzul acolo. Să-i ia naiba pe amândoi, mi-am zis, mult mai calm. Zăpada, vântul, strada ninsă îmi absorbiseră din preaplinul sentimentelor. Adevărul e că toate îmi păreau acum mai simple. Ei erau aici,

în țara lor, puteau să se căsătorească, să facă și câțiva plozi, în vreme ce eu eram temporar. Cuvântul „temporar" îmi preluase toată încărcătura emoțională de care mă lepădasem pentru a ajunge aici. Temporar, am repetat. Cuvântul „temporar" mi s-a amestecat în cap cu numele lui Vukmanovici Tempo. Să-i ia dracu' pe toți, mi-am spus. Am comandat încă un pahar cu vin și, puțin mai târziu, plin de exuberanță, mă îndreptam spre stația de troleibuz.

Când m-am întors la cămin, primul lucru care mi-a sărit în ochi a fost lumina din camera lui Stullpans. Am simțit o înțepătură în inimă. Acum nu mai beneficiam de ajutorul întinderii acoperite de zăpadă și m-am întristat. Am grăbit pasul și i-am deschis ușa fără să mai bat. El fuma.

— Hei, i-am spus, încercând să-mi stăpânesc neliniștea, unde ai fost?

Pe chipul lui lătăreț de nordic stăruia un zâmbet vinovat, amestecat cu o expresie de mirare. Era pentru prima oară când intram în felul acesta la el în cameră, întrebându-l răstit „hei, unde ai fost?".

— Ei? am făcut eu.

— Cum?

— Unde ai fost?

El m-a privit cu ochii aceia albaștri, care păreau puțin străini de pometii lui accentuați.

— Acolo, mi-a răspuns în cele din urmă, cu aia.

— Cu Lida?

El a aprobat din cap, cu aceeași privire fixă.

Ceva s-a rupt pe nesimțite în mine, în mijlocul unei tăceri de mormânt. Asta e, mi-am zis. În piept aveam un ghem dureros. Nu mă puteam gândi la nimic. Aveam pe limbă doar câteva particule: *hm, așa deci* etc. Țin minte că, ori de câte ori trecusem prin asemenea experiențe, cuvintele mă părăseau așa cum fuge vegetația din ținuturile înghețate și rămâneau doar câteva particule, de parcă numai ele ar fi putut suporta duritatea climei din sufletul meu.

— Dar chiar tu mi-ai... spus, a bâiguit el.

Cu siguranță că ar fi vrut să spună: dar chiar tu *mi-ai dat-o*, dar poate că i s-a părut cam brutală exprimarea, ori chiar vulgară.

Complet dezumflat, priveam tabloul de pe peretele lui. Era un decor pe care-l cunoșteam: castelul medieval leton Sigulde. Vara trecută fusesem acolo.

— Nu mi-ai spus chiar tu? a insistat el.

— Da, i-am răspuns, sigur că da.

— Văd acum că regreți, a zis el. Dar, dacă vrei...

— Cum?

Mi-am simțit vocea tremurând, deși încercam să mi-o controlez.

— Dacă vrei tu... deși acum e târziu... s-a sfârșit.

Nu înțelegeam nimic. Ce anume se sfârșise? Chiar nu mai putea fi îndreptat nimic?

— I-ai spus că am murit?

El și-a înghițit saliva.

— Cam așa ceva.

— Am crezut că vei fi mai milos, am zis. (Acum, că am aflat adevărul, simțeam că-mi revine capacitatea vorbirii.) Puțin mai milos, am repetat, dar tu m-ai condamnat direct la moarte.

Ultimele cuvinte am încercat să le rostesc arborând o mină veselă.

— Păi chiar tu mi-ai spus, m-a contrazis el, ba chiar era vorba de un accident de avion, ai uitat?

— Culmea! am izbucnit eu. Eram băut, nu te-ai prins?

— Da' eu, nu eram și eu băut? a zbierat el.

De acum totul s-a sfârșit, mi-am spus. Acum, când ea mă știe mort, nu mai e nimic de făcut.

— Cel puțin să nu mă fi omorât de tot, am insistat eu în final. La urma urmei, ceva mai-nainte, când îl întrebasem: „I-ai spus că am murit?", el îmi răspunsese: „Cam așa ceva".

— Să mă fi rănit doar, i-am spus, scormonindu-l cu privirea.

De data asta el n-a mai răbdat.

— Ești foarte ciudat, a răcnit la mine. Până la urmă chiar tu m-ai băgat în toată încurcătura asta. Eu n-am făcut în viața mea așa ceva. Parcă aș fi Cicikov. Dar n-aș fi făcut-o dacă fata nu mi-ar fi plăcut... cum se spune pe rusește când e vorba de ceva afară din normal?

— Extraordinar.

— Da, extraordinar de mult. Așa.

Câteva secunde am tăcut amândoi.

Priveam vechiul castel leton de pe perete și încercam să-mi amintesc ceva din vara trecută, când fusesem în țara lui Stullpans, dar vacanța aceea era acum foarte departe.

— Nu-i nimic, am zis, ostenit. Și ea cum a reacționat? l-am întrebat mai apoi.

El m-a văzut ceva mai liniștit și a zâmbit vag, privind în altă parte.

— Hm, a făcut, i-a părut foarte rău.

Fixa în continuare covorul, ferindu-se de privirea mea.

— I-a părut foarte, foarte rău, a repetat. Extraordinar de rău.

Ce chestie, să-ți pară rău, să regreți ceva în rusa medievală, mi-am spus.

— Chiar a și plâns, a adăugat Stullpans, i-au dat lacrimile.

Am inspirat adânc, încercând să dau afară aerul din plămâni fără zgomot, ca nu cumva să se creadă că oftez. Simțeam că mi se luase o piatră de pe inimă. Poate că, dacă n-ar fi fost chestia asta, ea n-ar fi avut niciodată ocazia să plângă pentru mine. Pe neașteptate însă, am simțit un junghi în inimă. Scheletul mi se lichefia, ca în pictura suprarealistă. O să plângi tu într-o bună zi pentru mine... În urmă cu două zile, dacă mi-aș fi închipuit așa ceva, m-aș fi prăpădit de râs. Ah, porumbița mea plânsese. Lidocika fusese tristă. Ia te uită, ia te uită.

Am făcut un efort supraomenesc să nu mă las copleșit, ba chiar am și râs în hohote, plescăind din limbă, lucru pe care-l uram când îl vedeam la alții, dar de la care nu m-am putut abține. De fapt, nici nu reușeam să râd ca lumea. Dimpotrivă, lucrurile acestea mi se păreau din ce în ce mai barbare. Fără să-mi pot explica, simțeam o dorință ciudată să văd pe cineva plângând pentru mine. O dorință de care nu știusem nici eu. Mai pustiitoare decât setea beduinilor în plin deșert. În acești ultimi doi ani,

ne-am tratat iubitele cu o indiferență brutală, am fost cu ele la teatru, la cafenea, prin trenuri de noapte, am dansat, ne-am sărutat, ne-am culcat cu ele fără să rostim niciodată cuvântul „te iubesc", și asta pentru că ni se părea demodat, ba chiar în ultima vreme înlocuisem cuvântul „liubliu" cu „seksiu", lucru de care eram extrem de mândri. Astfel că inventaserăm multe prostioare și făcuserăm o mulțime de năzbâtii, alergând încotro vedeam cu ochii, de la berărie la dans și de acolo la schi, mereu încântați de ceea ce făceam și al naibii de inconștienți. Și uite așa, în cursul acestei lungi peregrinări prin deșert, încetul cu încetul, pe nesimțite, dar inevitabil, ni se făcuse dor de câteva lacrimi. Iar ele veniseră, în sfârșit. Noroc cu moartea mea, care eliberase două-trei picături cristaline.

— Ești ciudat rău de tot, mi-a spus Stullpans.

Uite că ea îi iubea mai mult pe morți, decât pe vii. Așadar, consolarea lui nu fusese inutilă.

— Ești într-adevăr ciudat, a repetat Stullpans. La început, când ai intrat, erai ca un nor de furtună, iar acum ești chiar vesel. Știi că schimbarea atât de bruscă a stării sufletești e unul dintre primele simptome ale nebuniei?

Dar eu am continuat să-l privesc în ochi.

— Chiar că sunt nebun, dacă am făcut ceea ce am făcut, i-am zis.

Dimineața următoare a fost la fel de mohorâtă ca și toate celelalte dimineți din săptămâna aceea. Îndată ce m-am ridicat din pat, mâna mi s-a întins

singură spre aparatul de radio. Campania era în toi. Erau aceleași acuze, dar frazele rostite de spicher aveau un ton mai grav. Se simțea de la o poștă că astăzi se va trece la o fază nouă. Cu siguranță că totul fusese calculat cu cea mai mare precizie. Mașina uriașă a propagandei sovietice lucra fără întrerupere.

La noi la institut era o agitație neobișnuită. Urmele beției de duminică, fețele buhăite și ochii încercănați dispăruseră definitiv de pe chipurile cursanților. Pe ele puteai citi acum o severitate de rău augur.

În timpul celei de-a două pauze, pe ușă a fost lipit un anunț care ne convoca în acea după-amiază la un miting foarte important. Apoi s-a zvonit că la miting vor participa cei mai cunoscuți scriitori ai Uniunii Sovietice, ba chiar se spunea că vor veni și președinții breslelor scriitoricești din celelalte țări socialiste, chemați de urgență la Moscova cu prilejul acestui eveniment.

Între timp, în institut erau redactate declarații și trimise la presă, la radio și televiziune. Taburokov trimisese la paisprezece ziare și reviste. Într-una din ele, Pasternak era caracterizat, printre altele, chiar și drept dușman al popoarelor arabe. O sută nouăsprezece cotidiene și șaptezeci și patru de reviste publicaseră, în a doua zi a campaniei, editoriale, articole, declarații și comunicate contra lui Pasternak. Se aștepta ieșirea la rampă a altora, a săptămânalelor, a bilunarelor, iar mai târziu a revistelor lunare, a celor științifice, a trimestrialelor, a manualelor bilingve etc. etc.

— În seara asta se așteaptă ca el să refuze Premiul Nobel, a zis Mațchiavicius. Dacă nu o face până la opt seara, de mâine campania va fi și mai dură.

— Poate fi și mai dură decât atât? a întrebat careva.

— Se spune că la ora două se va duce la Peredielkino, la el, însuși patriarhul literaturii sovietice, Kornei Ciuhovski, pentru a-l convinge să renunțe la premiu, a urmat Mațchiavicius.

— Și dacă n-o să renunțe?

— Atunci facem mitingul.

— Ce scop are mitingul ăsta?

— Am impresia că la miting se va trece la o altă fază a presiunilor, a treia.

— De unde știi tu, Mațchiavicius, toate astea?

— Le știu, i-a întors-o Mațchiavicius, uite că le știu.

— Și dacă nici după faza asta nu renunță, ce se va întâmpla? Există și faza a patra?

— A, nu, prietene, l-a întrerupt Mațchiavicius, de data asta nu mai scoți nimic de la mine. Doar n-oi fi prost să vorbesc și despre faza a patra. Fiufiuuu, a fluierat el, faza a patra, hm, brr...

După care ne-a întors spatele și a intrat în mulțime, cu un zâmbet sardonic pe față.

Mitingul avea loc în sala de la primul etaj al institutului. Când am intrat, nu mai era nici un loc liber. Afară începuse să se înșereze și lumina moale a zilei ce se sfârșea intra prin ferestrele înalte, sclipind pe lampadarele de bronz, care, cine știe de ce, nu fuseseră încă aprinse. Sala plină aștepta în tăcere. Nici zgomotul de scaune târâte de colo-colo,

nici şuşoteala oamenilor n-ar fi fost în stare să învingă liniştea aceea. Din contră, zgomotele rare de scaune sau murmurul oamenilor făceau ca totul să pară mult mai solemn.

Rămăsesem nemişcat la intrare, neştiind ce să fac, când am simţit că dintr-un colţ cineva îmi făcea semne. Erau cei doi Şota, Matchiavicius şi Kurganov, aşezaţi unul lângă altul. Am trecut prin mulţime şi, deşi erau înghesuiţi, mi-au făcut şi mie loc. Un rând mai în faţă şedeau cei din grupul Karakum, în vreme ce undeva, pe o latură, am zărit obrajii cărnoşi ai uneia dintre „virginele Bielorusiei".

— Ce faci? m-a întrebat cineva în şoaptă.

Am ridicat din umeri. În jurul nostru era o asemenea atmosferă, că nu-ţi ardea defel să pui întrebări prea personale. Părea că în sala aceea sumbră toate discuţiile trebuiau să evite propria persoană, să aibă referiri generale, să se desfăşoare în termeni impersonali şi pe cât posibil în cor, ca în teatrul antic.

Acum, că găsisem un loc, am început să privesc curios în jur. În afara studenţilor şi a profesorilor din institut, veniseră mulţi scriitori cunoscuţi. Aproape toate rândurile din faţă fuseseră ocupate de scriitorii mediocri. Aşa îi văzusem mereu, în primele rânduri, strânşi umăr lângă umăr, prezenţi peste tot şi uniţi. Ei fuseseră primii care-l idolatrizaseră pe Stalin, apoi îl abandonaseră pentru Hruşciov, iar a doua zi, cu aceeaşi uşurinţă, l-ar fi părăsit pe Hruşciov pentru un alt lider de partid.

Într-un colţ, undeva în fundul sălii, într-un grup ceva mai retras, mi s-a părut că-l văd pe Paustovski.

Poate că era opoziția tăcută sau un grup de scriitori de origine evreiască, nu mi-am dat prea bine seama. În sală era din ce în ce mai întuneric. În fine, cineva și-a amintit să aprindă luminile. Lămpile au alungat imediat slabele sclipiri venite de afară și au umplut sala cu o lumină ce-mi amintea de Ladonșikov: plină de solemnitate și vigilență. Primul lucru care-ți sărea în ochi imediat după aprinderea luminilor era masa lungă a prezidiului, acoperită cu o pânză roșie. Câte o vază de porțelan la fiecare capăt și un buchet de flori la mijloc îi dădeau un aspect mortuar. Mi-am amintit de hârtiile lipite pe pereții apartamentului părăsit unde citisem din *Doctor Jivago*. Poate că nu era întâmplătoare asemănarea lor cu pânzele cu care se acoperă sicriul.

— Cum e cu faza a treia? l-am întrebat în șoaptă pe Mațchiavicius. Se va trece la ea?

— Habar n-am, mi-a răspuns el tot în șoaptă, poate da, poate nu. Treaba e că boșorogul acela de Ciuhovski...

— Despre el voiam să te întreb, a făcut ceva?

— N-a făcut nimic, a continuat Mațchiavicius. Se spune că a ajuns la ora două la Peredielkino, la vila lui Pasternak, dar acolo a uitat de ce venise, după ce a băut cu ăla un pahar de ceai, a adormit pe o canapea.

Mi-a venit să râd, dar în clipa aceea sala a fost străbătută de un fior. La masa lungă din față și-a făcut apariția prezidiul întâlnirii. Când cei dintâi membri ai prezidiului luau loc pe scaune, ultimii înaintau cu greu prin sala plină, cu mișcările spasmodice ale unui miriapod. Prin sală erau șoptite, la ureche, numele lor. Fuseseră invitați scriitori din

toate republicile, majoritatea oameni în vârstă. Unii dintre ei publicau de patruzeci de ani trilogii, cinci aveau, din câte-mi amintesc, cuvântul „pământ" în titluri, iar doi erau chiori. Mi-am amintit de visul ciudat al lui Kornei Ciuhovski, dar nu puteam să râd.

— Tovarăși, ne-am adunat astăzi aici...

Cel care a deschis discuțiile a fost Serioghin, directorul Institutului Gorki. I se citea în ochi, ca de obicei, aceeași răutate prost disimulată. În dreapta lui se afla Druzin, delegat din partea conducerii Uniunii Scriitorilor. Era complet cărunt, dar capul lui masiv transmitea, datorită fălcilor de răpitor, o asemenea agresivitate, încât părul lui alb părea ireal.

— Deci, ne-am adunat aici pentru a condamna, pentru a...

În vocea lui Serioghin era același amestec de răutate și încrâncenare pe care puteai să i-l surprinzi în ochi, în liniile costumului, în mișcările mâinilor, una dintre ele fiind înlocuită cu o proteză neagră de cauciuc. Când l-am văzut prima oară, mi-am închipuit că și-o pierduse în război, asta până ce Mațchiavicius mi-a spus că i se uscase, încetul cu încetul, în timpul celui de-al treilea cincinal...

Cuvântarea lui Serioghin a fost scurtă. După el s-a ridicat Druzin. Acesta a vorbit la fel de scurt și nici una dintre vorbele spuse de el nu avea vreo legătură cu părul lui alb. Ca de obicei, totul la el venea din fălcile late.

— Acum să te ții..., mi-a șoptit Mațchiavicius, când Druzin a sfârșit.

Și într-adevăr, imediat după el s-au ridicat în aer zecile de mâini ale celor care cereau cuvântul.

Încă din primele minute s-a văzut că cei din prezidiu, cum se proceda de obicei în asemenea momente, îi alegeau pe vorbitori după vârstă, naționalitate, republicile din care proveneau, așa încât să fie cât mai diferiți. Ladonșikov a fost unul dintre primii care au luat cuvântul. Cu o voce specială, solemnă, dar și sonoră (voce partinică, zicea Matțchiavicius), așadar cu o voce pe care plămânii și corzile lui vocale o puteau produce doar în astfel de ocazii, în liniștea generală, el a cerut expulzarea lui Pasternak de pe pământ sovietic.

— Asta e faza a treia? l-am întrebat, la ureche, pe Matțchiavicius.

El a dat din cap că da.

— Dacă până la ora opt seara Pasternak nu renunță la premiu, atunci...

Toți cei care au luat cuvântul după Ladonșikov i-au susținut propunerea. Tocmai vorbea unul dintre cei doi Șota, când brusc mi-am adus aminte că nu-l văzusem pe Stullpans. Din toate direcțiile, mâinile continuau să se ridice cu zecile.

— L-ai văzut pe Stullpans? l-am întrebat pe Matțchiavicius.

— Nu, mi-a răspuns el. Chiar așa, unde o fi?

La tribună se afla acum una dintre „virginele Bielorusiei".

Nici pe Anteos nu l-am văzut în sală.

— Începe grupul din Karakum. Acum să vezi ciudățenii.

Era clar. În timpul mitingului, Stullpans se întâlnea cu Lida Snieghina.

Vorbea Taburokov.

Mi-am zis că niciodată nu-mi trecuse prin cap să mă întâlnesc cu vreo fată în timpul unei campanii.

Taburokov a spus ceva deosebit, pentru că sala a râs în surdină.

Să te întâlnești cu o fată într-un asemenea moment, mi-am zis, sau într-unul asemănător, cum ar fi o epidemie, de exemplu, trebuie să fie ceva de neuitat.

După doi-trei studenți din primii ani, au vorbit unul după altul Iuri Goncearov și Abdullahanov. Iar după ei i s-a dat cuvântul lui Anatoli Kuznețov.

Mi s-a părut că văd pletele blonde ale Irei Emelianova în spatele lui Paustovski. Lângă ea stăteau Iuri Pankratov și Vania Harabarovin, primul înalt, cu niște mișcări țepene ca de robot, celălalt scund și urât.

— Și eu mă uit tot într-acolo, mi-a spus Mațchiavicius la ureche. Știi, ăia doi sunt oamenii lui Pasternak. Ascultă tot ce se vorbește despre el, apoi dau fuga și-i raportează.

— Hm, am făcut, neștiind ce să răspund.

— Oare o să ia cuvântul și Evtușenko ? a întrebat cineva în spatele nostru.

— Evtușenko n-are principii, a zis Mațchiavicius. Să nu vă mire dacă o să ceară și el cuvântul.

— A, da ? m-am prefăcut surprins. Adevărul e că despre Evtușenko îmi ajunseseră la urechi toate laudele și toate acuzele posibile.

În timpul acesta, cineva de la prezidiu a strigat:

— Are cuvântul tovarășul Mațchiavicius.

Acesta m-a privit o fracțiune de secundă, apoi a sărit în picioare și a pornit-o spre tribună.

„Să ne vedem o clipă, apoi lumea n-are decât să se prăbușească", am recitat în gând două versuri din

De Rada[1]. În romanul lui, cei doi îndrăgostiți se întâlneau în timpul unui cutremur.

La tribună continuau discursurile. În sală s-a auzit un murmur stins. Pasternak o porneşte prin tundră, mi-am zis. Vorbea Kiuzengheș.

Poate că cei doi, Stullpans și Lida, ascultau toate acestea la un radio, undeva într-un bar. Privindu-se în ochi și vorbind despre mine.

Vocea șuierătoare a lui Kiuzengheș, sporită la dimensiuni înfricoșătoare de microfon, acoperea tot zgomotul din sală.

Firește că vorbeau rar despre mine. Ea îi iubea pe scriitorii care nu mai erau în viață. Nu eram și eu unul dintre ei? Eram din nou pe același cal, mortul și cel viu, ca-n vechea legendă. Doar că acum eram trei: ei doi, viii, și al treilea, cel dispărut din viață, adică eu.

Campania continua. Nu se știa cu exactitate ce se întâmplase după întâlnirea de la Institutul Gorki, unde se ceruse expulzarea lui Pasternak de pe pământ sovietic. Unii spuneau că scriitorul trimisese deja o telegramă urgentă la Stockholm, în care declara că renunță la premiu. Alții susțineau că era încă nehotărât. În cercurile cele mai apropiate autorului, deci și cele mai credibile, se șușotea că Pasternak îi adresase o scrisoare lacrimogenă lui Hrușciov și că soarta lui atârna acum de reacția acestuia. Despre

1 Jeronim De Rada – poet clasic italo-albanez (1814-1903). (N. tr.)

Hrușciov se spunea însă că în ultimul timp fusese în conflict cu scriitorii și deci de la el nu se aștepta nimeni la nimic bun.

Între timp, valuri de ger se abăteau asupra unei Moscove înghețate. Din când în când, vântul continental se auzea urlând înăbușit din toate direcțiile: dacă erai la Butirski, aveai impresia că urlă departe, la Ostankino, iar dacă erai la Ostankino, ți se părea că vântoasele cutreieră centrul și marile bulevarde.

În acest decor înghețat, Stullpans continua să se întâlnească cu Lida. Uneori îmi povestea ce vorbeau despre mine, lucru care îmi provoca un sentiment sumbru. Încălcând legile firii, el trecea dintr-o realitate în alta și-mi aducea ecourile morții. Lucrul acesta era ilogic, deoarece aceste ecouri sunt un mister pentru oricine. Și totuși, exista cineva în lumea asta pentru care eu eram mort și, într-o anumită măsură, ceva din mine era într-adevăr mort. Omul acesta era singurul depozitar al neființei mele. Lida, căci despre ea e vorba, era piramida mea, mausoleul care adăpostea sarcofagul meu. Ea îmi deregla toate relațiile dintre ființa și neființa mea. Când se întorcea de la întâlnirile cu ea, aveam senzația că Stullpans vine din lumea de dincolo, coborând de la etajele ei superioare, dintr-un alt timp, că ziarele lui erau din viitor, din arhive, iar în ele puteai găsi despre mine ceva inedit, pentru că nimeni, niciodată, nu trăise simultan în două realități, așa cum trăiam eu acum.

Uneori aveam impresia că moartea se răspândea și în ochii lui Stullpans. În câteva rânduri, când încercase să-mi vorbească, îl întrerupsesem: „Destul". În zilele acelea, la un miting îndreptat împotriva

lui Pasternak, am cunoscut-o pe Alla Graciova, o fată veselă, care iubea nespus de mult teatrul. Ori de câte ori crainicii de la radio anunțau, după programul muzical, reluarea campaniei, ea mă lua de mână și-mi spunea: „Hai să plecăm de aici".

Dar campania era pretutindeni și nu puteai scăpa nicăieri de ea. Era chiar și în noi. Povestindu-mi despre familia ei, Alla îmi spunea volens-nolens și despre discuțiile care aveau loc la cină pe tema premiului lui Pasternak. Cel mai îndârjit împotriva scriitorului era unchiul ei.

— Dar mi-ai spus că a făcut carieră în timpul lui Hrușciov, am întrerupt-o eu.

— Da, mi-a răspuns ea. El este un hrușciovian convins și un antistalinist la fel de convins.

— Atunci cum de e posibil?

Ea mă privea cu blândețe, fără să înțeleagă ce mi se părea mie imposibil. Atunci am încercat să-i explic mai în amănunt.

— Unchiul tău vorbește cât se poate de urât despre Pasternak, așa e?

Alla a dat din cap că da.

— La fel și despre Stalin, nu?

— Da, a spus ea mirată.

— La rândul lui, Pasternak nu face economie de invective când e vorba despre Stalin. Prin urmare, unchiul tău și Pasternak au aceeași părere despre Stalin, nu-i așa? Atunci, pe baza acestui silogism simplu, unchiul tău și Pasternak n-ar trebui să se urască reciproc, ci din contră.

— Oho, a făcut ea. Eu nu înțeleg lucrurile astea și nici nu vreau să le înțeleg. Nu mi-ai promis că nu

vom mai vorbi despre ele? E așa o bulibășeală acum în Uniune, că...

Între timp, presa scrisă, radioul și televiziunea continuau să-și verse veninul. Doctore... doctore... Sub biciul vânturilor continentale, pământul sovietic, în mare parte acoperit de zăpadă, părea că-și așteaptă medicul. Doctore... doctore... Când și când, la orele târzii ale nopții sau în zori, strigătul acesta semăna cu geamătul unui bolnav care așteaptă, căutând cu privirea în jurul lui, sosirea unui doctor care nu mai venea.

Campania s-a întrerupt tot așa de brusc precum începuse. De dimineață, spicherii au început să transmită știri despre succesele colhoznicilor de dincolo de Urali, despre o nouă hidrocentrală din Siberia, despre festivalurile artistice din republici, case de odihnă, capturi record ale pescarilor, despre tinerii entuziaști din stepele de pe Volga, dar nici un cuvânt despre Pasternak.

În ziare și la televizor, același lucru. Pe stradă, în troleibuz, pe coridoarele institutului nostru, la fel. Cu douăsprezece ore în urmă, numele lui era rostit cu scârbă și indignare, iar acum toată lumea părea să-l fi uitat.

— Ce să fie asta? l-am întrebat pe Anteos. Nu cumva o fi faza a patra a lui Matchiavicius?

— Nu se știe, mi-a răspuns Anteos. Poate că atât a trebuit să fie.

— Cum? De ce atât și nu mai mult sau mai puțin? Hai, zi-mi ce crezi tu de fapt.

Pe coridor, la cuiere, pe scări ori prin curte, nici un cuvânt. Într-un rând am vrut să-l întreb pe Matchiavicius: nu cumva asta e faza a patra? Dar apoi m-am răzgândit. Îmbulzeală mare la intrarea în sala de festivități, unde, parcă spre a se face uitat mitingul anti-Pasternak, avusese loc o întâlnire entuziastă cu marea prietenă a Uniunii Sovietice, poeta ceyloneză Andriamampandri Racifandrihamanana, iar acum era așteptată cu sufletul la gură sosirea marelui conducător revoluționar comunist algerian, Larbi Buhalin.

Toată lumea încerca să uite de ultimul miting. Pe pereți fuseseră arborate sloganе despre prietenia sovieto-algeriană. Mătasea roșie de pe masa prezidiului sclipea sărbătorește. Pe pânza purpurie a bannerelor, alături de cuvintele „URSS" și „Algeria", mai puteai citi „eroică", „sânge", libertate", „bombă" și „steag". Centrul de radioficare transmitea marșuri revoluționare.

În cele din urmă, el a intrat în sală salutând cu mâna, însoțit de aplauze frenetice, zâmbitor, cu priviri scânteietoare, eroul pozitiv, care vine direct din focul luptei, din legendă... În timp ce se apropia fără grabă de tribună, aplauzele n-au mai contenit. În momentul în care Larbi Buhalin se pregătea să urce treptele podiumului, Serioghin și încă unul au încercat să-l ajute și atunci întreaga sală a observat, în entuziasmul general, că avea un picior țeapăn. A fost suficient pentru ca aplauzele să intre într-o nouă fază (a patra), dincolo de care nu mai puteau fi decât uralele. Ochii tuturor erau învăluiți în aburi; trăgând aer în piept, simțeai cum inspiri halena

tovarășului de alături. Privirile, obrajii, frunțile, totul ajunsese la incandescență și nimeni n-ar fi putut prevedea când și cum aveau să se sfârșească toate astea. Serioghin făcea din mână, ca și când ar fi spus: gata, emoții atât de puternice... la vârsta asta... Cu un rând mai în spate, Șakenov își începuse între timp balada eroică, „virginele Bielorusiei" își ștergeau ochii, în vreme ce, în stânga mea, Anteos șuiera ceva printre dinți. Cuvintele lui păreau să vină de foarte departe. „E o mare minciună, crede-mă. Eu știu bine ce se întâmplă. De ani de zile ăla n-a mai călcat prin Algeria. Iar piciorul și l-a rupt cu o lună în urmă, la schi, în împrejurimile Moscovei. Și l-a rupt la schi, mi-a spus un grec de-al meu care are casa lângă vila escrocului ăsta. A mincinosului ăsta, pricepi? A măscăriciului ăsta."

La finele mitingului am plecat împreună cu Anteos. Stullpans nu se vedea pe nicăieri. „Hm, halal revoluționar," pufnea din când în când Anteos. Eram nervoși amândoi. „Acolo, în Algeria, bubuie pușca", nu se mai oprea Anteos, „iar acest neisprăvit așteaptă sfârșitul războiului ca să se întoarcă și să ia puterea. Și să-i ofere apoi Algeria Uniunii Sovietice, în semn de recunoștință pentru vilă și pâslarii călduroși. Of, nu mai pot."

Niciodată nu-l mai văzusem pe Anteos atât de furios. În vreme ce vorbea, se contorsiona din tot trupul, ca și când ar fi fost chinuit de vechile răni. Și poate că-l chinuiau într-adevăr.

— Continuă pregătirile pentru plenara aceea? l-am întrebat ca să schimb subiectul.

— Ce plenară?

A trebuit să treacă un minut ca să înțeleagă despre ce era vorba.

— Aha, a făcut în cele din urmă. Da, da. Subcomisiile lucrează zi și noapte.

Subcomisiile lucrează zi și noapte, am repetat în sinea mea. De ce mă ții sub tensiune, înțeleptule grec?

Ne-am despărțit la Novoslobodskaia. M-am hotărât să merg pe jos până la Butirski Hutor. Era o zi cenușie, blocurile identice se înșirau la nesfârșit în fața mea, cu puzderia lor de ferestre închise asemenea unor ochi înșelători. Am traversat Sușiovski Vallin, dar până la cămin mai aveam destul. Pe acoperișuri, sutele de antene TV păreau bastoanele unor bătrânei furioși. În urmă cu patru zile, peste ele căzuse, ca o zăpadă cenușie, numele lui Pasternak. Am lăsat în urmă stația Saviollovski, regretând amarnic că nu urcasem în troleibuz. Peste drum, muncitorii demolaseră o clădire veche și acum buldozerele îndepărtau molozul.

Ce săptămână urâtă, mi-am zis, privind stâlpul de beton pe jumătate distrus din fața mea, în vârful căruia câteva fiare ruginite aduceau cu un smoc de păr zburlit de vânt. Am făcut câțiva pași mai departe, după care am întors capul și am mai privit o dată stâlpul acela de beton. Ce stâlp nebun, mi-am zis.

Săptămâna s-a încheiat cu decesul cunoscutei și iubitei povestitoare Akulina. Deși analfabetă, fusese admisă de mult ca membru în Uniunea Scriitorilor Sovietici, așa încât întregul institut Gorki a luat parte la înmormântarea ei, la Novodieviceski Manastir.

Bătea un vânt uscat, care biciuia ramurile goale ale arborilor. Șuieratul lui părea că spune: a fost odată ca niciodată, *v niekom țarstve, v niekom gosudarstve*...

Mergeam tăcuți în urma sicriului învelit în pânză liliachie al bătrânei povestitoare, autoarea basmelor în care sunt descriși eroii mitologiei slave, ori zeii vechilor sciți, ori poate și capul acela imens care-și umflă obrajii suflând peste întinderea stepei.

A fost odată ca niciodată... *jill bâll*... Nicicând o operă literară nu ar fi putut avea o intrare mai triumfală în conștiința oamenilor ca aceste câteva cuvinte. A fost odată ca niciodată... Nimeni, nici o generație umană nu le poate evita... A fost odată un străin, care a cunoscut-o pe rusoaica Lida Snieghina.

Șirul lung de oameni s-a oprit în cele din urmă. Stullpans lipsea și acum. Așa de tare să-l fi înnebunit fata aia? m-am întrebat. Peste marmura mormintelor, peste bronzul crucilor și peste pomii dezgoliți vântul continua să murmure cuvintele cunoscute. A fost odată ca niciodată... *jill bâll*. Cuvintele păreau că ies direct din plămânii bătrâni ai planetei... A fost odată ca niciodată un stat uriaș, care se numea Uniunea Sovietică...

5

Un pictor moscovit, abia întors cu avionul din India, a adus variola la Moscova. În timpul ceremoniei de înmormântare a unei prințese indiene la Delhi, artistul, încercând să facă câteva schițe rapide, s-a apropiat mai mult decât trebuia de sarcofag și a fost infectat.

Pictorul a murit imediat ce a ajuns la Moscova și acum se aștepta să li se întâmple la fel tuturor prietenilor și rudelor cu care intrase în contact.

Dimineața devreme, la recepția căminului nostru fusese lipit un afiș mare, în care se anunța vaccinarea obligatorie contra variolei a populației din Moscova. Tot acolo erau anunțate punctele în care se făcea vaccinarea, precum și măsurile care se luau împotriva celor care, în interval de patruzeci și opt de ore, nu se prezentau să fie vaccinați.

În fața afișului se strânseseră câțiva studenți.

— Așa ne trebuie, a murmurat printre dinți Kurganov, că prea mult ne-am împrietenit cu indienii ăștia.

— Cum, din India a venit epidemia? a întrebat unul.

— Da' tu de unde crezi? i-a întors-o Kurganov. Din Germania Occidentală?

— Destul, Kolea, l-a tras un coleg de mânecă. Hai mai bine să ne vaccinăm.

— Kurganov are dreptate, a spus Mațchiavicius, apărut acolo ca din senin. Prea ne-am împrietenit cu Indirele și cu Brahmaputrele astea.

Cineva a râs.

— Ehei, a urmat Mațchiavicius, așa e lumea asta. Bine cu unii, rău cu alții...

Spunând aceasta, m-a privit cu coada ochiului, dar eu nici n-am clipit. Stăteam mai departe încremenit dinaintea afișului, citind cu gândul aiurea, poate pentru a zecea oară, cele câteva rânduri ale textului. Am simțit un gol imens în coșul pieptului, în apropierea diafragmei. Nu era pentru prima oară când auzeam asemenea aluzii în ultimele zile.

În vreme ce mergeam împreună cu un grup de colegi spre clădirea în care se făcea vaccinarea, l-am zărit din nou pe Mațchiavicius și am grăbit pașii să-l ajung din urmă.

— Mațchiavicius, i-am zis, prinzându-l de braț, puțin mai-nainte ai spus ceva ce mi-a părut că are legătură cu mine sau, ca să fiu mai exact, cu țara mea. Te rog, ca și coleg... dacă ai auzit ceva... să-mi spui.

El m-a privit cu ochii ieșindu-i din orbite.

— Nu știu nimic, a spus pe nerăsuflate, am făcut doar o glumă.

— Aia n-a fost o glumă, l-am contrazis. Dacă nu vrei să-mi spui, e treaba ta, dar aia n-a fost deloc o glumă.

— Ba chiar o glumă a fost, a repetat el.

Am făcut o bucată de drum fără un cuvânt.

— În cazul ăsta, scuză-mă, i-am zis apoi și am luat-o la picior, lăsându-l în urmă.

Câteva secunde mai târziu l-am auzit gâfâind în spatele meu.

— Așteaptă, mi-a spus, cu siguranță tu crezi acum că noi știm ceva, că urzim ceva împotriva ta, deși ești străin și singur aici, bla-bla-bla. Așa e? a urmat apoi pe un ton plin de compasiune.

Adevărul este că avea dreptate, dar n-am întors capul să-i răspund, pentru că eram extrem de afectat.

— Ia ascultă, mi-a zis pe același ton, tu știi că eu nu sunt una dintre javrele alea, ca Iuri Goncearov, Ladonșikov, curvele alea virgine sau mai știu eu care. Apoi, tu știi că nu prea-i am la ficați pe ruși. Dacă aș fi știut ceva, ți-aș fi spus din primul moment. Mă jur că nu știu nimic exact... poate doar că aseară, când beam un păhărel la Aragva, un tip pe care nu-l cunoști a spus, suflând în ciorbă: „Ciorba e fierbinte, dar cu Albania o să ne răcim". Am încercat de câteva ori să scot ceva de la el, dar a fost imposibil. Acum mă crezi?

Tăceam în continuare, fără să-l mai ascult, întrebându-mă în sinea mea: oare să fie adevărat?

— Și apoi, ca să fiu sincer, mi-a șoptit Mațchiavicius, luându-mă pe după umăr, nu are oricine șansa să se răcească cu noi. Ehei, a oftat, eu, ca lituanian, o știu, dar nu mă obliga să spun mai multe.

Și dintr-odată mi-am dat seama că Mațchiavicius spunea adevărul. În această dimineață rece, printre cei care se grăbeau să se vaccineze împotriva epidemiei îngrozitoare adusă la Moscova de la funeraliile prințesei indiene, am avut convingerea că

tot misterul din vorbele lui Anteos despre sosirea lui Vukmanovici Tempo la Moscova, despre evenimentele de la București sau despre subcomisiile care pregăteau Plenara de la Moscova mi se dezvăluia cu repeziciune.

Îmi vedeam respirația înghețând într-o fracțiune de secundă și nu m-aș fi mirat ca ea să cadă și să se spargă în mii de cioburi strălucitoare. Nu eram nici trist, nici vesel. Mă străbăteau frisoane și lumina pâlpâitoare din jur îmi anihila orice altă senzație. Simțeam că-mi pierd echilibrul. Mâinile și picioarele mele căpătaseră proprietatea de a se rupe și a se lipi la loc fără nici un efort, într-o alcătuire incredibilă: cu un ochi, sau chiar cu amândoi, printre coaste, cu plămânii lipiți de brațe, ca niște aripi.

Ca orice lucru neobișnuit, toate acestea aveau o frumusețe enigmatică. Lumea în delir. Ziarele, radioul. Senzație. Groaza și farmecul despărțirii. Mă învârtejeam printre ele purtat de un vânt nebun. Gâtul îmi era apăsat de o strânsoare furibundă. Apoi, ca în visele în care simți că zbori, am zărit sub mine pământul reavăn, câteva vagoane încărcate cu minereu de crom, așa cum vedeam mereu în gara de mărfuri de la Durres, duminicile, când mergeam cu prietenii la plajă, butoaiele cu smoală, care, uneori, când vapoarele întârziau să le încarce, se ridicau spre cer ca niște munți întunecați.

Totuși, mă zgâlțâiau în continuare frisoanele. Evenimentele din Ungaria, 1956. Conferința de la Tirana, unde s-a luat atitudine împotriva sovieticilor, pentru prima oară.

— Ești complet bulversat, mi-a spus Matchiavicius.

Va fi criză economică, poate chiar blocadă. Ori și mai rău. Capul mitologic slav își va umfla obrajii și va trimite un vânt turbat spre țara mea.

— Nu trebuia să-ți spun, mi-a mărturisit Mațchiavicius, de lângă mine.

Capul acela înfricoșător, ițit parcă din pământ în mijlocul stepei, rotund cum apărea în imaginația mea, semăna acum perfect cu capul lui Hruşciov.

— Numele, prenumele și data nașterii, am auzit vocea unei infirmiere.

Eram în fața mesei unde se făcea vaccinarea. În jurul meu era multă gălăgie și vânzoleală. Mațchiavicius dispăruse.

— Dați-vă paltonul și puloverul jos, vă rog, mi-a spus infirmiera. Suflecați-vă mâneca până sus.

Îi priveam cu coada ochiului degetele albe, cum îmi frecau brațul cu o vată îmbibată în alcool. Apoi, a luat un ac și a început să-mi zgârie încet mușchiul, ca și când ar fi scrijelit cu dăltița niște modele exotice. Trebuie că sarcofagul prințesei indiene avusese încrustate tot felul de semne misterioase, de vreme ce-l subjugase atât de mult pe pictorul moscovit.

În urma acului, am văzut sângele care căuta o cale de scăpare din masacrul acela. Apoi, fata a picurat ser peste rană și mi-a spus:

— Lăsați mâneca așa până ce se usucă.

Tot drumul până la institut am sucit pe toate părțile discuția cu Mațchiavicius. Afișele care invitau populația Moscovei să se vaccineze fuseseră lipite peste tot. În fața lor se aflau tot timpul grupuri de oameni care citeau în liniște, clătinând din cap, sau

intrau în vorbă cu trecătorii care se perindau pe acolo. M-am oprit și eu în câteva rânduri, cu speranța că vreunul dintre ei avea să spună din nou ceva despre prietenia cu India și, neapărat, despre răcirea relațiilor cu... cu... o altă țară.

Anteos lipsea din institut. În absența lui, n-aveam pe cine să întreb deschis despre ceea ce auzisem, drept pentru care mi-am pus paltonul și am plecat. Afară era ger. Mergeam cu gândul aiurea pe trotuarul din dreapta al străzii Gorki. Afișele cu variola albeau pereții caselor. Le priveam din când în când, ca și cum m-aș fi așteptat să descopăr alt text. Alt text, deși un pictor adusese groaznica boală întorcându-se cu avionul din India. Dar Vukmanovici Tempo cu ce sosise la Moscova?

Vizavi, pe trotuarul celălalt, se afla clădirea înaltă a hotelului Moscova. Am traversat aproape în fugă intersecția și am intrat în hotel. Pe dreapta, în hol, se vindeau ziare străine, mai ales din țările unde era democrație populară, și periodice editate de partidele comuniste din Occident.

— Aveți *Zëri i popullit*? am întrebat-o pe vânzătoare. Albania, am adăugat apoi.

Când fata mi-a întins ziarul, aproape că i l-am smuls din mână. L-am deschis la iuțeală, citind mai întâi titlurile, pe cele mari la început, apoi pe cele mai mici, iar la urmă titlurile de rubrici. Nici un semn.

— Mai aveți și alte numere?

Ea mi-a întins un teanc întreg de ziare, pe care l-am răsfoit cu aceeași nerăbdare. Iar nimic. Atunci am cumpărat vreo zece ziare în limbi diferite și mă pregăteam să mă așez undeva să le citesc, dar privirile

bănuitoare ale vânzătoarei au început să mă agaseze. Am ieșit din hotel și, pentru că aveam mâinile înghețate, am început să desfac ziarele și să citesc doar titlurile de pe prima pagină. Câțiva trecători au întors capul mirați. La început am făcut ceea ce-mi propusesem, apoi am început să citesc și titlurile de pe ultima pagină, după care am trecut la cele din interior, dar despre Albania nu era nimic. Ce mi-or fi trebuit toate astea? aproape că am strigat. În miile sau milioanele de litere latine și chirilice, ce-mi atârnau grele ca de plumb de o parte și de alta a paltonului, se ascundeau evenimentele a jumătate de planetă. Singurele ziare pe care nu le cumpărasem erau cele cu hieroglife, și asta pentru că nu știam să le citesc.

Mergând ca buimac, m-am trezit în Piața Roșie. Vitrinele magazinului Gum erau pline și ele de afișe. Cu zecile. Mausoleul lui Lenin era închis. Poate din cauză că era ziua în care se făcea aerisirea, ori poate chiar din pricina variolei. Probabil că se luau măsuri pentru ca Lenin să nu fie contaminat.

Simțeam și eu că mintea mi-o luase razna. Printre banalități de tot felul, mi-am amintit că în ziua următoare eram invitat la prânz de Alla Graciova, la *dacea* familiei ei, și, în toată mizeria cenușie din jur, chipul fetei mi-a apărut ca o veritabilă rază de soare.

Cumpărătorii ieșeau valuri-valuri din Gum, luând asupra lor, împreună cu tumultul de pe stradă, și amenințarea venită din India. Microbul era printre noi. Mic-mic de tot, ajuns aici pitit în cine știe ce ungher, pe buze sau pe un fir de păr, sosirea lui stârnise o asemenea furtună, cum nu reușiseră s-o

facă până atunci nici vizitele unor prim-miniștri, președinți sau împărați. Cu câteva zile înainte, cât timp călătorise, fusese liniște. Așa cum fusese și cu câteva săptămâni înainte, când Vukmanovici Tempo se îndrepta spre Moscova. Sau în urmă cu două-trei zile, când ziarele acestea soseau împachetate frumos din țările lor.

Mă aflam în locul în care înainte-vreme se făceau execuțiile. Am încercat să-mi imaginez de unde îi aduceau pe condamnați și unde se aflau treptele pe care îi urcau pe eșafod. Tobele băteau într-un ritm frenetic. Cu voce tare, răsunătoare, era citit verdictul, apoi securea uriașă, jumătate europeană, jumătate asiatică, fulgera deasupra tuturor.

Mi-am ridicat gulerul paltonului să mă apăr de vântul înghețat care sufla dinspre râul Moscova și am început să cobor spre Ohotni Riad.

Prânzul la vila Allei Graciova a început vesel, dar s-a terminat cum nu se putea mai prost. Alla mi-a spus apoi că asta era o chestie obișnuită în familia ei, ori de câte ori la masă se bea vodcă. În afară de mama și de bunica ei, ca și de sora ei mai mică, Olia, la masă mai venise unchiul Allei, cel despre care ea îmi povestise înainte câte ceva, precum și câteva cunoștințe mai vechi ale familiei. Discuția s-a învârtit la început în jurul variolei, și mai ales în jurul întrebării dacă vom intra sau nu în carantină. Unchiul Allei, un tip gras și chel, cu o față cărnoasă și roșie, se îndârjea să susțină că nu va fi carantină, pentru că, înainte de toate, asta dădea prost din punct de vedere politic. În timp ce spunea toate

acestea, mă privea cu coada ochiului, cu o răutate fățișă, ca și când ar fi știut că eu eram cel care va decreta carantina.

— Să fi fost după mine, a continuat el, nici n-aș fi anunțat declanșarea epidemiei. Dușmanul abia așteaptă. Să vezi acum ce tărăboi vor face. De parcă acolo, în țările lor, bolile astea sau alte mizerii ar fi necunoscute. Numai că ei sunt deștepți, nu suflă un cuvințel despre ce se întâmplă acolo. Stau, în schimb, cu ochii ațintiți pe noi.

În vreme ce vorbea, m-a privit din nou cu coada ochiului. Era clar că la masa aceea eu reprezentam în fața lui tot ce era străin și dușmănos, începând cu Europa Occidentală, decadența burgheză și Standard Oil Company. Alla, care știa probabil că unchiu-său nu-i suferă pe străini, îl contrazicea și se înroșea la față de satisfacție ori de câte ori el, apărându-și nervos opiniile, lansa fel de fel de prostii. Ceilalți râdeau, iar Alla, care stătea lângă mine, găsea momentul să-mi șoptească la ureche: „Nu ți-am spus eu că-i cap pătrat?"

— Există multă ingratitudine față de Uniunea Sovietică, a continuat el plin de năduf. Noi ne-am vărsat sângele pentru popoarele Europei, le-am dăruit libertatea, iar ei... hm... ei ne privesc ca pe niște dușmani.

Am avut impresia că se uita cu coada ochiului la pâinea din mâna mea și mi-am retras mâna de pe masă.

Câțiva dintre cei prezenți îl ascultau, alții discutau între ei în șoaptă.

— Nu e decât un singur partid comunist mare în lume, a urmat el fără să mă privească, și nu mai multe. Există un partid-mamă și partide-fiice, iar cei ce gândesc altfel...

Mi-am înghițit cu greu dumicatul. Oare porcul ăsta știa ceva?

— Da' partid-mătușă există? l-a întrerupt Alla.

El a privit-o dezaprobator.

— Alla, destul, a mugit.

Dar ei nu-i păsa. Știind că unchiu-său avea ce avea cu mine, ea simțea, se pare, o mare satisfacție că i se dăduse prilejul să mă sprijine în mediul acela complet străin pentru mine. Firea ei duioasă și blândă găsea astfel cea mai bună ocazie să se manifeste.

Tot timpul mesei, deși eram bucuros că Alla e de partea mea, răutatea cu care mă privea unchiul ei m-a enervat la culme. Până în momentul acela aproape că nu deschisesem gura, deși îmi stătea pe limbă să-i spun câteva de la obraz. Și ocazia s-a ivit atunci când a venit vorba despre Hrușciov.

— Am observat că în ultima vreme presa îi spune Nikitușka, Nikitinka sau Nikitușonok, am spus, accentuând cu bună știință. Deși asta e în tradiția folclorului rus, oare nu se creează o problemă de seriozitate...

În timp ce vorbeam, el m-a privit țintă, încercând să surprindă pe fața mea cea mai mică nuanță de bășcălie. La urmă, deși nu se dumirise unde băteam, mi-a răspuns cu multă ură:

— Indiferent cum le-o părea unora, diminutivele astea arată dragostea poporului pentru Nikita Sergheevici al nostru. E clar?

Mâna cu care își turna berea în pahar îi tremura.

— Ați înțeles, *molodoi celovek*? a repetat el. Nimeni n-ar fi îndrăznit să-i spună lui Stalin Iosif și cu atât mai mult Iosifușka.

Avea ochii plini de ură.

— Nikitușka, Nikitinka, a intervenit Alla, păi nu așa își vorbesc bețivii între ei?

Mă așteptam să-l văd năpustindu-se asupra nepoată-sii, dar omul s-a mulțumit doar s-o privească mustrător. Se părea că-și păstra întreaga ură pentru mine.

În continuare, frazele lui erau pline de subînțeles și otravă, iar eu, care n-am mai deschis gura să spun ceva până la sfârșitul prânzului, stăteam în cumpănă: să mă ridic și să plec sub un pretext oarecare, o durere de cap, bunăoară, sau să plec pur și simplu, fără a da nici o lămurire. Cu certitudine că așa aș fi făcut, dacă bunica Allei, singura, se pare, în afară de nepoată-sa, care a înțeles că toată otrava bărbatului roșcovan de la masă se îndrepta contra mea, n-ar fi rostit printre dinți:

— Cum de nu ți-e rușine, Andrei Timofeici?

Ceilalți n-au înțeles nimic și au continuat să discute vrute și nevrute, ba chiar una dintre femei, o văduvă din vecini, se tot pregătea să cânte ceva. A și început să fredoneze cu voce joasă de câteva ori și tot de atâtea ori s-a oprit, ezitând să ridice glasul, așa cum stă omul de obicei pe malul râului fără să se hotărască dacă să intre sau nu în apă.

Alla tăcea și ea. Îl privea supărată, aproape plângând pe unchiu-său, care continua să împrăștie cu otravă în jur ca și până atunci, cu singura diferență că acum nu mai privea spre mine. În timpul acesta,

eu încercam să-mi păstrez calmul, încercând să mi-o imaginez pe Alla goală-puşcă, aşa cum va fi nu peste mult timp, atunci când vom rămâne singuri. Iar ea va fi atunci de două ori mai iubitoare cu mine, tocmai pentru a mă face să uit mojicia lui unchiu-său.

În timpul acela s-a întâmplat ceva. Vecina văduvă, care până în clipa aceea se tot pregătea să cânte, a izbucnit deodată în plâns. Dar nu era un plânset obişnuit. Aveam impresia că melodia pe care voise s-o cânte până atunci se transformase într-o jelanie macabră, al cărei text, înecat în sughiţuri, era imposibil de înţeles.

— Nu, Roza, nu, se repeziră doi-trei invitaţi, gata-gata să izbucnească şi ei în lacrimi.

După aceea, Alla mi-a explicat că asta era ceva obişnuit acolo. Majoritatea caselor din jur aparţineau familiilor unor aviatori, mulţi dintre ei căzuţi în luptele pentru apărarea Moscovei. La cel mai mic semn prânzul se transforma în parastas. Chiar şi tatăl Allei fusese ucis într-unul dintre primele atacuri ale aviaţiei germane.

— Îţi aminteşti, Nina, îi spunea vecina văduvă mamei Allei, cu câtă grabă i-au chemat în noaptea aceea? De-abia se întorseseră dintr-o altă misiune. Eu am simţit că nu se vor mai întoarce.

Şi toate, văduve sau recăsătorite, au început să-şi amintească apoi nopţile de veghe, presimţirile sumbre şi discuţiile în şoaptă ce aveau loc peste gardul de lemn.

Avionul tatălui Allei fusese prins între două aparate de zbor germane şi făcut zob. „L-au hăcuit, mititelul, ca pe un pui de găină", repeta din când în când bunica. „În cer, singur-singurel, noaptea."

Noaptea, singur-singurel, mi-am spus și eu. Era ceva ciudat în vorbele acestea. Stăteam în fața lor ca în fața unei uși închise. Noaptea, singur-singurel. Memoria mea căuta cu înfrigurare în urmă, încerca să trezească ceva, fără să reușească să ajungă acolo. Noaptea, singuuur.

Ah, am priceput, în sfârșit, ce era: un cântec vechi, pe care-l auzisem cândva la o nuntă.

Am plecat la Janina
noaptea, singuur.
Numai cu harapul Hadji
noaptea, singuur.

Ori de câte ori îl auzisem, mi se păruse că sună altfel. Într-un rând parcă era „numai cu harabagiul", alteori „numai cu harapul Hadji", ceea ce mi se părea și mai cumplit.

Era un cântec tare trist. Totul era negru: noaptea, drumul, harabagiul sau harapul Hadji, de fapt, servitorul. Nu-mi mai amintesc urmarea. Mi se pare că înaintea călătorilor au ieșit tâlharii.

Cu jungherul m-au hăcuit
Noaptea, singuur.

Nu cred să existe pe lume un cântec mai trist despre singurătate.

— Îți amintești, Nina, ziua de doisprezece septembrie? a întrebat vecina.

Unchiul Allei privea cu ochii ieșiți din orbite când la una dintre femei, când la alta. Ceilalți bărbați

aveau un aer stingher ori ofensat. Cu siguranță că nu le cădea bine faptul că nevestele lor își aminteau cu atâta durere de primii soți.

Profitând de momentul acela, m-am ridicat și am ieșit din încăpere împreună cu Alla. Olia, sora mai mică a Allei, a venit după noi.

— Hai să ne plimbăm toți trei prin pădure, a propus Alla. Lasă-ne doar câteva minute să discutăm ceva.

Fără să aștepte răspunsul soră-sii, m-a luat de mână și m-a tras spre dormitorul lor.

Pădurica din jurul *dacei*, acoperită cu un strat subțire de zăpadă, era cufundată în liniște. Ne plimbam de o oră și ceva prin împrejurimi, când toți trei împreună, când doar eu cu Alla, pentru că Oliei îi plăcea să alerge înaintea noastră și să ne găsească cele mai bune poteci. Era o fată slăbuță, cu ceafa delicată și picioarele lungi, și cu o voce cristalină, ca și a soră-sii. Ne anunța de departe de băltoacele pe jumătate înghețate din drum, de vreo izbă părăsită sau vreun podeț putrezit, lăsat de mult în voia Domnului. Noi ne prefăceam uimiți de descoperirile ei, iar fata alerga înainte cu și mai mult entuziasm, să descopere lucruri noi.

Pe ici, pe colo, dincolo de drum, se zăreau case părăsite, cu obloanele trase. Izbele erau tot mai rare, iar Alla mi-a spus că probabil treceam, fără să ne dăm seama, prin vecinătatea unui sat.

— Hei, a strigat Olia de departe, uite un cimitir.

Era cimitirul unui sat, înconjurat de un gard părăginit, pe care doar îl puteai bănui. Majoritatea crucilor de lemn erau strâmbe și deplasate de la locul

lor, exact așa cum mi le închipuisem citind romanele rusești. Lângă fiecare mormânt se afla un fel de băncuță, făcută dintr-o scândură și doi pari înfipți în pământ. Era locul unde ședeau rudele morților când veneau la cimitir, duminica ori în zilele de pomenire. Băncuțele erau, la fel ca și crucile, înnegrite de vreme și putrede din loc în loc. Greu să găsești ceva mai trist în jur.

— Tot pe aici trebuie să fie și vreo biserică sătească, mi-a spus Alla.

O bisericuță de țară mai lipsea în pustietatea asta, mi-am zis, și o carte de psalmi în rusa veche, limbă care mă urmărea pas cu pas în ultima vreme. Mergând mai departe, aveam din ce în ce mai acut senzația că mai fusesem o dată prin locurile acelea. Poate mă înșelam, căci împrejurimile Moscovei se pot confunda cu ușurință. Apoi, trebuie că fusesem aici pe la începutul toamnei, atunci când totul pare poleit în aramă veche și are sclipirile sfeșnicelor din vitrina unui anticar.

Nu-mi mai aminteam numele stației de cale ferată unde coborâsem; îmi rămăsese în memorie doar auriul acela de poveste, izbele înnegrite de fum ici-colo, frunzele căzute, ca un simbol veșnic al toamnei, și albul trunchiurilor de mesteacăn, strălucitor în lumina moale amintind de petele de lumină făcute cu oglinda pe un perete.

Eram cu Stullpans, Kurganov și cu un poet care lucra la o editură. Călcam ca fermecați peste tot ceea ce minunata toamnă rusească așternuse la pământ și aurise, fără a pricepe de ce eram priviți cu suspiciune de cei câțiva localnici apăruți în pragul izbelor.

Apoi am zărit două femei și o bătrână, înarmate toate cu niște reteveie și având în priviri aceeași neliniște, în care cu greu puteai deosebi frica de ură. Când am înțeles că asta nu e o coincidență, nu ne-a fost greu să intuim adevărul: în aceste locuri, cu o lună în urmă, fusese ucisă cu lovituri de cuțit o fată. O chema Tonia Mihelson, avea nouăsprezece ani și era fără doar și poate cea mai frumoasă fată din împrejurimile Moscovei. O uciseseră câțiva derbedei, mai încolo de haltă, noaptea, pe calea ferată...

Băbuța care ne povestise toate astea avea pe cap o basma brodată, cum au toate rusoaicele bătrâne, iar vocea îi era subțire-subțire, de supărare sau poate din cauza lipsei dinților.

— Au omorât-o degeaba, absolut degeaba, spunea ea și acel „degeaba" suna în gura ei ca șfichiul unui gârbaci.

De fapt, totul era șuierător în vorbele ei și atât de trist, încât erai tentat să faci orice pentru a-ți umple golul care ți se căsca în coșul pieptului. Era tristă în primul rând moartea Toniei Mihelson, frumoasa evreică de nouăsprezece ani, rostită de o gură știrbă, cu glasul scârțâit.

Bătrâna povestea că derbedeii aceia din Moscova veniseră la un prieten al lor, unde băuseră și jucaseră cărți. Convenția a fost ca acela care pierde s-o ucidă pe fata care avea să ajungă în sat cu ultimul tren de la Moscova. Era un joc idiot, răspândit mult în ultima vreme. Se miza pe viața unor necunoscuți: ultimul cumpărător din alimentară, femeia care cobora prima din troleibuz, cel care ședea pe locul cu numărul 17 la cinema.

— Uite-așa, absolut degeaba, a spus bătrâna pentru a treia oară și am avut senzația că, dacă ar mai fi spus încă o dată „degeaba", n-aș mai fi putut răbda și i-aș fi strigat „gata, destul".

Durerea pe care ne făcea s-o simțim moartea necunoscutei Tonia Mihelson cuprinsese totul. Începând cu peisajul, pătat cu sângele ei nevinovat pentru o sută de ani sau chiar mai mult. Nici o catastrofă geologică n-ar fi putut să-l transforme atât de mult precum durerea aceea intensă.

Aș fi vrut să-i spun toate acestea Allei, dar nu știu de ce am ezitat. Poate că nu era același loc. În plus, peisajul era acum acoperit de zăpadă, iar zăpada parcă ar fi vrut ca totul să fie dat uitării. Cel puțin până la primăvară, mi-am zis.

Pășeam mai departe prin pădurice rară. Colibele satului rămăseseră undeva în urmă. Mestecenii ședeau nemișcați, iar nodurile din scoarță îi făceau să pară vaccinați. Petele albe de pe trunchiurile lor își pierduseră din strălucire.

Ici-colo au început să apară din nou izbe părăsite, cu obloanele trase. În spatele porților mărunte se zăreau prispele negre năpădite de buruieni uscate. Câteva păsări necunoscute se văitau ceva mai încolo.

— Știu acum, a sărit Alla, mi se pare că în direcția asta, câțiva kilometri mai încolo, la Kunțevo, este *dacea* în care a stat Stalin.

— *Dacea* lui Stalin?

Ea a dat din cap, fericită că a reușit să-mi spună ceva nemaipomenit.

— Acum, trebuie să fie abandonată de mult, a spus Alla.

De departe, Olia ne striga ceva despre o vizuină de vulpe, dar nu i-am dat atenție.

— În ce direcție? am întrebat-o pe Alla.

Ea a ridicat din umeri.

— Nu prea știu, mi-a răspuns, ar trebui să fie undeva aproape de Kunțevo, în partea aia.

Am privit în direcția în care îmi arăta cu mâna. Crengile goale ale copacilor spărgeau în țăndări cerul iernatic, care semăna acum cu o cupolă cenușie.

— E foarte departe? am întrebat-o.

I-am simțit fâlfâirea genelor lângă obrazul meu.

— Îhâm... trebuie să fie departe și e cu siguranță închisă.

Se vedea clar că fetei îi era frică să-i cer să mergem într-acolo. Poate că-și închipuia deja că pomii din jur se apleacă deasupra noastră și ne întreabă amenințător: ce treabă aveți voi cu *dacea* aceea?!

— Aș fi vrut s-o văd, i-am spus în cele din urmă.

— O, nu, a făcut ea speriată. E departe și cu siguranță că-i părăsită.

— Chiar și așa părăsită, i-am replicat, cum o fi.

Alla s-a înroșit la față.

— În plus, nu sunt sigură, poate c-am înțeles eu greșit, iar *dacea* aia o fi în cu totul altă parte.

M-am uitat la ea și am văzut-o transpirată de-a binelea.

Mi-am amintit cum căutasem vila regelui Zogu la Dubulti. În seara aceea, prietena mea era nerăbdătoare s-o vadă. În vreme ce acum se întâmpla exact contrariul.

După cum se vede, fiecare avea curiozități legate de dictatorul celuilalt, în timp ce pe al lui îl evita.

— Cum vrei, i-am zis.

Zăpada ne scârțâia sub picioare, iar Olia ne-a strigat din nou ceva despre o vizuină de vulpe.

— Se spune că era un om groaznic, a spus imediat Alla. Trăia acolo singur, ca un pustnic.

După cum mi-am dat seama, ea credea că, dacă ar fi putut să mă convingă că *dacea* lui Stalin era părăsită și că el trăia ca un pustnic, curiozitatea mea s-ar fi topit ca prin farmec.

— Așa se zice, a reluat ea, că el stătea singur acolo, ca un călugăr.

— Călugărul revoluției, am zis. Așa îl numesc criticii lui, nu?

A ridicat din umeri, neștiind ce să-mi răspundă.

Nu-mi aminteam prea bine unde-l auzisem pe un bețiv spunând despre Hrușciov: „Ah, ce vulpoi mai e și Nikituşka al nostru, un vulpoi al revoluției".

Amurgea. Olia ne-a strigat că trebuie să ne întoarcem cât este încă lumină, pentru că mai târziu ne puteam rătăci.

— Da, da, a spus Alla. Să ne întoarcem.

În timp ce ne întorceam, fiecare dintre noi încerca să-și descopere propriile urme pe zăpadă.

Mi-am amintit începutul unui vers pe care-l auzisem cine știe când: „Ce e cu norii aceștia, care fug fără-ncetare..." Ce e cu fetele acestea, care mă bat la cap cu dictatori morți, mi-am zis.

Peste rarele izbe care ne ieșeau în cale, peste curțile și acoperișurile dacelor zăvorâte, înserarea arunca umbre când albastre, când întunecate. Ici și colo, din vârfurile copacilor cădeau bucăți mari de zăpadă, care se risipeau în mii de steluțe strălucitoare

înainte de a cădea pe pământ. Ziua se stingea încet, în sclipiri de argint vechi. Noi ne îndepărtam tot mai mult de pădurea întunecată, unde „pustnicul" și „vulpea" bântuiau fără odihnă ca înaintea unei confruntări macabre.

Când, după o oră și ceva, ne-am apropiat de casă, i-am spus Allei că ar fi fost mai bine să mă duc direct la gară, fără să mai intru. Ea mi-a răspuns că da, așa era cel mai bine.

Cele două surori m-au însoțit până la gară.

De la fereastra trenului am observat că Alla era îmbujorată. Se vedea bine că, în vreme ce eu urcam în vagon, Olia o luase peste picior în legătură cu mine, cu ironia nevinovată a unei insecte plăpânde.

Au rămas amândouă pe peron, făcându-mi semne cu mâna, până ce trenul s-a urnit din loc. Mă simțeam epuizat. Am închis ochii și am rămas o vreme așa, cu mintea goală. Doar după câțiva kilometri am început să aud vorbele celor din jurul meu. Se discuta tot despre variolă.

— Te-au căutat de două ori la telefon, mi-a spus tanti Katia la recepție, scoțând din sertar o bucată de hârtie pe care scria cine mă căutase. Uite, aici. Ambasada albaneză. Să suni imediat.

Ce să fie? m-am întrebat. Fulgerător m-am gândit că-mi murise cineva, acolo, la mii de kilometri depărtare, acasă, la Gjirokaster. Mama? Tata?

Am scos din buzunar carnețelul cu numere de telefon și cu degetele înțepenite l-am deschis la litera A. Anteos. Alla Graciova. Ambasada.

— Alo, Ambasada Albaniei? am întrebat în albaneză.

— Da, mi-a răspuns o voce calmă.

I-am spus cum mă numeam.

— Da, a spus omul. Trebuie să veniți azi, la ora șase, la ambasadă. E o ședință.

Punând telefonul înapoi în furcă, am simțit cum fruntea îmi e năpădită de o sudoare rece. În secunda următoare am surprins privirea portăresei, care mă scruta cu atenție.

Sala de recepții a ambasadei era plină. Studenții, majoritatea băieți, vorbeau doi câte doi în șoaptă. Unii tăceau. Mi s-a părut că cele trei lampadare galbene atârnau mai jos ca de obicei. Pe perete, într-o ramă de bronz, un portret mare al lui Enver Hodja[1]. Nimeni nu știa de ce fuseserăm chemați cu atâta grabă.

La ora șase, în sală a intrat consilierul ambasadei. Era îmbrăcat într-un costum negru, iar cămașa albă părea mai ofilită decât atunci când îl văzusem ultima oară.

Împreună cu el a intrat și un alt individ, pe care nu-l cunoșteam. Omul sosise direct de la Tirana.

Îndată ce consilierul a început să vorbească, am înțeles despre ce era vorba. Deși nu intrase în subiect, frazele oficiale de la început m-au făcut să pricep că ceea ce se comentase în ultima vreme despre răcirea relațiilor dintre URSS și Albania se confirma. După o introducere în care a amintit că

1 Enver Hodja – secretarul general al Partidului Comunist Albanez, ideolog de sorginte stalinistă (1908-1985). (N. tr.)

aceste relații erau și aveau să fie mereu strânse, consilierul a spus că există forțe interne și externe care urmăresc întreruperea legăturilor. Tocmai pentru asta, noi, studenții, trebuia să fim atenți să nu picăm pradă acestor provocări. Din acest motiv, ar fi fost mult mai bine să ne restrângeam relațiile cu localnicii. „Mai ales cu fetele", a adăugat el. Am simțit o înțepătură ușoară în inimă, nu din cauza cuvintelor consilierului, care mi s-au părut justificate, ci pentru că el le rostise cât se poate de serios. Ne așteptaserăm cu toții ca omul să zâmbească, așa cum făcea de fiecare dată când ne sfătuia cum să ne comportăm cu rusoaicele. După asemenea sfaturi, între noi apărea o liniște plină de subînțelesuri... Știm, știm de relațiile voastre, dar cel puțin feriți-vă de scandaluri și mai ales aveți grijă să nu le lăsați... Era pentru prima oară când figura lui era la fel de serioasă ca la primele fraze. „Așadar, evitați înălnirile cu ele", a urmat el cu o voce care mi s-a părut obosită. A mai vorbit apoi încă două minute, amintindu-ne că relațiile dintre cele două state rămâneau la fel de bune și că nu trebuie să ne facem probleme inutile, subliniind că cele auzite acolo nu trebuie discutate cu nimeni.

— Uite, pentru asta v-am convocat aici, băieți, a încheiat cu multă oboseală în glas. Nu cred că e nevoie de alte clarificări. Bună seara!

A fost una dintre cele mai ciudate ședințe la care am participat vreodată.

Se zvonea că toți membrii familiei pictorului infectat muriseră de variolă. Lucrătorii aeroportului

care fuseseră de serviciu în ziua sosirii avionului Air of India erau ținuți sub observație permanentă. Se mai spunea că, dacă ar fi murit cineva din afara cercului familiar al pictorului, în oraș s-ar fi declarat carantină.

Ca de obicei, cursurile de sâmbătă erau cele mai plicticoase. Ore întregi am urmărit pe geam vânzoleala trecătorilor pe Tverskoi Bulvar. Dacă ferestrele ar fi fost orientate mai spre nord, cu siguranță că aș fi putut vedea monumentul lui Pușkin și intrarea la Cinema Central, în fața căreia era mereu coadă la bilete. Dar așa, nu se vedea nici una, nici alta, iar bulevardul era cenușiu, ca orice bulevard, iarna.

Nu peste mult timp avea să se dea semnalul de pauză, dar mie, acum, pauzele îmi deveniseră mai nesuferite decât cursurile. Colegii erau mai reci cu mine, dar nu asta mă deranja. Ceea ce mă enerva cel mai tare erau momentele în care le surprindeam privirile sfredelitoare, pe care şi le mutau imediat ce le observam. Gesturi care mă iritau oricum ar fi fost: pline de ură sau îngăduitoare. Printre colegi erau unii care mă priveau cu suspiciune, „virginele Bielorusiei", de exemplu; cu curiozitate, precum Șoghențukov și cei doi Șota, ori cu o simpatie secretă, precum Stullpans, Mațchiavicius sau vreo doi-trei ruși mai înțelepți. Grupul din Karakum mă iscodea cu priviri melancolice, în vreme ce privirea lui Kiuzengheș arăta o indiferență blândă. Singurul care se uita la mine la fel ca înainte era Anteos. „Trebuie să fii idiot să nu înțelegi că asupra

voastră se va porni o furtună teribilă", îmi spusese el cu două zile în urmă. „Toți cred că vijelia asta o să vă mături de pe fața pământului. Eu, care am fost acolo și știu mai mult sau mai puțin ce înseamnă pământul balcanic, sunt sigur că n-o să vă supună." A fost prima oară când n-am simțit nevoia să-l mai întreb ceva. Pământul balcanic, mi-am zis, ca și când aș fi redescoperit ceva pe jumătate uitat. „Și nimeni nu trebuie să uite că au trecut vremurile în care, ca răspuns la revolta noastră, ne mai pot expune capetele în vitrină, ca în vestita firidă de la Istanbul", a continuat el. Învață din nenorociri, așa se spunea, nu? Mi-am amintit zidurile roșii ale Kremlinului. Oare să fie posibil ca cineva să mai viseze construirea în aceste ziduri a unei noi firide pentru capete? „A sunat ceasul", continuase grecul. „E momentul vostru." „Cum adică?" l-am întrebat eu. El m-a privit o clipă gânditor. „Am discutat într-o zi despre *besa*", mi-a zis, „îți amintești? A sosit ceasul confruntării dintre *credință* și *necredință*". „Îl priveam uimit", așteptându-l să continue. „Dar noi suntem din tărâmul homeric, a urmat el, asta nu trebuie s-o uite nimeni."

Tărâmul homeric, am repetat în sinea mea. Era adevărat. La una dintre primele mele întâlniri cu Lida Snieghina, o uluisem povestindu-i despre râul care trece prin orașul meu. „Știi, Lida, că eu m-am scăldat în apele Acheronului, ale râului care trece prin infern?" La început, ea a crezut că-mi bat joc de ea. „Dar cum se face că ești încă în viață?" m-a întrebat, intrând în jocul meu. „Cum ai reușit să te întorci viu de acolo?" Apoi i-am explicat că nu

glumeam, că unul dintre cele două faimoase râuri ale mitologiei trece prin sudul Albaniei și că, ultima dată când fusesem acolo împreună cu câțiva prieteni, văzusem un grup de hidrologi care bântuiau în sus și-n jos ca niște spirite rătăcite, în niște bărci de plastic albastre. Când i-am întrebat ce făceau, ei ne-au spus că studiază apele râului, pentru că în locul acela urma să se construiască o hidrocentrală. Lida rămăsese încântată de povestea mea.

Iar acum, ea știa că eu traversasem într-adevăr râul și că n-o să mă mai întorc niciodată de *acolo*.

În fine, s-a terminat și ultimul curs. În vreme ce ne îndreptam împreună spre ieșire, Anteos mi-a spus în șoaptă:

— Enver Hodja o să vină la Moscova, știi?

— Habar n-am, am recunoscut.

— Nici eu nu știu mai mult, mi-a zis el.

În curtea institutului, chinezul Ping a încercat de două-trei ori să-mi zâmbească. Dar cu ăsta ce-o mai fi? m-am întrebat. Era un zâmbet rece, forțat. Anteos, care a văzut și zâmbetul chinezului și nervozitatea mea, mi s-a aplecat la ureche.

— Se spune că, după ce-o să stricați relațiile cu toate țările socialiste, o să rămâneți prieteni doar cu chinezii.

— Nu știu, i-am răspuns, chiar nu știu nimic.

— Cum?

Am simțit privirea stăruitoare a chinezului urmărindu-mă.

M-am despărțit de Anteos și tocmai străbăteam de-a curmezișul curtea institutului, când am fost abordat fără nici o introducere.

— Demoni singuratici, ce despicați cerul, mi-a șoptit cineva la ureche.

M-am întors și l-am văzut pe băiețandrul din Altai. Slăbise și avea cearcăne la ochi.

— Unde ai fost până acum? l-am întrebat. Nu te-am mai văzut de mult.

El mă privea concentrat.

— Demoni singuratici ai lagărului socialist, mi-a repetat.

— Și ce-i cu asta?

— Am eșuat în toate, mi s-a destăinuit el. N-am reușit să fac nimic.

S-a ținut apoi câțiva pași după mine.

— Ia ascultă, este adevărat că nemțoaicele au deschizătura sexului nu verticală, ci *poperiok*, adică orizontală? Kurganov mi-a zis... Uite, cu una ca asta aș vrea eu să mă dezvirginez.

— Du-te la naiba cu virginitatea ta cu tot.

El s-a strâmbat, dar nu s-a arătat supărat.

— Ai dreptate, demonule, a spus în șoaptă. Tu ai alte griji acum. Zboară, frățioare, și urlă.

La poartă am zărit o figură cunoscută.

— Scuze, i-am spus băiețandrului, mă așteaptă cineva.

Era Alla Graciova. Blândă, cu ochii ei mari, peste care fâlfâiau genele ca niște aripi moi, m-a întâmpinat zâmbind.

— Te așteptam, mi-a zis. Știi ceva? Azi după-masă, noi toți, eu, mama, Olia și bunica, o să plecăm la țară. O să dormim acolo, și mâine... Dar tu ce ai, și-a întrerupt ciripitul, ori ești bolnav?

— Cum?

— Ai o expresie de suferință pe față, ca și când te-ar durea ceva...

— Da, i-am răspuns, mă doare o... ureche. Groaznic.

— Ce rău îmi pare, a zis ea, pentru că mama și bunica mi-au zis să te invit să vii cu noi. Mi-ar fi plăcut și mie. Cu atât mai mult cu cât unchiu-meu n-o să vină.

— Asta e, i-am zis cu răceală. Mulțumește-le din partea mea. Îmi pare rău că n-o să pot veni.

Ea m-a privit dezamăgită.

— Te grăbești? m-a întrebat.

— Da... Sigur, Alla. Îmi pare rău că nu se poate. Mi-a plăcut la voi.

— Chiar așa? N-ai plecat supărat data trecută?

— Deloc. Și, în plus, tu ai fost... extraordinară.

— Nu mă minți?

Încerca să pară veselă, dar se vedea că ceva o împiedică.

În stația de troleibuz ne-am dat mâna și ne-am despărțit.

Mergând către Butirski Hutor, mi-am amintit cuvintele lui Anteos: Enver Hodja o să vină la Moscova. Ferestrele troleibuzului erau înghețate. Mă simțeam extenuat și m-am întrebat de câteva ori: ce-o fi cu călătoria asta în mijlocul iernii?

A doua zi la prânz a fost instituită carantina. Probabil că murise cineva din afara familiei pictorului.

Orașul era mult prea mare pentru a simți ceea ce se întâmplă la intrările și ieșirile lui, la aeroporturi

sau în gări. Semnalele de aici ajungeau cu greu în centrul Moscovei. Ceea ce se simțea era însă închiderea cinematografelor, a teatrelor, a patinoarelor, a galeriilor de artă, a marilor magazine și mai ales interzicerea vizitelor în căminele studențești.

În fața căminului nostru, zeci de băieți și de fete, care aveau întâlnire cu locatarii, se învârteau în sus și-n jos sperând că vor reuși totuși să intre.

— Acum e cam nasol, nu? ne-a spus, mie și lui Mațchiavicius, Dalia Epșteiks, o evreică din Vilnius. Acum, vreți, nu vreți, o să vă mulțumiți cu noi, fetele din cămin.

Mărunțică, ochelaristă, aducând cu o pariziancă urâtă, ne privea cu un aer provocator.

— Hm, a făcut Mațchiavicius, nervos la culme, pentru că, după o muncă de lămurire de trei luni, abia-abia o convinsese pe noua lui prietenă să-i vină în cameră. (Carantina îi zădărnicise planurile.)Hm, să fie careva cu tine e ca și cum ar fi cu Clara Țetkin.

Ea a șuierat printre dinți un cuvânt în lituaniană, pe care Mațchiavicius mi l-a tradus cu „derbedeule", deși eu eram convins că-i spusese ceva cu mult mai grav.

— Ce ghinion pe capul meu, a murmurat Mațchiavicius. Of, Doamne, ce ghinion.

La recepție, două-trei perechi încercau de zor să cadă la pace cu tanti Katia. Tentative inutile, de altfel. Oare ce-or fi făcând Lida și Stullpans în momentele astea? În ce parcuri înghețate s-or afla, în ce cafenele?

Mațchiavicius bodogănea mai departe printre dinți, pe jumătate în rusește, pe jumătate în lituaniană.

Înjura carantina, India, pe Javaharlal Nehru, măscăriciul ăla cu fes de hârtie pe cap, care semăna mai degrabă cu un bucătar, decât cu un prim-ministru.

În a doua zi de carantină, în casa noastră comună s-a dezlănțuit ceea ce era de așteptat: beția. O beție cumplită, mult mai cumplită ca-n alte dăți. Se bea apăsat, în stil eurasiatic și devastator, cum îi plăcea Daliei Epșteiks să spună. Absența femeilor ne făcea să bem așa. Această absență cauzată de carantină se simțea peste tot. Acum se vedea de la o poștă cât echilibru aduceau ele în viața noastră. Prezența lor făcea ordine în toate, înnobila și îmblânzea. Acum, când femeile lipseau, cuvintele, gesturile, cântecele, orice altceva devenise mai sumbru. Chiar și sângele care cugea din nasurile lovite în timpul bătăilor era altfel, mai vâscos, mai negru, fără nuanța aceea de roșu-rubiniu, care parcă lipsea atunci când fetele nu erau cu noi.

Studenții au băut așadar ore întregi, înjurând și bătându-se aproape în liniște, uneori în grup, alteori unul câte unul, prin cotloane de coridor, în lumina chioară a becurilor de douăzeci de wați, acoperite și acelea de praf.

Într-o seară, într-un capăt întunecos de coridor, m-am întâlnit față în față cu Iuri Goncearov. Datorită costumului în carouri pe care-l purta, părea închis într-o plasă de sârmă ruginită.

— Ce caută Enver Hodja aici? a șuierat printre dinți. N-oți vrea cumva să ridicați capul? Ha-ha-ha!

Am încremenit. Nu eram în stare să mă concentrez, nici să-i răspund. Am deschis gura așa cum

faci când n-ai aer. De furie, am simțit o durere ascuțită între coaste. Până la urmă, buzele au reușit să articuleze, contrar reținerii pe care mi-o dicta conștiința, un cuvânt. Înainte de a auzi eu însumi ceea ce am spus, am văzut cum se manifesta asprimea cuvântului pe fața celuilalt.

— Donoscik.

El s-a cutremurat. Pe chip avea un fel de zâmbet otrăvit, care la unii oameni este semnul unei suferințe intense. Și-a dus mâna la falcă, pesemne pentru a o sprijini, cum făcusem și eu adineauri, și a reușit să zică:

— Ai văzut vreodată la televizor mâinile lui Imre Nagy? Le-ai văzut?

Nu i-am răspuns.

— Ha-ha-ha! Foarte frumos. I-ai văzut degetele, fără unghii?

Am tăcut din nou. Aveam în față portretul urii înseși.

— A vrut să zgârie Rusia cu ele, dar noi i le-am tăiat, hârșt! Ai înțeles? Ha-ha-ha.

Dorian Gray, mi-am zis. Împlântă cuțitul în acest portret. Așa gândeam, în vreme ce gura mea s-a deschis și a pronunțat același cuvânt:

— Donoscik.

El a făcut „uuh", ca și când l-ar fi înțepat ceva în stomac și, o clipă mai târziu, nici eu, nici el nu ne mai aflam acolo.

Beția continua. După-amiază, în cămin mirosea puternic a salam, a vodcă și a mahorcă. Pe coridoare auzeai strigăte și bușituri. Când și când, ca un ecou

îndepărtat, puteai distinge printre alte zgomote loviturile pe care Abdullahanov le dădea cu capul în zid.

Cerul era plumburiu... Nici zăpadă nu mai cădea. Parcă şi norii aşteptau să vadă ce aveam să facem mai întâi cu grămezile de zăpadă adunate lângă trotuar.

Era o după-amiază întunecată, venită parcă de la capătul lumii. De la fereastra camerei mele priveam acoperişurile caselor vecine, înşirate la rând, în ale căror bucătării comune resentimentele colocatarilor se manifestau în toate, în tigăile negre de fum, în flacăra albăstrie a aragazelor, afumate şi pline de grăsime arsă.

Şi, peste toate astea, mai e şi carantină, mi-am zis. *Ciornaia ospa* lovise Moscova. Variola.

O tristeţe teribilă îmi alungase din suflet orice alt sentiment. Aveam frisoane, mă lua când cu cald, când cu frig. Pe umărul drept, acolo unde aveam zgâriat pe piele conturul sarcofagului prinţesei indiene, simţeam o arsură permanentă. Acolo, microbul îmblânzit al variolei, desprins din armata microbilor adevăraţi, domesticit, făcut inofensiv, prins în capcana civilizaţiei, îşi dădea obştescul sfârşit.

Ciornaia ospa, am repetat în sinea mea de două-trei ori, fără să mă dezlipesc de la fereastră. Variolă. Cum o să trec peste seara asta, peste cea de mâine, ori peste cea de poimâine? Zgomotul înfundat pe care-l făcea capul lui Abdullahanov când izbea peretele îmi părea din ce în ce mai familiar.

Eu sunt altfel decât mă ştii tu, Lida, mi-am zis pe neaşteptate. Îmi sprijinisem capul de geamul rece

și, pe aburul care se formase sub respirația mea, i-am scris numărul de telefon. Uite, așa fusese totul între noi, ca aburul acesta. Carantina ar fi putut fi ridicată la fel de repede precum se și declarase, dar noi doi aveam să rămânem la fel, niște umbre nefericite rătăcite prin ceață. Apoi, împreună cu ceilalți studenți albanezi, eu o să plec, mai mult ca sigur, din Rusia, cu primul avion, îndată ce se vor redeschide aeroporturile. Și asta după ce îi promisesem că, indiferent ce-ar fi, orice s-ar întâmpla, o voi întâlni înainte de-a pleca. Îi dădusem cuvântul... și eram din țara în care cuvântul dat nu mai putea fi întors, de nimeni și indiferent unde te-ai fi aflat, pe pământ sau sub el.

Gândul de a-i telefona mi-a venit în liniște, înțepenit și el ca totul din jur, și fără nici un argument. Am stat o bucată de timp nemișcat în fața telefonului de pe coridor, în lumina chioară a becului de douăzeci de wați, precum eroii din vechea baladă. Apoi, aproape că am exclamat: A venit ceasul, Kostandine. Ridică lespedea de pe mormânt.

Discul telefonului se învârtea greoi, ca și când ar fi fost într-adevăr de marmură.

— Alo!

Vocea ei s-a strecurat cu greu prin carantină și moarte.

— Lida, tu ești?

— ...

— Lida.

— ...

— Alo, mă auzi? Eu sunt.

— Da, da, i-am auzit glasul, complet pierit, dar tu nu...

— Eu sunt, a fost o confuzie, știu, știu. Alo.

La capătul celălalt al firului îi simțeam respirația sacadată.

— Sunteți... viu?

— Desigur, de vreme ce ți-am telefonat.

Modul în care mi se adresa, cu pronumele de politețe, mi se părea cât se poate de firesc.

— Lida... eu...

— Ah, așteptați puțin, vă rog.

Cât să-mi revin din surpriză. Asta nu a mai spus-o, dar mi-am imaginat-o eu. Adevărul e că eu eram cel care avea nevoie, cel puțin în aceeași măsură ca și ea, să-mi vin în fire.

I-am auzit din nou respirația grea. Apoi, vocea.

— Vă ascult.

Am încercat să-i vorbesc cât mai detașat, inventând ceva despre o confuzie, o catastrofă aeriană care nici nu existase în realitate, care fusese de fapt mai mult un incident decât un accident; o aterizare forțată, nicidecum o prăbușire etc. etc.

Din respirația ei mi-am dat seama că nu mă credea.

— Nu vrei să ne întâlnim la ora șapte, la locul cunoscut? am întrebat-o în cele din urmă. E mare plictiseală zilele astea aici.

Aș fi vrut s-o întreb dacă era carantină și la ea, dar mi-am amintit că decretul cuprindea toată Moscova.

— La locul cunoscut? m-a întrebat ea. Dar unde e?

— Acolo, la stația de metrou Novoslobodskaia, intrarea veche, ca de obicei.

— A, da.

Părea că încă mai are îndoieli. În vreme ce nu mă puteam gândi la nimic ce să-i pot spune de aici așa încât să mă creadă că eram eu, și nu o fantomă.

— La șapte? a întrebat din nou.

— Da, la șapte.

Doar cât să pun șaua pe cal. Lespedea rece de marmură, preschimbată în cal.

Ca de obicei, am așteptat-o la Novoslobodskaia, la vechea intrare în stație. Am zărit-o de departe prin mulțimea de trecători, cu aura aceea strălucitoare în jurul frunții și cu mersul ei special, ușor sfidător. Totul la ea arăta că este șocată: genunchii, umerii și chiar și poziția capului.

I-am ieșit înainte din spatele unui stâlp.

— Lida.

Bănuiam că avea să se sperie, cu toate că și ea, după cum mi-a povestit mai apoi, se pregătise tot drumul pentru șocul acesta; totuși a fost foarte surprinsă.

Am zâmbit și am îmbrățișat-o destul de rece. În lumina neonului mi s-a părut că e albă la față, cu cearcănele acelea în jurul ochilor care o făceau mai frumoasă și mai inaccesibilă.

— Sunteți palid, mi-a spus, vorbindu-mi din nou la plural. Ați fost bolnav?

— Da.

Ne-am privit preț de o clipă. Avea ochii goi. Aveam senzația că toată groaza întâlnirii fugise din ei și se instalase pe obraji, așa cum marea își aruncă valurile spre țărm.

Mergeam alături fără un cuvânt, ne îndepărtam de mulțime. În câteva rânduri am avut impresia că ea îmi privește părul, ca pentru a descoperi în el fărâme din pământul mormântului. Ce bine că nu-i povestisem ei legenda lui Kostandin și a Doruntinei, ci unei fete letone, într-o vară îndepărtată, cu o sută de ani în urmă, la Dubulti.

Ajunsesem pe strada Cehov și ne îndreptam spre centru. În fața clădirii *Izvestia* m-a luat, în sfârșit, la braț. Sus, pe frontispiciu, din știrile scrise cu litere luminoase, Albania lipsea. Am trecut pe sub ele și, la un moment dat, am simțit cum din umărul ei trece în umărul meu un suspin mut.

Am depășit piața Pușkin și am ajuns pe strada Gorki. Cafenelele erau închise, iar noi călăream fără un cuvânt prin fața vitrinelor întunecate, exact ca în poveste, mortul și viul împreună, pe același cal. Aveam frisoane. Din cauza vaccinului, mi-am zis.

— Ți-a fost dor de mine? m-a întrebat ea prin surprindere.

M-am cutremurat, ca trezit brusc din somn. Felul cum mi se adresase, la singular, și cuvântul „dor" mi s-au părut periculoase.

Normal, mi-am zis. Un dor sfâșietor. Despărțiți ani de zile, fără speranță, fără un răvaș, fără un porumbel călător... ca în deșertul Yemenului.

În vitrina unui magazin, pe pachetele de cafea scria Yemen. Privea și ea vitrinele, la fel ca mine.

— Acolo, în Yemen, e un pod, i-am spus. Podul Qabeei, așa se numește.

Ea asculta transfigurată.

De-or întreba pe cine-am luat de soață,
Pe Lida Snieghina din... Saratov.

— Ai mâinile fierbinți, mi-a spus ea.

— Poate de la vaccin.

Am vrut s-o întreb despre Stullpans, dar și el era departe, ca o pasăre călătoare.

Afișele cu decretul de carantină erau lipite de o parte și de alta a intrărilor, rupte pe la colțuri, ca toate afișele, iarna.

— Când m-ai sunat, mi-a spus ea, am crezut că mi se oprește inima.

— Așa e, i-am răspuns, pentru că nimeni până acum n-a mai telefonat de dincolo de mormânt.

Ea s-a chinuit să râdă.

— Nici chiar faraonii.

Simțeam strânsoarea brațului ei, pe care aș fi putut-o lua ca pe un semn de apropiere, dar și ca pe o mișcare prin care ea ar fi vrut să se asigure că în mâneca mea era un braț de om viu și nu oasele unui schelet.

— Dar scrisoarea aia a ta?

— Ah, ai primit scrisoarea?

Am vrut s-o întreb iarăși ceva despre Stullpans, dar el continua să fie departe de noi. Am simțit din nou umărul ei apăsându-l pe al meu, gest în care am bănuit un mesaj secret.

— Să mergem la tine, mi-a susurat la ureche.

Umerii trebuie că-i avea fierbinți, deși în ochi mai păstrase un dram de neîncredere.

De-or întreba ce bidiviu a-ncălecat,
Tramvaiul care duce la Butirski.

— Dar la mine nu se poate intra, i-am spus, e carantină. N-ai auzit de carantină?

— A, da. Variola.

A spus „da", deși îi simțeam tâmpla aproape lipită de fruntea mea.

Mai bine mergem la tine, mi-a trecut prin cap. În camera ei totul avea să fie mult mai romantic. Ea se va dezbrăca încet, în vreme ce eu, înainte de a o iubi, îi voi cerceta atent toate ascunzișurile trupului, voind parcă să văd dacă s-a schimbat ceva în absența mea.

Pe neașteptate, mi-am amintit de indicațiile primite de la consilierul ambasadei referitor la rusoaice și am avut senzația că toate cele trei lampadare din salonul ambasadei o să mi se prăbușească în cap. Mi-a venit să strig: Doamne, ce-am făcut!, iar ele, ca și când m-ar fi auzit, s-au oprit din cădere și au început să urce la locul de unde veniseră, sus, tot mai sus, până ce s-au făcut mici ca niște buburuze. Și asta s-a repetat de câteva ori.

Și într-adevăr, uite ce făcusem! O nouă repriză de frisoane m-a zgâlțâit din răsputeri. Mă repezisem cu cea mai mare inconștiență la telefon, încercând să trezesc din morți o poveste veche. Făcusem o mare prostie. Și inutilă pe deasupra. Acum ar fi fost bine să pot să mă retrag cu tact.

Totuși, n-am făcut nici o crimă, m-am consolat singur. La urma urmei, ieșisem s-o întâlnesc câteva minute, pentru a-mi respecta promisiunea.

— Cât ești de posomorât, mi-a spus ea.

Nu i-am răspuns. Acum pășeam ca doi lunatici printre trecătorii care alergau care încotro, cu gulerele ridicate. Se putea bănui cu ușurință că trupurile

lor păstrau, ca pe un semn distinctiv, ca pe o pecete pe invitația la o cină macabră, desenul sarcofagului indian.

Fierbințeala mi se răsfrângea în tâmple ca o durere surdă. Îmi simțeam capul tulbure și, dacă Lida m-ar fi întrebat de ce am noroi în păr, nu m-aș fi mirat chiar deloc. I-am promis, mi-am zis fără grabă, i-am făgăduit încă din vara trecută, ba chiar mai demult, cu o mie de ani în urmă.

Oricum, călătoria asta nocturnă se sfârșește, mi-a trecut prin cap când am ajuns pe Tverskoi Bulvar. Ar fi trebuit să mă despart de ea, dar nu reușeam să găsesc ceva plauzibil. Nici adevărul nu puteam să i-l spun, dar nici s-o mint. La urma urmei, eu fusesem cel care o căutase la telefon.

— Tu nu te simți bine, mi-a spus. Se vede de la o poștă. De ce-ai ieșit din casă, dacă ești bolnav?

— Pentru că ți-am promis, i-am răspuns.

Acum nu-mi mai rămânea decât să-mi scutur noroiul din păr.

— Ți-am dat cuvântul, am repetat, apropiindu-mi fața de obrazul ei. Demult, încă de pe vremea marilor balade.

Ea m-a privit țintă. Își închipuia, fără doar și poate, că delirez.

Tu nu poți pricepe, aș fi vrut să-i spun, tu ai alte balade și alți zei.

Ea continua să mă fixeze cu privirea, în vreme ce eu mi-i închipuiam pe conducătorii sovietici de azi, așa cum stăteau țepeni în tribuna Mausoleului din Piața Roșie, cu gulerele lor de blană, care-i făceau să pară mai scunzi decât erau și mai neînsemnați.

Uite, aceştia sunt zeii pitici ai lagărului socialist! Zeii sciţi ai stepei. În curând aveau să-şi umfle obrajii şi să-mi spulbere ţara de pe faţa pământului.

— Chiar că ai temperatură, am auzit-o pe Lida. Nu trebuia să ieşi în oraş.

Într-adevăr, n-ar fi trebuit. Dar îmi dădusem cuvântul. Ah, vechea legendă mă urmărea peste tot. Şi, deodată, creierul mi-a fost străfulgerat de o întrebare: oare de ce mă obseda de câteva luni această legendă? De ce? Chiar fără motiv? Nu, nu se putea să nu aibă un sens.

Zeii sfrijiţi ai stepei şedeau nemişcaţi în mintea mea ca la un prezidiu. Căciulile lor din blană de vulpe, obrajii, ochii lor vicleni, asiatici. Nu, obsesia mea cu legenda nu era o coincidenţă. Balada jurământului de credinţă mă chinuia chiar acum, în timpurile necredinţei. Îi simţeam de luni bune prezenţa. E frig în Rusia, frăţioare. *E necredinţă.* Oare cine-mi spusese cuvintele acestea?

Iar eu căutam un pretext ca să mă despart de ea... Destul, Lida, mi-am zis. De la mine n-o să auzi nici un cuvânt de despărţire. Din partea mea, să fie totul ca în vechea baladă. Aşa-mi spuneam, în vreme ce o priveam insistent.

— Lida, ţi-am mărturisit odată, într-o gară, că-n orice situaţie aş fi, orice s-ar întâmpla...

— Ce-ai spus? a întrebat ea cu o voce pierită.

Ajunsesem în faţa clădirii Institutului Gorki. Gardul şi ferestrele erau cufundate în întuneric. Cu o singură excepţie: luminiţa de la parter, din cabina portarului.

M-am oprit și, în vreme ce ea aștepta să-mi termin fraza lăsată la jumătate, am întors capul și am privit spre clădirea institutului.

— Lida, am puțină treabă aici, i-am spus.

Fără a mai adăuga nimic, fără a-i spune să mă aștepte sau nu, am împins poarta de fier și am intrat în curtea întunecoasă. Am mers o bucată de timp cu mâinile întinse înainte, ca orbii, ca să nu mă lovesc de băncile ale căror plăci de marmură păreau în întuneric niște lespezi de mormânt. Poarta din spate, din colțul celălalt al curții, cea care dădea în Malaia Bronia, era închisă, dar nu mi-a fost greu s-o sar.

Am ieșit dincolo, pe strada înghețată și luminată slab, unde puținii trecători pășeau grăbiți, cu gulerele paltoanelor ridicate. În vreme ce iuțeam pașii, mi-am închipuit-o așteptându-mă în Tverskoi Bulvar, cu privirea pierdută în direcția în care dispărusem, așteptând să mă întorc de pe tărâmul de unde nimeni nu se mai întorsese vreodată.

Tirana, 1962-1976

Postfață

Romanul *Amurgul zeilor stepei* a fost scris imediat după întoarcerea forțată a lui Kadare de la Moscova. Tânărul scriitor lăsa în urmă o Uniune Sovietică în plină destalinizare. Pentru bursierii albanezi din universitățile sovietice, și aceștia nu erau puțini, întreruperea studiilor a însemnat o ruptură care depășea cadrul pur școlar, o traumă psihică ce a avut consecințe inimaginabile. Mai mult decât atât. Chiar la nivelul populației simple albaneze, al cadrelor inferioare și medii, ruptura de Moscova a însemnat prăbușirea unui univers, a unei lumi de stabilitate incontestabilă. Și nu fără motiv. Surse istorice susțin că URSS a expediat Albaniei, în perioada 1948-1960, ajutoare alimentare în valoare de peste 200 de milioane de dolari. Prietenia sovieto-albaneză fusese mediatizată pe toate canalele posibile în micul stat de pe țărmul Adriaticei. Regimul de la Tirana privise, vreme de un deceniu, cu dragoste și încredere spre Moscova, străduindu-se să urmeze în toate exemplul „fratelui mai mare". Ca un gest de bunăvoință maximă, Enver Hodja, conducătorul comunist al Albaniei, acceptase ca insula Sazan, din sudul țării, să devină bază militară sovietică. Moartea lui Stalin

și destalinizarea prudentă inițiată de Hrușciov au trezit primele reacții rebele ale conducerii de la Tirana. Este tocmai momentul în care un tânăr scriitor albanez, cu câteva poeme la activ, studia arta scrisului la Institutul Maxim Gorki din Moscova.

Semnele răcirii relațiilor dintre Enver Hodja și Hrușciov au apărut imediat după Congresul al XX-lea al PCUS, când conducerea sovietică a lansat o serie de judecăți critice la adresa lui Stalin și a cultului personalității. Stalinist fervent, Hodja a reacționat dur în apărarea principiilor promovate de „marele dispărut". În romanul său, Kadare vorbește frecvent despre evenimentele care agitau „lagărul socialist" la sfârșitul anilor '50. Printre acestea, Congresul al III-lea al Partidului Muncitoresc Român și Consfătuirea partidelor comuniste și muncitorești de la Moscova (1960). Divergențele dintre cele două capitale au ajuns la o asemenea acuitate, încât Enver Hodja îl caracteriza, în 1961, pe Hrușciov drept „revizionist, antimarxist și defetist". Cu câțiva ani înainte, cu prilejul primei întâlniri Hodja–Mao Zedong din 1956, cei doi criticaseră noua politică sovietică și puseseră bazele unei alianțe ideologice care va dura aproape douăzeci de ani. A urmat ruptura din 1960, cu toate consecințele ei, printre care ieșirea Albaniei din Tratatul de la Varșovia și CAER.

Kadare este cronicarul naiv al acestor evenimente, care aveau să-i marcheze în mare măsură existența. Deși nu înțelege tot ceea ce se află în spatele ei, el intuiește totuși consecințele catastrofale ale rupturii. Simțul acut al pericolului, caracteristic tipului balcanic,

nu se înşală şi nu rămâne la suprafaţa evenimentelor. Ca de multe ori în cărţile sale, Kadare îşi aduce în apărare o mitologie încărcată de simboluri, homerică. Balada lui Kostandin şi a Doruntinei, picurată în toată substanţa romanului, sprijină cu armele eposului ideea de bază a textului: credinţa şi dreptatea nu sunt întotdeauna de partea celui mai tare. Cel viu şi cel mort nu pot călători împreună mai mult decât le este dat, decât se cuvine. Cel venit de *dincolo* nu poate rămâne *aici* decât până ce-şi duce la bun sfârşit legământul. Realitatea şi mitul se ciocnesc şi numai una dintre ele poate supravieţui. Şi peste toate acestea, povestea de dragoste pentru Lida Snieghina, venită din lumea reală şi vie, aduce fiorul iubirii eterne în peisajul marelui oraş cotropit de iarnă. Este aceeaşi iubită căreia Kadare îi dedica, mulţi ani după întoarcerea de la Moscova, un vers de mare sensibilitate: „Iar degetele mele, de departe, se vor împleti în părul tău". Ce dovadă mai bună că dragostea poate birui timpul şi spaţiul decât aceste două versuri de iubire? Pentru că *Amurgul zeilor stepei* este, la urma urmei, romanul unei iubiri pierdute.

Marius Dobrescu

Ismail Kadare s-a născut în 1936 în orașul albanez Gjirokaster, a absolvit Filologia la Tirana și și-a continuat studiile la Institutul de Literatură Maxim Gorki din Moscova. A debutat la optsprezece ani cu un volum de poezie, *Inspirații juvenile*, căruia îi urmează în 1957 un al doilea, *Visări*. Trecerea la proză o face în 1963 cu romanul *Generalul armatei moarte*, care-i aduce notorietatea internațională. În anii următori publică numeroase volume de povestiri și romane: *Cetatea* (1970), *Cronică în piatră* (1971), *O capitală în noiembrie* (1974), ***Amurgul zeilor stepei*** (1976), *Iarna marii însingurări* (1977), *Aprilie spulberat* (1978), *Podul cu trei arcade* (1978), *Palatul Viselor* (1981; Humanitas, 2007), roman interzis de regimul lui Enver Hodja, *Concert la sfârșitul toamnei*, (1988). În 1990 Kadare primește azil politic în Franța și până în 2001 locuiește la Paris. În tot acest timp îi apar romanele *Piramida* (1991), *Umbra* (1994; Humanitas Fiction, 2008), *Spiritus* (1996), *Florile înghețate din martie* (2000). În 2001 Kadare se întoarce în Albania, păstrându-și locuința de la Paris. Continuă să scrie romane care se bucură de succes atât în Europa, cât și peste Ocean: *Fiica lui Agamemnon* (2003), *Succesorul* (2003), *Vremea nebuniei* (2005), *Accidentul* (2008). Ismail Kadare este și autorul unor eseuri, scrieri de memorialistică, precum și al cărții-document *Moartea care ne-a unit* (1998), despre evenimentele tragice din fosta Iugoslavie. De mai multe ori nominalizat la Premiul Nobel, deținător a numeroase premii și distincții literare, Ismail Kadare este recompensat în 2005 cu prestigiosul International Man Booker Prize.

Tradus în zeci de limbi, Ismail Kadare este una dintre cele mai puternice voci ale literaturii europene contemporane. În 2005 i s-a acordat primul International Man Booker Prize.

Sfârșitul anilor '50. O cumplită iarnă rusească transformă Moscova într-un tărâm kafkian, al tuturor incertitudinilor și temerilor. Pe fundalul tragediilor politice ce zguduie lumea sovietică, se petrece o stranie poveste de dragoste, iar personajele ei par desprinse din legendă. Roman autobiografic, dar și o poveste tulburătoare, în care realitatea se întâlnește cu mitul.

„Un roman de dragoste, dar care vorbește totodată despre fața întunecată a falsului paradis sovietic."

Le Magazine Littéraire

„Lecția care se desprinde din roman este că cetățenii statului comunist falimentar nu se pot elibera din mrejele lui: ba chiar nici nu-și imaginează că ar putea. Aici nu este vorba despre ființe omenești palpabile, ci despre niște fantasme. Dar lucrul acesta nu este o piedică în calea iubirii, nici a relațiilor sociale, și nici a dialogului."

Alain Bosquet

„Pe parcursul anilor de studiu la Institutul Maxim Gorki, tânărul Ismail Kadare observă legăturile ce se creează între literatură și politică într-un stat comunist. Experiența acestor ani stă la temelia romanului ***Amurgul zeilor stepei***."

World Literature Today

„Opera lui Ismail Kadare alcătuiește harta unei întregi culturi. Avem de-a face cu un autor de talie universală, ce se încadrează într-o tradiție a povestirii care coboară până la Homer."

John Carey

ISBN 978-973-689-296-7